

DOM in SVET



LETO XV.
ŠTEV. 7.

1902.

LIST ZA LEPOSLOV-
JE IN ZNANSTVO.
UREDNIKA: DR. MIHAEL
OPEKA IN DR. EVGEN
LAMPE.

TISKA KATOLIŠKA TI-
SKARNA V LJUBLJANI.

Vsebina.

	Stran
Nesrečno zlato! Povest. Spisal Bogdan Vened. (Dalje)	385
Cvetica na poljani. Zložil Anton Medved	393
Ali v tistem hipu! Zložil Cvetko Slavin	393
Pavlina Pajkova. Literarna študija. Ob obletnici pisateljčine smrti spisal Milan Pajk. (Konec)	394
Predsmrtni aforizmi. Spisala + Pavlina Pajkova. Priobčil Milan Pajk	400
Na utrujeno naravo Zložil Ivo Danič	401
Od Save do Bospora. Potopisni spomini. Napisal Ivan Knific (Dalje.)	402
Nove stopinje. Zložil Silvin Sardenko	410
Divji lovec. Narodni igrokaz s petjem v štirih dejanjih. Spisal F. S. Finžgar	414
Trtje in povrtje. Zložil Anton Medved	420
V zračnih višinah. Črtice o zrakoplovstvu. Spisal I. Z. (Dalje)	421
Do zmage! Po prijateljevih pismih priobčil Jož. Ošaben. (Dalje.)	427
In tistikrat Zložil Ivo Danič	431
Slovenščina v semeniščih. Povestne črtice. Sestavil Andrej Fékonja	432
„Kje je tista deklica?“ Zložil Ivo Danič	434
Književnost	435
Slovenska književnost. Knjige „Slov. Matice“ za l. 1901. Zbornik znanstvenih in poučnih spisov itd. — Hrvaška književnost. O zdravstvu staroga Zagreba. — Iz drugih književnosti. Beethoven und Klingers Beethovenstatue.	
Glasba	444
Novi akordi. Češčena Kraljica!	
To in ono	444
Jožefu Marnu v spomin. Domača umetnost. Poljaki o Slovencih itd.	

Slike.

Smrt sv. Uršule	392
Od Save do Bospora	402—409
Carigrad: Glavni vhod v sultanov grad Dolmabagčé, stran 402; Carigrad: Marmornati stolp ob Bosporu pri gradu Sedmerih stolpov (Jedikulé), 404; Skutari: Na turškem pokopališču, 406; Selamlik: Sultan gre v mošejo molit, 409.	
Vinjeta	419
V zračnih višinah	421—426
Slika 6. Zeppelinov zrakoplav se pomika iz lope, str. 421. Slika 4. Lilienthal leta po zraku okolo Berolina, str. 422. Slika 5. Lilienthalove peruti, str. 422. Slika 7. Zeppelinov balon plôve nad Bodenskim jezerom, str. 423. Slika 8. Kressov „zmaj“ drči iz lope, str. 423. Slika 9. Kressov „zmaj“ na vodi, stran 424. Slika 10. Santos Dumontov zrakoplav se raztrga in pade na tla v Parizu, str. 425. Slika 11. Santos Dumont se dviga v svojem zrakoplavu nad morjem pri Monte Carlu, str. 426.	
Ognjeniški izbruh na otoku Martiniquu	441
Spomenik cesarice Elizabete v Montreuxu	447

„Dom in Svet“ izhaja prvega dné vsakega meseca.

Urednika: **dr. Mihael Opeka** za leposlovje, **dr. Evgen Lampe** za znanstvo in ilustracije. — Založnik in lastnik: „**Marijanišče**“. — Tiska „**Katoliška Tiskarna**“ v Ljubljani.

Naročnina: 9 K, za dijake 6 K 80 h, za Ameriko 2.5 dolarja, za Italijo 11 lir, za Nemčijo 10 mark. Sprejema lastništvo in upravništvo v „**Marijanišču**“.



Nesrečno zlato!

Povest. — Spisal Bogdan Vened.

Deveto poglavje.

Ujeta ptičica.

Slabe volje se je vrnila Maruška iz vasi in je ostala take volje cel dan. Oplotarjeva Franca jo je s solzami v očeh izpraševala, kako je Poljaku in kaj misli ona, kaj mislijo ljudje, kdo bi ga bil udaril. Pa Maruški se kar nič ni ljubilo odgovarjati na dolgo in široko. Rekla je le, da Poljakova rana ni nevarna; udaril ga je pa najbrže Buščajev Štefan, vsaj ljudje so ga tako obsodili, ker se je bil prejšnji večer pri Strahu hudo skregal z njim. In komaj se je naredil mrak, je odšla Maruška v svojo gorenjo sobico in se zaprla. Toda ni šla takoj spat. Zunaj je snežilo in burja je plesala svoj divji ples. Maruška je sedla k zakurjeni pečici, položila roke v naročaj in se zamislila. Kakšne misli so se ji podile po glavi? Gotovo se je kesala in obenem sramovala, da je šla svojega ubogega brata pregovoriti, da je s polenom čakal Jurija, pa je namesto njega udaril in poškodoval njenega prijatelja Poljaka, in ji

je tako grdo izpodletela osveta. Ali je pa snovala in kovala nove načrte in naklepe?

Dolgo je že sedela globoko zamišljena. Kar je začula, kako burja lopotá ob zunanje okence — gotovo je bilo premalo zaprto. Vstala je in je šla zapirat. Prišedši k oknu je pa slišala, kakor bi bil nekdo pod oknom stoječ ravno potrkal na okno spodnje, družinske sobe, kjer je spala Tona. Napela je ušesa. Trkanje se je ponovilo, in kmalu se je odprlo okno, in se začulo šepetanje. — Buščajev Štefan je prišel klicat Tono! je rekla Maruška sama pri sebi. — Ravno prav, da sem ga začutila. Enkrat ju moram slišati, kaj se pogovarjata. In tiho je odprla okence, pomolila glavo nekoliko vun in prisluškovala.

„Kaj te je pa prineslo sèm v takem vremenu in ob takem času?“ je tiho vprašala Tona.

„Prišel sem nalašč zdaj, da me nihče ne vidi. Saj vse spi pri vas, ne?“ je odgovoril

moški glas, ki ga je Maruška takoj spoznala, da je Buščajev.

„Seveda vsi spé. Pa kaj si vendar prišel? Hitro povej, mene zebe!“

„Ali si slišala o Poljaku?“

„Seveda sem. Pa res, dobro, da si me spomnil; zakaj si se pa snoči ž njim kregal pri Strahu, da zdaj tebe dolžé, da si ga potolkel?“

„Naj me dolžé, dokazati mi nihče ne more. Jaz pa lahko dokažem, da pred Tomaževim skednjem še bil nisem, ker smo šli od Straha vsi fantički skupaj in smo bili potem skupaj do jutra.“

„Kje ste bili?“

„V Gatini pri Čardarju.“

„In ti si gotovo vse zapravil, kar sem ti dala v nedeljo?“

„Prav vse. Zato sem prišel nocoj sém; nekaj mi moraš zopet dati. Suh sem ko poper. Suša pa tudi pozimi ni dobra.“

„Pojdi, pojdi, s teboj ni nič.“

„Zakaj?“

„Ker vse zapraviš.“

„Dušica, ne bodi jezna, saj sem snoči pravzaprav samo zaradi tebe zapravljaj. Hud sem bil na Poljaka. Saj veš, zakaj. Ker je on s to preklicano Maruško napravil rajnega Primoža, da v oporoki ni precej vsega tebi zapustil. No da, pa sem na vso jezo potem pil. Zdaj pa reci, ali nisem pravzaprav samo zaradi tebe pil? Ravno zato, ker te imam preveč rad, sem se razjezil nad Poljakom.“

„Beži, beži! Ko bi me imel kaj rad, ne gi tako hitro pognal vsakega novčiča, ki ti ba dam. Jaz ti ne morem zmerom dajati, saj veš, da mi teta ne dá nič plačila, ker pravi: Saj bo enkrat tako vse tvoje. Kvečjemu dobim kak krajcar za maslo ali za jajca. Torej ne nadleguj me, ko veš, da nimam!“

„Ima pa Franca in še koliko!“

„A ima Franca, ne jaz.“

„Pa ji vzemi! To tako ni nič greh, saj bo enkrat tako vse tvoje, ali pravzaprav saj je že tvoje.“

„Še tega se manjka, da bi kradla zaradi tebe! Pa tudi ko bi hotela kaj vzeti, ne

morem, ker ima teta vse zaklenjeno. In kaj bi bilo, ko bi izvedela? Zapodi me!“

„Ti, veš kaj, če se že nečeš dotekniti tetinega denarja, se pa Maruškinega. Dosti denarja mora imeti ta ženska! Saj vem, kaj je poletil [enkrat pravil Jurij. Ko je gori v njeni sobici mizaril, in ko je Maruška enkrat v mraku odprla škrinjo in iz nje nekaj jemala, se je iz gorenjega predalčka tako posvetil denar, da skoraj ne bi bilo treba luči delati, je dejal Jurij. Izkušaj ti enkrat priti do tistega predala. Kaj se bo poznalo, če izgine iz njega nekaj tolarjev in petic!“

„Kaj ti pride na misel! Ali misliš, da je Maruška tako preprosta, da odprto pušča svojo sobo in škrinjo?“

„Saj ti pravim, da poizkušaj enkrat priti v njeno sobo, kadar je ne bo doma. Saj gre vsak dan zdoma v vas k Poljakovim ali kam drugam. Ti lepo pazi, nemara katerikrat pozabi zakleniti sobico; takrat pa noter!“

„Ne, ne, tatica nečem biti!“

„Kakor hočeš. Pa mi na kak drug način preskrbi nekaj denarja. Malo drobiža moram vendar imeti v žepu. Vsi fantje me imajo že za tvojega ženina. Ali te ni nič sram, da se ta tvoj ženin ne more nič postaviti v gostilni?“

„Zakaj pa vse zapraviš tako hitro! Oh, da sem se morala ravno náte obesiti!“

„A tako? Pa z Bogom! Pa si izberi drugega fanta. Kaj mi pove! Z Bogom!“

„Ne, ne! Saj nisem mislila tako hudo. Samo to pravim, da ni treba tako zapravljati, ker veš, da Oplotarjev dom še ni v mojih rokah. Čakaj, Štefan, nekaj drobiža mislim, da imam še.“ Šla je od okna, menda k omari in prinesla nazaj nekaj žvenka in ga stisnila Štefanu v roke: „Ná, pa moraš varovati; ni treba vsega naenkrat pognati. Ali zdaj pa res nimam več, verjemi mi.“

„Saj ti verjamem, zato ti pa pravim, da si dôbi, ko si lahko. Kakor sem ti rekel: Poizkusi enkrat priti v Maruškinino sobo pa kupček denarja malo preredi.“

„Bom videla. Z Bogom! Lahko noč!“

„Lahko noč, dušica!“ . . .

Okno se je zopet zaprlo. Možka postava je izginila v temo.

Tudi Maruška je zaprla okno. Potem se je pa skoraj na glas zasmejala: — Glej, glej, včasih je pa res dobro dolgo čuti; zanimive stvari se izvedó. Takó, takó! Okradla bi me rada . . . Dobro, da vem. Kolikrat sem si že ubijala glavo in premišljevala, kako bi na lep način spravila s poti to Tono! Ná, zdaj mi bo pa sama pokazala vrata, skozi katera jo lahko pahnem. Čakaj, Tona, boš videla, kako te bom jaz lepo ujela. Ujela, potem ti pa vrat zadrnila. — —

* * *

Naslednje popoldne se je Maruška, kakor skoraj vsak dan poprej, odpravila z doma. Rekla je, da gre obiskat Poljaka in brata Antona.

Tona je gledala nekaj časa za njo. In ko je videla, kako Maruška naglo stopa po bregu navzdol, jo je napadla in premagala izkušnja, kakršno ji je bil prejšnji večer vdihnil Buščajev Štefan. Ko se je še prepričala, da Franca v hiši dremlje v zapečku, je smuknila po stopnicah gori naravnost proti Maruškini sobi. In glej — v vratih sobice je bil ključ! Samo enkrat ga je zadržala, pa je bila v sobici. Stopila je k škrinji — tudi škrinja je bila nezaklenjena. Hitro jo je odprla. In glej, iz gorenjega predalčka so se ji res zapeljivo zasvetili tolarji, petice in šestice; pa tudi bankovci so bili vmes. Veselje jo je obšlo, pa tudi nekaka groza. Kaj bi bilo, ko bi zdaj kdo stopil v sobico in bi jo našel pri odprti tuji škrinji! Pa kdo hoče priti? Maruška je šla v vas, teta Franca spi, pastirček je v hlevu . . . Svobodno lahko vzame malo denarja, nihče je ne bo videl . . . Seveda preveč ne sme, da se ne bo precej poznalo . . . Samo nekaj malega hoče vzeti danes, saj bo lahko še drugipot kaj . . . Sicer je to greh, pa kaj, ko drugače ne more priti do denarja! Saj potem, ko enkrat dobi Oplotarjev dom, lahko z obrestmi vse povrne . . .

Še je štrlela Tona v denar in premišljevala, koliko bi vzela — kar se naglo odpró

vrata in, o groza — Maruška stopi v sobo! A kakor bi se bila sama prestrašila, obstane pri vratih in začudeno gleda Tono. Le-ta pa je že skočila pokoncu, izpustila tolar, ki ga je že držala, iz rok, da se je žvenketaje zatočil po tleh, prebledela, pa naglo spet zardela in osramočeno gledala v tla.

„Kaj pa ti delaš tukaj?“ je izpregovorila Maruška trdo. „Kaj imaš opaviti v moji sobi?“

V trenutku ni vedela Tona kaj reči. „Pogledat sem mislila, kako imate v sobi“, je naposled spravila preko ustnic.

„Kako imam v sobi, si že prej vedela, saj si bila že dostikrat notri“, jo je zavrnila Maruška. „A zakaj si vlomila v sobo, ko mene ni bilo doma, in kaj iščeš v moji škrinji?“

„Pogledat sem mislila, koliko da imate obleke“, je pristavila Tona še vedno boječe in se pomikala proti vratom.

„Tudi moje obleko si že vso videla. Mar povej po pravici — krasti si mi hotela denar!“

„Ne, tega si pa ne pustim reči! Kdaj sem še kradla?“ je dejala Tona pogumno in kakor razžaljena.

„Ali si že kradla, ne vem, da si pa zdajle mislila pri meni, vem“, je rekla Maruška odločno. „Nič ti ne pomaga tajiti. In da boš vedela, odkod to vem, ti povem, da sem snoči slišala ves pogovor med teboj in Buščajevim Štefanom. Snoči res da nisem mogla verjeti, da se boš tako daleč izpozabila, da boš poslušala Štefanov hudobni nasvet. Ali zdaj, ko sem te zalotila, vidim . . .“

„Oh, lepo vas prosim, odpustite mi in nikar me ne izdajte!“ jo je s sklenjenimi rokami zaprosila Tona, ki je prebledela ko stena. „Saj nisem še nikomur ničesar vzela in nikdar več se ne bom dala premotiti in pregovoriti k tatvini. Prizanesite mi!“

„Veš, kaj bi lahko zdaj naredila s teboj? Če te ovadim . . .“

„Lepo vas prosim, kakor se sam Bog prosi, nikar tega ne storite; nikar me ne ovadite, nikar tega nikomur ne povejte! Hvaležna vam bom celo svoje življenje,“

„Pa naj bo! Prizanesem ti. A glej, da ne boš več poizkušala kaj tacega! Obljubim ti, da bom o tej stvari molčala, če se ne bo o tebi nič več takega slišalo.“

Objokana, osramočena je šla Tona iz sobe. Maruška se je pa zlobno smejala za njo in govorila sama zase: — Kako sem te lepo ujela, ptičica drobna! Nekaj dni, morda celo nekaj tednov ti bom še dala dihati, potlej ti bom pa zadrnila vrat tako naglo, tako umetno, da se bo čudila vsa vas. Ha, če nekega lepega dne pogreši Franca kaj svojega denarja, kdo bo obdolžen tatvine, kdo kriv, če ne — ti! — —

* * *

Nekaj dni in tednov je res minilo, in Maruška ni niti z najmanjšo besedico nikomur omenila o oni nameravani tatvini. Tona se je sicer izprva vkljub Maruškinu obljubi, da bo molčala, vedno bala, da je ne bi izdala. A Maruška se je vedla do nje, kakor bi ne bilo nikdar nič prišlo med njima navskriž. Tako je začela Tona polagoma lažje dihati in se je naposled popolnoma umirila zaradi one stvari. Tem hujši je bil zato udarec, ki je nekega dne kot strela z jasnega neba priletel nad njo.

Poljak je kmalu okreval. Rana res ni bila tako nevarna, kakor so izprva nekateri mislili. Postrežbo je pa tudi imel lepo. Stregli so mu domači, postregli sta mu dostikrat pa tudi Maruška in Franca s tem, da sta mu kupili juhe ali poslali kak kozarec dobrega vina. Oplotarjeva Franca je Poljaka sicer že prej rada imela, no od onega večera, ko je bil ranjen, pa še posebno, ker jo je Maruška znala prepričati, da ga je udaril kak vaščan iz same nevoščljivosti, ker je hodil k Oplotarjevim. To se je sploh lahkoverni Franci zdelo tem verjetnejše, ker se ni moglo izvedeti na noben način, kdo bi bil pobil Poljaka. Buščajevega Štefana so bili sicer prijeli, a ta je hitro dokazal, da je nedolžen, saj je bil tisto noč vedno vkup s fantički pri Čardarju. Tončkov Anton je pa tudi znal molčati. Molčal je tem lažje, ker je bil bolan; tresla ga je mrzlica,

in nikamor ni mogel iz hiše . . . Tako je bila Franca lahko preverjena, da je Poljaka res oplazil kateri vaščanov samo zato, ker je hodil po Primoževi smrti k nji malo kaj pogospodarit. — Bom že pokazala tem vaškim razbojnikom, da se ne dam od njih strahovati, je dejala in nalašč poslala Poljaku večkrat kaj za poboljšek. Ko je bil pa iz nevarnosti, ga je precej povabila, naj pride k nji gori na reber. Poljak je drage volje sprejel povabilo.

Prišel je gori, ali kako se je začudil, ko je zagledal Franco vso objokano, Maruško pa svečano-resno.

„Kaj pa je? Kaj se je pa zgodilo?“ je bilo prvo njegovo vprašanje.

„Bom že povedala. Najprvo sedi in malo zaužij!“ je dejala Franca in ga povabila k mizi, na katero je Maruška prinesla pečeno kruha in vina. „Le pij in prigrizni, saj vem, da si potreben zdaj, ko si prestal bolezni.“

„Pa kaj pomeni ta objokani obraz?“ je vprašal Poljak, ko je sedel k mizi. „Ali se je zgodila kaka nesreča pri hiši?“

„Okradena sem!“ je zatarnala Franca z jokajočim glasom.

„Okradena! Kdaj?“

„Zadnje dni enkrat, natanko ne vem, kdaj. Danes sem prišla na sled. Zjutraj sem šla v stransko sobico, da bi iz skrinje vzela nekaj denarja. Pa sem precej zapazila, da je moral nekdo notri stikati, ker je bilo vse razmetano. In ko sem pogledala v mošnjček, ki sem ga imela skritega pod obleko, sem se ustrašila, da sem se hotela zgruditi — malokaj ves denar je bil pobran iz njega.“

„To je pa hudo. Pa — ali se ti kaj dozdeva, kdo bi bil vzela?“

„Ne dozdeva se mi samo, ampak vem, kdo je vzela. In to me še bolj žalostí. Tatu imamo v hiši.“

„V hiši? Ni mogoče, saj ni nobenega takega v hiši.“

„Tona!“

„Tona — tatica!“

„Da. Veš da, kdo bi si mislil, ona me je okradla!“

„Ali pa dobro veš? Ali si se prepričala? Tone jaz ne bi obsodil za tako slabo.“

„Maruška mi je povedala, saj drugače bi je tudi jaz nikdar ne bila imela za tako. Pomisli: Maruška je enkrat ponoči slišala pogovor med Tono in tistim črnim Buščajem, ki za njo hodi, kakor sem šele zdaj izvedela. Buščajev grdin je enkrat svetoval Toni, naj okrade mene in Maruško. Maruško je že hotela enkrat; ta jo je zalotila v svoji sobici pri skrinji; pa se ji je smilila in je ni hotela ovaditi. Ná, zdaj je pa mene okradla. Povej, Maruška, Poljaku, kako je bilo, da bo vedel.“

In Maruška je povedala vso ono stvar in nazadnje pristavila: „Takrat, ko sem jo dobila v svoji sobi, sem ji obljubila, da bom molčala, če so bo poboljšala. In sem res molčala dozdej. Zdaj pa nisem mogla več tiho biti, ko so mi teta Franca povedali, da so okradeni. Preverjena sem, da nihče drug ni vzela, ko Tona.“

„Ali sta jo že kaj vprašali?“

„Še nič. Kaj pomaga vpraševati; tajila bo kakor vsak tat!“ je dejala Maruška.

„Pa bi njeno skrinjo preiskali!“

„To si pameten! Bogve, kje je že denar! Kdor zna izmakniti, zna tudi skriti“ — je zavrnila Maruška in nadaljevala s posebnim poudarkom: „Oh, kako je hudo prebivati s tatinskim človekom pod eno streho! Človek si še življenja ni v svesti; tatvina in umor sta si v sorodu kakor ključavnica in ključ.“

„Prav ima Maruška; človek si še življenja ne bo v svesti, če bo še dalje bivala tatica pod našo streho. Od hiše se mora pobrati!“

„Seveda, malo hudo je pokazati ji vrata, ker smo si v rodu“, je pristavila Maruška. „Ali zasluži pa to, ker tako grdo, s tatvino povračuje svoji največji dobrotnici, teti Franci!“

„Prav bo pa vendarle, če jo malo izprašamo“, je izpregovoril Poljak. „Če je res vzela, naj vsaj prizna in denar nazaj dá. Ravno nese iz vodnjaka vodo. Pokliči jo, Franca, pokliči, naj pride malo sèm.“

Franca je odprla okno in poklicala Tono.

„Náte teta, izpijte kozarec vina, v žalosti in jezi ga je človek potreben in dobro stori!“ je ponudila Maruška starici.

„Tako misliš, da mi bo dobro storilo? No, ga pa bom“, je dejala Franca in pila.

„Bog daj dobro!“ je pozdravila Tona vstopivši v sobo nič hudega sluteč.

„Tona, stopi bliže!“ ji je velela Franca strogo.

„Kaj bi pa radi?“ je vprašala deklina in stopila bliže.

„Kam si dejala denar? Povej po pravici!“

„Kateri denar?“

„Ki si ga meni vzela!“

„Vam da sem jaz vzela denar!“

„Glej, glej, kako se dela nevedno! Misliš, da ne vem? Jaz sem imela v stranski sobici v skrinji pod obleko precej denarja, zdaj sem ga pa dosti pogrešila. Vzela si ga ti. Povej, kam si ga dejala?“

„Za pet ran božjih, jaz da sem ga vzela! Teta, ali se vam meša?“ je zavpila Tona ogorčena.

„Daj denar nazaj!“ je zakričala Franca.

„Za božjo voljo, teta, kaj vam pa je? Vašega denarja se še doteknila nisem.“

„Jaz pravim: denar nazaj! Ali se pa pri ti priči poberi iz hiše!“ je kričala starica.

„Naj se vderem v zemljo, naj nikdar ne vidim nebeškega solnca, če sem vam jaz vzela denar!“ se je zarotila Tona.

„Poberi se od hiše, tatica!“ je sikala Franca. „Misliš, da sva z rajnim Primožem zato varčevala, da boš ti zdaj kradla in dajala tistemu črnemu Buščaju!“

Zdaj je pa tudi Toni vzkipela kri. „Dobro, pa grem!“ je zavpila. „Ali bom že našla pot nazaj! Še je pravica na svetu, in oporoča še ni obveljavljena. Vidva sta pa priči“, se je obrnila k Poljaku in Maruški, „da so mi rekli tatica! Vidimo se pred sodnijo!“

„Oho, Tona, le počasi!“ se je oglasila Maruška, ki je doslej s Poljakom vred molčala. „Ali si že pozabila, kje sem te jaz enkrat dobila, v moji sobici pri odprti skrinji, ko si ravno denar jemala iz nje! Le poizkusi kaj proti teti, potlej bom jaz govorila!“

„Še grozi mi, vranč črni!“ je zakričala spet Franca. „Poberi se iz hiše, še danes! Čuješ, še danes!“

Bleda ko smrt je odšla Tona iz sobe.

„Pijte še, teta, pijte, vi ste razburjeni!“ je silila starico priliznjena Maruška in ji natočila nov kozarec vina. „Náte, le dobro potegnite!“

In Franca je pila, potlej začela pa nenkrat jokati.

„Kaj boš jokala za deklino“, jo je tolažil Poljak. „Bog, da si jo odpodila! Bo vsaj mir pri hiši!“

„Inako se mi je storilo, ko je vendar moje sestre hči!“ je solzeč se odgovorila Franca. „Kako bi ji bilo lahko prijetno pri nas, ko bi bila pridna! Zdaj mora pa tako od hiše.“

„Pa naj bi bila poštena!“ je rekla Maruška. „S tatico pa in ponočevavko ni treba imeti nič usmiljenja. Bo vsaj pomnila!“

„Pa za denarjem mi je hudo“, je vzdihnila Franca. „Toliko lepih križavcev je šlo, pa toliko starih petic!“

„Denar bomo že nazaj iztožili, kaj ne, Poljak?“ je dejala Maruška in namežiknila Poljaku.

„Da, denar bomo izkušali nazaj dobiti, če drugače ne, s tožbo“, je pritegnil za Maruško Poljak.

„Hvala bodi Bogu, da imam vaju!“ je rekla z ginjenim glasom Franca. „Edino vidva me imata rada.“

„Tisto pa, tisto!“ je hitela zatrjevat Maruška.

„Tako pa trčimo skupaj na prijateljstvo!“ je dejala starica in s tresočo roko vzdignila kupico.

In trčili so in pili.

Tona je pa zunaj skupaj spravljala svoje stvari. Še tisti dan je zapustila hišo in se v vasi pri Povzinu pogodila za deklo.

Deseto poglavje.

Sumljiva pota.

Hud mraz je pritiskal. Poljakov maček se je bil zjutraj po ‚kosilu‘ izmuzal iz hiše na vežni prag. Dolgčas mu je bilo postalo v sobi, ker so bili vsi, kar jih je bilo notri, mati, hišna hči Manica, Brigita in Andrejček, nekam pobiti, žalostni in molčeči. Prišel je pa na prag tudi iz radovednosti, pogledat namreč, ali bo kaj kmalu božji svet ogrelo toplo pomladansko solnce in ga odelo v bujno zelenje, ter ali bodo kaj kmalu zapihljale mile sapice in zrahljale njemu in razsvetlile mršavo dlako in se bo z družico zopet svobodno šetal zunaj v prirodi. Toda kaj! Komaj je revež-maček pomolil glavo izza zametenih vrat, pa ga je poljubila mrzla burja. Zamijavkal je neizrečeno žalostno in brž smuknil nazaj v hišo. Splazil se je na peč in pihal in žvižgal melodijo one pesmi: Nesrečna zima mrazi me, ki dolgo proč ne spravi se...

„Je mrzlo zunaj, kaj ne, revežek ubogi?“ je dejal sočutno Andrejček in splezal k

mačku na peč. „Kaj hočemo, počasi gre, počasi; zima kima, pravijo naša mati. Potrpeti moraš, saj moram jaz tudi. Dolgčas ti je sicer tu v sobi, pa saj je meni tudi, čeprav je danes četrtek in nimamo šole. Vidiš, kako se držijo naši klavrno; mati in Manica sta komaj pomili po kosilu, pa sta se spravili h kolovratu in predeta in molčita; Brigita, vidiš, pa šiva in se ji tudi ne ljubi govoriti. Veš, pa je samo zato vse klavrno in žalostno, ker očeta ni domov že od snoči. Tam gori pri Oplotarjevih so menda še zdaj. Kaj bi ne bili mati žalostni! Če so pa mati žalostni, je vse v hiši žalostno...“

Kar je deček tako prijateljsko zaupno pripovedoval mačku, je bilo res. Poljaka še od prejšnjega večera ni bilo domov od Oplotarjevih.

Vedel se je zadnji čas sploh jako čudno.

Odkar je Tona primorana šla z rebri, je bil Poljak malokaj vsak dan gori. Prejšnje zime je doma tkal. Slul je po celi dolini

kot dober tkavec. Letos pa še statev ni hotel postaviti v hišo. Izgovarjal se je, da ne sme, češ, da ga po zadnji bolezni vedno boli glava. Nekaj resnice je bilo sicer lahko v njegovih izgovorih. Ali če ga je že res bolela glava, bi jo moral varovati tudi drugače, ne samo z brezdeljem. Skoraj vsako popoldne jo je zavil k Oplotarjevim. Kaj so delali gori on, Franca in Maruška, se sicer v vasi ni moglo nikoli natančneje izvedeti. Pili so pa, to je vedel povedati Strah, h kateremu je prihajala Maruška često po vino in sicer z veliko čutaro. Da je bilo gori dosti pijače, je pričal tudi Poljak sam, ki je navadno prihajal domov precej omamljen in je bil potem doma čemerem, nasajen, napičen, da mu ni smel nihče nič reči. Ženo je to vedenje kajpada hudo bolelo, zlasti odkar so začeli tudi drugi ljudje vedno glasneje vpraševati, kaj ima iskati Poljak na Oplotarjevem domu, in kako je to, da sta si z Maruško tako zaupna prijatelja. Nekateri jeziki so že začeli govoriti o pohujšanju . . . Opominjala je žena moža in svarila, ali vse ni nič pomagalo. Kaj takega kakor danes, da bi bil izostal črez noč, pa še nikoli ni naredil. Kako bi ne bila žena žalostna! Ravno je potočila solzo in jo hitro skrivaj obrisala, tedaj je pa — vendar enkrat! — prikolovratil Poljak v hišo z zabuhlim licem, z opotekajočimi nogami.

„Si se pa dolgo zamudil?“ ga je vprašala žena, ko je sedel na klop pri peči in si pokrill lice z rokami.

„Dolgo, praviš? Morda mi je bilo še prekratko!“ je odgovoril mož pikro.

„Ali si bil pri Oplotarjevih celo noč?“

„Kaj ti mar!“ je odvrnil osorno. „Je prav kakor čmrlj; v vsako stvar se hoče vtekniti!“

Inako se je storilo ljubeči ženi pri tem zoprnem odgovoru, da so ji stopile solze v oči. „Bog se usmili, toliko pravice imam menda vendar še do tebe, da te smem vprašati, kje si bil, če te celo noč ni bilo domov! Kakor bi bila kaj hudega rekla! Saj sem te vendar lepo vprašala. Ta nesrečni strup od pijače te bo vsega zmešal . . .“

„Bolj zmešan nikoli ne bom, če bi živel še do sodnjega dne, kakor sem bil takrat, ko sem si tebe nakopal na glavo!“ je dejal mož sirovo.

Zabodljaj z ostrim nožem gotovo ne bi mogel bolj raniti srca dobre žene, kakor so jo krute te besede moževe. Obrnila se je vstran in bridko zajokala.

Andrejček je zdaj prilezel s peči in se oklenil očetovih nog: „Oče, dajte, vam bom črevlje sezul; boste šli malo leč!“

Očetu se je zvedrilo mračno čelo. Dečka je imel rad. Pobožal ga je po volnih laskih in mu smehljaje gledal v nedolžne oči. — Kmalu pa se mu je zopet pomračil obraz.

„Ali ste že kaj kosili, oče?“ je izpregovorila zdaj Manica.

„Človek ne živi samo od jedi, ampak tudi od grenkih skrbi, kako bo preživil otroke“, je odvrnil oče tako resno, da je deklico moral lomiti smeh.

„Mi imamo skrbi, mi, oče! Precej, ko ste včeraj popoldne odšli, je prinesel birič plačilno povelje. Srdin toži za dolg!“

„No in kaj bo zdaj?“

„Plačati bo treba, če ne, bo dal zarubiti.“

„No, pa si že preskrbela denar, ti, ki tako skrbiš za dom?“

„Kje hočem jaz dobiti denar!“

„Zato pa molči in ne govori o skrbeh. Skrbi imam jaz, samo jaz.“

„No, pa ga vi preskrbite!“

„Saj sem ga že, če hočeš vedeti!“

„Denar si dobil? Res? Na posodo?“ se je oglasila zdaj spet žena.

„Sem ga, da! Saj ti bi ga ne bila nikoli!“

„In kje si ga dobil? Pri Oplotarjevih?“

„Dovolj, da sem ga dobil. Da, da, taki ste; človek se trudi in trudi, da reši dom; še spanca si ne privošči; ko pa domov pride, se pa vsi zaženo vanj kot ose!“

„No, saj je prav, če si dobil denar. Hvala bodi Bogu, tako me je skrbelo! Ali ti je Franca posodila? . . . Povej no! . . . Maruška menda ne!“

„In če mi ga je Maruška, kaj imaš kaj zoper to, kaj li?“

„Oh, pusti no to žensko pri miru! Meni se zdi tako nevarna . . . Saj bi menda vendar še lahko kje drugje dobil na pósito . . .“

„Zlomkovi ljudje taki!“ je planil mož pokoncu. „Denar mi je posodila, da vas ne preženó iz hiše, zdaj se pa še ujedate nad njo! Z vami ni več govoriti. Kdo vas bo poslušal!“ . . .

Vstal je, malo se opotekel, potlej pa odšel naglo iz hiše, to se pravi naglo, kolikor so mu dopuščale noge, ki so tudi čutile preobilno pijačo.

„Kam pa hočeš iti? Lepo te prosim, bodi doma!“ je vpila žena za njim.

On pa je drevil iz hiše — proti Strahovim.

„Bog se usmili, koliko nam prizadene ta človek!“ je vzdihnila žena.

Nekaj časa so vsi molčali, potem se je pa oglasil deček: „Mati, ali smo dosti dolžni Srdinu?“

„Dosti!“ je odgovorila mati. „Saj pravim, človeku se mora inako storiti, ko se domisli tega. Kdaj so bili prej Poljakovi zadolženi? Vsega, vsega smo imeli zadosti. Pa je začel oče pijančevati in igrati, in vse je šlo hitro rakovo pot. Njive so se začele krčiti, gozdi drobiti in iz hleva je izginjal rep za repom, kakor bi se bila kuga pri-

klatila noter. Potlej, ko nam ni drugega ostalo kakor hiša in nekaj pedi zemljišča, se je oče izpametoval. V zadnjih letih smo



Smrt sv. Uršule.

Oltarna slika v uršulinski cerkvi v Ljubljani.

si spet malo opomogli, da se nam ni godilo slabo. Samo Srdinu je še dolg, ki nas pa dovolj tare in mene noč in dan skrbi!“

„Mati, kje je pa dobil Srdin toliko denarja?“ je vprašala Manica.

„E, naj ga je dobil kjerkoli! Saj je le v kljub svojemu premoženju največji siromak; zmerom strada in trpi ko živina. Tak stisnjenec je, da mu ni vrste. Ubogi človek, ki mu pride v roke! Obresti zahteva tako visoke, da se Bogu usmili. Kolikrat sem že dejala: da bi se tega skopuha enkrat rešili, bi človek še mogel mirno zaspati!“

„No, saj zdaj ga bodo plačali oče, saj so rekli, da so dobili na posodo pri Maruški.“

„Ah, pri tisti čudni ženski!“ . . . je vzdihnila Poljakovka.

Potem so pa vsi molčali, zamišljeni vsak v svoje delo in v svoje misli — — —

Poljak je prišel domov šele kasno v noč, seveda dobro vinjen. Hotel je iti na peč,

pa je obsedel v zapečku, noge postavljajoč na stolček, ki je bil na klopi.

„Kam siliš, boš padel!“ mu je zaklicala žena.

Pa on se ni zmenil za njene besede.

„Moj Bog! naj se stolček malo premakne, bo padel, da si bo vso glavo razbil!“ je vzdihnila žena in vstala, da bi mu pomagala na posteljo. Pa ravno ko je prišla do peči, so njegove težke noge sprožile stolček. Poljak se je z rokami srečno ujel za drog, ki je bili pritrjeni k peči, a stolček je zadel ženo, da je omahnila in padla in se tako udarila ob klop in ob posteljno nogo in ob tla, da je zavpila na glas in se onesvestila.

Zaslišavši v hiši ropot sta prihiteli iz stranske sobice Manica in Brigita. S težavo sta spravile očeta na posteljo. Mater sta pa začeli dramiti z vodo. (Dalje.)

Cvetica na poljani.

Cvetica lepa na poljani,
pozdravljena mi bodi!
Nebeško solnce te ohrani
v pomlájeni prirodi!

Kadar stojim molčé ob tebi,
zakaj li glavo klanjam,
zakaj li mislim o pogrebi,
zakaj li tožno sanjam? —

Proč toga! Dolgo, dolgo cveti,
cvetica, draga meni!
Kadar boš morala zveneti,
na mojem grobu zveni!

Anton Medved.

Ali v tistem hipu! . . .

Iz oblčka zvezdica
name je pogledala,
kot bi rada iz višin
nekaj mi povedala . . .

Splavala je, splavala
duša moja iz nižin,
pa vprašala zvezdico
sredi sinjih je višin:

„Kaj tako si, dušica,
name ti pogledala,
kot bi nekaj sladkega
rada mi povedala?“ . . .

Ali v tistem hipu je
zvezdico zakril oblak,
ali v tistem hipu je
jezen dahnil v dušo mrak —

Tavala je, tavala
duša moja sred nižin,
pa zaman ozirala
se v oblak je vrh višin . . .

Cvetko Slavin.

Pavlina Pajkova.

Literarna študija. — Ob obletnici pisateljčine smrti spisal **Milan Pajk**.

(Konec.)

Romani in novele Pavline Pajkove imajo nekak mednarodni značaj; saj je življenje gosposkih krogov, katero pisateljica v romanih in novelah opisuje, pri raznih narodih bistveno precej isto. Pristno slovenske pa so njene povesti iz narodnega življenja, kakor jih je nazivala sama.

Prva te vrste je „Dora“, objavljena leta 1885. v „Večernicah družbe sv. Mohorja“. Ta povest je življenjepis sirote, ki je v svojem življenju prebila mnogo bridkosti. Dora živi po očetovi smrti pri ošabnih mlinarjevih, kjer ji ni nihče naklonjen. Njen blagi brat, ki jo hoče vzeti k sebi, umre v cvetu mladeniških let. Nato se omoži Dora s Petričevim Florijanom, katerega bi bila rada bogata mlinarjeva Minka ujela v zanke. Mož ji je vdan, a zaradi svoje prepirljivosti in hude jeze povzroča ženi mnogo skrbi. In res — nekoč ga ubijejo pri nekem pretepu. Njena edina tolažba je zdaj sinko Lojzek. A hudobna Minka, ki zaradi Petričevega Florijana še vedno sovraži Doro, zvabi dečka nalašč na led, da utone. Tudi ta udarec prenese Dora in živi na stara leta Bogu vdana v svoji skromni hišici, kamor sprejme, ne navadna blaga, beračico Minko, nekdanjo tako ošabno in bogato dekle. — Nobena povest Pavline Pajkove se ni tolikanj priljubila širšim masam naroda kakor „Dora“, ki je po zanimivi in toliko pretresljivi vsebini očarala in do solz genila preprostega brava. Povsod so jo čitali z velikim zanimanjem. Resnica pa je, da je pisateljica v povesti nekoliko pretiravala in junakinji povesti naložila preveč nesreč.

Leta 1889. je izšla povest „Domačija nad vse“ („Večernice družbe sv. Mohorja“). Nezadovoljen kmet se preseli s svojo hčerjo Jelico v Ameriko. Tam dela ves dan v neki newyorški tovarni, medtem

ko Jelica doma zdihuje po mili slovenski domovini. Še bolj nesrečno se čuti, ko tovarna zgori, in si mora oče kot postrežček služiti bornega kruha. Nekega dne sedi Jelica v mestnem logu in premišljuje o davno minulih dneh, ko je še živela v domači vasi s svojimi vrstnicami. Sladki spomini jo zazibljejo v čarobne sanje, iz katerih se ne zbudi več! . . . Že dolgo je bila pobitost izpodjedala njeno zdravje, sedaj pa jo je zadela srčna kap. — V umetniškem oziru stoji ta povest višje kakor „Dora“; izvrstno je pisateljica naslikala moč domoboli, ki je čuteči duši, kar je slana nežnemu cvetu. Prizor Jeličine smrti je eden najlepših v vseh povestih Pavline Pajkove.

Povestica „Dneva ne pove nobena pratika“ („Koledar družbe sv. Mohorja“ 1886, ponatis v knjižici „Iz spisov Pavline Pajkove“, „Slovanska knjižnica“ snopič 30. — 1894) opisuje grozni potres, ki je l. 1883. uničil mestece Casamiciola na otoku Ischia. Lahkomiselni mladenič, ki se vedno roga opominom blage matere, najde grozno smrt pod razvalinami mesta, nespravljen z Bogom.

Istotako poučna je povest „Najgotovejša dota“ („Večernice“ 1892), v kateri dokazuje pisateljica, da so pridne roke in dobro srce najboljša dota dekletova. Gledé vsebine in tehnike zaostaja ta povest za prej imenovanimi.

Najboljša povest Pavline Pajkove iz narodnega življenja je pa „Priateljev sin“ („Dom in Svet“ 1894). Vsebinsko ji je sledeča: Dečku Nandetu je umrl oče, logar v neki vasi na Slovenskem. Po očetovi smrti ostane pri materi, varih pa mu je župnik v onem kraju, rajnega logarja prijatelj, občesposhtovan dušni pastir, ki deluje po Izveličarjevem zgledu kot največji dobrotnik izročeni mu duš. Nande je nadarjen, pa trmast

in razposajen. Vstopi v mestu pri nekem trgovcu kot vajenec, a tu poneveri pri blagu. Zato ga vzame župnik k sebi, da bi ga lažje nadzoroval in poboljšal. Začetkom doseže nekaj uspehov; toda Nande zaide v slabo družino, in ker mu župnik ne daje dosti denarja, začne krasti. Neki malopridnež ga pregovori, da ulomi v župnikovo blagajno, kjer je spravljeno več stotakov za nove zvonove. Pri tem ga zasači župnikova kuharica Neža, ki že zdavnaj ni zaupala Nandetu in ga je že večkrat zatožila varihu. V obupu naskoči Nande kuharico in jo rani z železom blizu očesa. Tako izve župnik o Nandetovem zločinu. S strogimi besedami ga izkuša pripraviti na boljšo pot. A v Nandetu še bolj kipi srd nad Nežo, nad katero se hoče grozno maščevati. V juho ji primeša žvepla, da jo zastrupi, ko je bolna ležala. Nandetova mati, ki streže kuharici, ji nese juho k postelji; no ker se bolnici ne zljubi juhe, jo použije mati. Strup brž deluje; zdravnikova pomoč je zastoj; v hudih bolečinah umre Nandetova mati — umorjena od lastnega sina! Pred smrtjo izpove, da ji je Nande v kuhinji izročil juho, da jo ponese Neži. Grozen vtisk naredi materina smrt na izprijenega sina; obupen si hoče končati življenje, a župnik ga pomiri in mu prigovarja, naj se skesa in spokori v kaznilnici, kamor ga odpeljejo orožniki v šestletni zapor. — Nesreča, ki jo je Nande le deloma zakrivil, in stroga kazen sta res poboljšala mladeniča. Črez tri leta prejme župnik od ravnatelja kaznilnice pismo, v katerem mladega zločinca zelo pohvali. Tedaj zarosé starcu oči od veselja, saj se mu je vendar posrečilo rešiti izgubljeno dušo. — „Priatelj sin“ je kriminalistična povest, edina te vrste v spisih Pavline Pajkove. Z vso spretnostjo riše pisateljica, kako postane izprijeni Nande končno hudodelec; a materina smrt, posledica groznega slučaja in njegove osvetoželjnosti, ga presune in izpreobrne, kažoč mu njega lastno izprijenost. — Glavna oseba v povesti je Nande, dasi je hotela pisateljica, kakor se je sama izrazila, postaviti župnika v ospredje povesti

ter ga naslikati kot ideal duhovskega stanú, kot človeka, ki uporablja le mila sredstva, da izpreobrne grešnika. A navzlic vsemu idealiziranju je župnik vendarle kratkovidnež, ki se dá varati od Nandeta. Župnik je sicer vzor blagega človeka, a nikakor ne zgled energičnega vzgojitelja. Dobro pogojen je značaj župnikove kuharice Neže, prepirljive in osorne, pa bistroumne in odločne ženske.

Istega leta (1894) je prinesel „Ljubljanski Zvon“ povest iz narodnega življenja „Obljuba“. Delavec Tone Gomila, ki je izgubil službo v tovarni, živi s svojo ženo in s peterimi otroki v najhujši bedi. Ko ne more nikjer najti službe, mu svetuje najstarejša hčerka, štirinajstletna Cilka, naj vstopi kot žagar pri bogatem mlinarju Gašperju, ki išče ravno hlapca. A Tone se brani, ker sta si z Gašperjem že od nekdaj sovražna. Zato se napoti Cilka sama k mlinarju, da ga preprosi za očeta. Gašper noče izpočetka nič slišati o Tonetu, a končno ga pregovorita pogumno dekle in Gašperjev sin, grbasti Jurijček, ki se je zagledal v bistro in čedno Cilko. Gašper obljubi Cilkinemu očetu zaželjeno službo, a Cilka mu mora obljubiti, da se poroči, ko doraste, z Jurijčkom, da ga osreči. Cilka to radostno obljubi, le da reši svojce iz bede; pomisli pa ne, kako usodepolna še utegne biti zanjo taka obljuba. — Ko Cilka doraste v zorno devico, se zaljubi v delavca Vinka, kateri ji vrača ljubezen. Tedaj šele spozna, kako nespametno se je bila zavezala v prejšnjih letih, kajti do Jurijčka ne čuti nikakega nagnjenja. To ji povzroča hude srčne boje. Vinka ne more pozabiti, Jurijčka pa ne mara prevariti. A ta izve o njeni ljubezni do Vinka, jo odveže obljube, in sam sklene nje roko z Vinkovo. — Ta povest je glede vsebine in prijetnega pripovedovalnega tona najbolj mikavna povest Pavline Pajkove iz narodnega življenja; škoda le, da je ravno glavni moment, Cilkina obljuba — malo verjeten. Sicer je mogoče, da Cilka Jurijčku na ljubo tako obljubo stori, a da bi jo smatral bahati in suhoparni Gašper za resno, je manj verjetno. — Izvrstni popis bede v delavčevi

hiši kaže, da je Pavlina Pajkova dobro poznala tudi trpljenje ubožnih slojev; doteknila se je v tej povesti socialnega prašanja, četudi le bolj mimogrede, kakor v romanu „Slučaji usode“, kjer opisuje revščino kolarjeve rodbine.

V istem letu — dokaz čudovite delavnosti! — je izšla še tretja povest iz narodnega življenja, „Najdenec“ („Slovanska knjižnica“, snopič 30). V tej povesti slika pisateljica usodo najdenca Marka, ki je v mladosti mnogo stradal ter se slednjič odločil, da pojde na Dunaj kostanj peč, kakor mnogi drugi Slovenci. V velikem mestu se seznanj z nekim upokojenim častnikom, ki spozna v njem — svojega sina in ga reši bede. — Tudi v tej povestici opisuje Pavlina Pajkova trpljenje revnega proletarca. Isto velja o zadnji njeni povesti, katero je napisala nekaj mesecev pred smrtjo „Življenja križi“, ki izide v „Koledarju družbe sv. Mohorja“ za l. 1903. — Pisateljica ni torej imela zmisla samo za milo vzdihovanje salonskih zaljubljenecv, ampak s čutečim srcem in bistrim pogledom se je uglabljala tudi v trpljenje siromakov.

* * *

Kakor kaže ta pregled o povestih Pavline Pajkove, je vsebina le-teh jako mnogovrstna; pisateljica nas povaja v različne kroge, v salone kakor v preproste kmetske in delavske hiše. Glavni predmet je vobče ljubezen v najrazličnejših zapletkah. Opisujejo vsemoč tega človeškega čuvstva, ki je vir toliki radosti in boli, sreči in obupu, pa ne zaide nikjer na opolzla pota; povesti Pavline Pajkove so strogo moralne. Dostikrat opisuje, koliko bridkih prevar ustvarja nesrečna ljubezen, a nikdar je ne slika tako, da bi njeno pero zavajalo k strasti in pregrehi. V tem oziru je pisateljica idealistinja v pravem pomenu besede. Svoje nazore o ljubezni razodeva s krasnimi besedami v razpravi „Aforizmi o ljubezni“ (predavala l. 1892. v „Slovenskem klubu“ na Dunaju, objavila istega leta v „Lj. Zvonu“), vzvišenem hvalospevu idealni ljubezni. Tu

piše med drugim (str. 246.): „V čem se loči prava ljubezen od neprave? — Ljubezen, ki se vzbudi, da ne vemo, kdaj in kako, ljubezen, katero vzgoji spoštovanje in češčenje, ljubezen, ki ne pozna sebičnosti, ki vse žrtvuje, vse odpušča, vse daruje; ljubezen iskrena in čista, katera kar najviše vznaša mišljenje in čuvstvovanje naše, katera zaradi popolnega svojega zatajevanja ne uživa samo nebeških sladkosti, temuč tudi zemeljske bolečine, ker se nobeden zemljan ne more docela iznebiti svoje nravi — takšna ljubezen je prava in samo takšna more biti tudi večna.“ Tako ljubezen je hotela pisateljica naslikati kot vzor, osrečujoč bednega človeka. Taka je ljubav med Irmo in Česlavom (Odlomki ž. dn.), med Evfemijo in Bodanskim (Mačeha), Arabelo in Waldekom (Arabela), Alenko in Veraničem (Plan. idila), Feodoro in Franjem (Dušne borbe), med Malvino in Otmarjem (Slučaji usode). Kakor so torej povesti Pavline Pajkove mnogovrstne po vsebini, tako opazujemo po drugi plati v opisovanju takih vzornih značajev neko enoličnost. Posebno v glavnih romanih so sujeti različni, a značaji junakov precej podobni.

Pavlina Pajkova je bila strogo moralnega in verskega naziranja. Namen njenim spisom je bil, nuditi svojemu narodu prijetnega berila, ki bi v čitateljih „vzgojevalo duhove in srca za vse lepo in blago“ (tako piše v „Slov. Listu“ 5. marca 1898). Nasprotovala je nauku, da je umetnost sama sebi namen; slikati resnico, a pri tem nevednemu bravcu razkrinkavati vso propalost moderne družbe, se ji je zdel nevaren poizkus, ki več škoduje, nego koristi; opisovanje nečistosti vodi po njenem mnenju v očitno pogubo. Zato je bila neizprosna nasprotnica oni smeri slovstva, ki prikazuje vse strani življenja, tudi najostudnejše, takozvanemu „modernemu“ naturalizmu ali „novi struji“. — Prvi na Slovenskem se je obrnil proti tej struji Jos. Stritar v razpravi „Nova pota“ („Ljubljanski Zvon“ 1894), a njegov protest je bil klic vpijočega v puščavi. Živahen boj o tem vprašanju se je začel šele l. 1896., ko je

„Ljublj. Zvon“ objavil istočasno dva romana povsem nasprotne tendence: „Dušne borbe“ Pavline Pajkove in „V krvi“ Fr. Govekarja. V „Dušnih borbah“ se bori junakinja Feodora proti glasu lastnega srca, ki je vneto za svaka Franja; v tem boju zmaga nje krepost in svobodna volja. Nasprotno pa „V krvi“ dokazuje pisatelj, da je takšen boj brezuspešen, da mora človek slediti nagonom strasti, katere mu je vcepila narava; strasti se podejujejo „v krvi“ od staršev na otroke, in to je vzrok vedno naraščajočim pregreham. — Že istega leta so začeli zastopniki „stare šole“ in „nove struje“ kritikovati oba romana. Ker je bila izšla v „Edinosti“ neugodna kritika „Dušnih borb“ in je isti list objavil tudi osebne napade na Pavlino Pajkovo, je njen soprog spisal v „Edinosti“ odgovor „Manevri naše nove literarne šole“. Temu članku je sledila v tržaškem dnevniku vrsta polemičnih sestavkov *za* in *proti* moderni smeri. — Ko so novostrujarji roman „Slučaji usode“ l. 1897. najostreje ocenjali in povesti celo podtikali pohujšljivo vsebino (!), se je boj še poostril. Pavlina Pajkova je spisala proti novi struji l. 1897. in 1898. v „Slovenskem Listu“ vrsto polemičnih člankov, nekatere s podpisom „Rodoljubka“. Nekateri teh člankov so n. pr. „Naše časopisje in morala“, „Fin de siècle“, „Nekoliko o Zoli“ in kritike Govekarjevih novelic „O te ženske!“, njegovega romana „Rodoljubje in ljubezen“ ter zbornika slovenskih abiturientov „Na razstanku“. — Nasprotniki so ji odgovarjali v „Slovenskem Narodu“, v „Edinosti“ in „Slovenki“. Marsikatere krivične in nedostojne napade je morala v tem literarnem boju odbijati, a to je ni vzplašilo; neustrašeno je nadaljevala pisateljstvo, kakor sta ji velevala srce in prepričanje. Lahko rečemo, da ni nihče v Slovencih s toliko odločnostjo pobijal izrodkov nagega naturalizma, kakor Pavlina Pajkova. Sijajno je pokazala v tem boju ono duševno energijo, ki jo občudujemo že od prvega početka v vsem njenem literarnem delovanju.

* * *

Preostajajo še manjše poučne razprave iz peresa Pavline Pajkove. Niso to znanstvene študije, ampak plodovi samolastnega premišljevanja.

V „občutkih na novega leta dan“ („Zora“ 1876) naglašajo pisateljica, da je glavni cilj človeškemu delovanju, upokojiti si srce, polneč in bogateč ga z najmilejšimi in najblažjimi čuvstvi.

„Ženska pisma prijatelju“ („Zora“ 1877) obravnavajo različna družabna in literarna prašanja. V tem in v prej imenovanem spisu se še kaže ona sentimentalnost kakor v „Odlomkih ženskega dnevnika“ ki spadajo v isto dobo.

Žensko vprašanje je predmet spisoma „Nekoliko besed o ženskem vprašanju“ („Kres“ 1883, ponatisnjeno v „Slovenski knjižnici“ snop. 30) in „Aforizmi o ženstvu“ („Dom in Svet“ 1894). Pavlina Pajkova ni bila pristašica feminizma; četudi je bila mnenja, da ženska za moškimi ne zaostaja glede duševnih zmožnosti, vendar ni zahtevala popolne emancipacije. Zdelo se ji je celo neprimerno, da se toliko deklet izobrazuje v vseh mogočih predmetih, da se učé raznih modernih jezikov, pri tem pa so jim domača dela skoro neznanca in so nevedne v tem, kar zahteva rodbinsko življenje. „Ženska ne bodi učena, temuč izobražena“ („Aforizmi o ženstvu“, „Dom in Svet“ 1894, str. 571). Sploh mora ženska odgoja v prvi vrsti ozir jemati na vzgojo srca, bolj kakor na izobrazbo duha; kajti „žensko življenje je izvečine življenje srca. V ženski naravi klije neki nagon drugoljubja“ (istotam, str. 607.) Edino zdravilstvo se zdi Pavlini Pajkovi med vsemi akademičnimi strokami za ženske primerno. — Ti nazori o ženstvu so zdaj zastareli; kajti dandanes, ko bide ženstvo vedno ljutejši boj za obstanek, ko je večina deklet prisiljena konkurirati z moškimi, je učenost in strokovna izobrazba velikemu delu ženstva neobhodno potrebna.

Najboljša razprava Pavline Pajkove so „Aforizmi o ljubezni“, o katerih smo že govorili. S pesniškim vzletom in z mladostnim ognjem popisuje pisateljica v njih

nežno čuvstvo ljubezni, ki je nekako pomladansko solnce, ogrevajoče nam majnik življenja.

Podobna tej je razprava „Aforizmi o prijateljstvu“ (Berilo v „Slovenskem klubu“, objavil „Ljublj. Zvon“ 1894), v kateri pravi z vso pravico (str. 733): „Ljubezen je burja življenja, a prijateljstvo njega pokoj.“ — Zanimiva je opazka (str. 736): „Ženska je zvestejša, gorečnejša v ljubezni nego v prijateljstvu; moški so stanovitnejši, zvestejši v prijateljstvu nego v ljubezni.“ Glede pravega prijateljstva nam daje pisateljica takole navodilo (str. 737): „Zaupajte bolj pogledu onega, kogar imenujete prijatelja, nego njega nasmehu, a bolj njega desnici, sezajoči vam v roko, nego njegovemu pogledu. Oko je odkritosrčnejše, nego so usta, roka zvestejša nego pogled!“

V razpravici „Kako pridemo do sreče?“ („Dom in Svet“ 1895) odgovarja pisateljica na to vprašanje tako, da se moramo truditi za kreposti. „Duh mora vladati telo, ne sme pa telo vladati duše“ (str. 218). K temu pa je treba duši vere, kajti „duša brez vere je srce brez življenja“ (str. 218).

Manjši spisi so še: „George Sand“ (življenjepis, „Zora“ 1876), „Zavod za slepce v Brnu“ („Večernice družbe sv. Mohorja“ 1883), „Špilperški podkopi v Brnu“ („Soča“ 1885), „Spominski listi o cesarici Elizabeti“ („Ljublj. Zvon“ 1899), posneti po zanimivi knjigi K. Christomanosa „Tagebuchblätter“ Wien 1899. — Prevela je tudi tri nemške pesmi cesarice Elizabete na slovensko („Slovenski List“ 8. oktobra in 12. decembra 1898). Končno še „Spomini na dr. Frančiška Lampeta“ („Dom in Svet“ 1900). V teh spominih nam slika preblagega urednika „Doma in Sveta“ ne kot učenjaka, ampak kot človeka, ki je vse svoje moči daroval narodu, kot vzor marljivega rodoljuba. V dokaz za tako sliko pokojnikovo navaja zanimive odlomke iz pisem, ki jih je isti nji pisal. Dr. Frančišek Lampe je bil zvest in odkritosrčen prijatelj Pavlini Pajkovi; bodril jo je k literarnemu delovanju in ljubeznivo,

a vedno strogo objektivno jo opozarjal na vrline in hibe njenih spisov. „Spomini na dr. Frančiška Lampeta“ so zadnje delo Pavline Pajkove, ki ga je obelodanila.

* * *

H koncu se mi zdi, da ne morem bolje izpopolniti literarne študije o spisih Pavline Pajkove, nego da nanizam venec najlepših izrekov, ki so raztreseni po raznih njenih spisih. Iz njih odseva tako lepo duša pisateljčina. Evo jih!

„Deviška duša je podobna razcveli roži: utrgaj jej eno peresce, vsa druga se koj za njim ospó.“ (Odlomki ženskega dnevnika. „Zbrani spisi“ I, str. 137).

„Solza je ona hladna rosa, koja pada na naša vroča srca, da ugasi nekoliko žareči ogenj, koji je žge. Ena solzna kapljica dá srcu več tešila, nego svetli žarek upanja: zatorej gorjé človeku, kojemu je za vselej usahnula ta blagodejna rosica.“ (Tam, str. 165).

„Starost ni tako bridka zaradi tega, ker v njej človeku dan na dan hirajo moči, temuč zato, ker v njej upi čim dalje bolj ugašajo.“ (Tam, str. 183).

„Oddaljenost je srčnim ranam to, kar je veter ognju. Veter ugaša posamezne majhne plamenčke, a oživlja velike požare.“ (Na r. m.)

„Srce nesrečneža je bolj nagnjeno čuvstvu ljubezni nego srečneža . . . Nesrečneži vsega sveta so si najboljši prijatelji . . . Ljubezen in bol sta prava srčna dvojčka.“ (Tam, str. 183. in 184.)

„Trpečega človeka, ki se na smeh drži, gledati je bridkeje nego solzečega se,“ (Prijatelj sin, „Dom in Svet“ 1894, str. 204.)

„Ljubav ima to posebnost, da ni nikdar stalna, da ali raste ali pa pojema.“ (Igra s srečo. Hribarjev „Narodni Koledar“ 1895, str. 88.)

„Ženska brez pobožnosti je kakor cvetlica brez vonjave.“ (Arabela. „Kres“ 1885, str. 127.)

„V presrčnih ali svečanih trenutkih življenja presune včasih človeka tajna, nerazumljiva otožnost, ki ni drugo, kakor predslutnja, da mine tudi ta sreča, kakor vsaka druga na svetu.“ (Najdenec. „Slov. knjižnica“, snopič 30, str. 39.)

„Naklonjenost izvira navadno iz soglasja mišljenja in idej, ker to, kar v drugih ljubimo in cenimo, je skoro vedno naš „jaz“; saj le človeška sebičnost sili človeka samega sebe ljubiti v odsevu lastnih nagonov in nagibov.“ (Slučaji usode, str. 132.)

„Človek ima poleg svojih petero čutil še eno, tako imenovano slutnjo, ki ima včasih več veljave, ker več pogodi, nego vseh onih petero.“ (Tam, str. 260.)

„Priateljstvo ni nič drugega nego izmenjavanje vtiskov in misli, nepretrgano in odkritosrčno zaupavanje. Najmanjša skrivnost skalí prijateljstvo, če ga celó ne uniči.“ (Aforizmi o prijateljstvu. „Lj. Zvon“ 1894, str. 735.)

„Človeško življenje primerjam dolgemu prognanstvu, v katerem prognanec neprestano vzdihuje, upa, pričakuje, a naposled se utrujen in upehan udá svoji usodi.“ (Aforizmi o ženstvu, „Dom in Sv.“ 1894, str. 571.)

„Rodbina je okvir človeške sreče.“ (Na r. m.)

„Venec vseh ženskih čuvstev . . . je čuvstvo materinske ljubezni.“ (Tam, str. 608.)

„Srečo primerjam mesecu, ki se blešči v potoku. Ne moremo ga prijeti, ker je samo odsev meseca, bliščečega se na obzorju. V trpkosti svojega mučnega življenja hrepnimo vedno po sreči; doseči je ne moremo, ker je samo odsev od zgoraj.“ (Kako pridemo do sreče. „Dom in Svet“ 1895, stran 219.)

„Prava zemška sreča izvira samo iz našega srca. In da bi tukaj uživali vsaj nekaj sreče, zanetila je božja previdnost v naših prsih iskrico, ki ogreva, oživlja in razsvetljuje z blagodejno svetlobo temino našega življenja. Ta čarodejna iskrica se imenuje ljubezen.“ (Tam, str. 220.)

* * *

Pavlini Pajkovi pripada odlično mesto v zgodovini slovenskega slovstva; šteti jo smemo med najboljše slovenske pripovedne talente polpretekle, takozvane Stritarjeve dôbe (od l. 1870. do 1895.). — A bila je ne samo sloveča pisateljica, ampak vseskoz vzor-žena zlatega srca in kristalno-čistega značaja. Kaj je pa bila meni kot ljubeča mati, tega ne morem z besedami izraziti. Bridka žalost mi pretrese srce, če pomislim, da je ni več med živimi, da so utihnila usta, ki so govorila o nje materinski ljubezni, da so se za vedno sklenile roke, ki so me tolikokrat blagoslavljale! A tolažba mi je ostala, da ni živela zastonj in da še živi v svojih delih. — Ta skromni spisec sem ji hotel postaviti kot mal spomenik hvaležnosti in ljubezni na prerano gomilo. Slovensko občinstvo pa naj spise Pavline Pajkove marljivo prebira in objektivno presoja!

Predsmrtni aforizmi.

Spisala † **Pavlina Pajkova**. — Priobčil **Milan Pajk** ¹⁾.

V prvi polovici življenja kopravimo po drugi, kakor da nam ta hrani nekaj posebno slastnega in dragocenega; prevarjeni in razočarani tožimo v drugi polovici zastonj nad izgubo prve.

Kdo bi znal dopovedati o ogromnem trudu, prizadevanju, skrbi in bojazni, katere staršem povzročuje vzgoja otrok? Ena sama velika misel vznemirja njihovega duha, ena sama pereča želja pretresuje njihovo srce: da zarod srečno vzraste, povoljno vzpeva. A ko vzraste in vzpè, uživajo drugi sad njih brezmejnega mučeniškega napora!

Človek je sestavljen iz samih nasprotstev! Kar je njegovo, ga ne mika, in v svojih nebrzdanih željah koprni vedno po vsem onem, kar ne raste ob njegovem potu.

Srečen, kdor zna premagovati nepremišljene vzlete duha in domišljije! Koliko solz si s tem prihrani, koliko gorjá!

Življenje ženske obstoji v njeni ljubezni. Ženska se stoprav tedaj vzbudi k življenju, ko se njeno srce oklene drugega bitja.

Kaj je življenje onemu, ki ne ljubi? — Srce bñje, toda njegovi utripljaji ostanejo brez odmeva; ne privabljajo jeka, niti odgovora. Podobni so enakomernim udarcem ure, ki so določeni, da naštevajo stopinje smrti, ki se bliža.

Prava ljubezen se ne oglašá v prvi mladosti. Srce tedaj še ni dozorelo in torej ne pozna vse iskrenosti čuvstev. Brez iskrenosti pa ni prave ljubezni.

¹⁾ Te duhovite refleksije, polne globoke melanholije, so labodja pesem Pavline Pajkove; nastale so v zadnjih tednih pred njeno smrtjo. Da jih objavim, je bila ena zadnjih željâ nepozabne mi matere.

M. P.

Ljubav je človeškemu srcu to, kar jutranji hlad prirodi. V vročih dneh hira priroda brez tega hladu: v dnevih skrbi in trudov medleva človeško življenje brez hladilne sapice sočutja.

Velike duše prenašajo brezmejno srčno gorjé, a ne pozabljajo. Pozabljanje svedoči, da se nikdar ni ljubilo.

Nahajajo se tajnosti, o katerih naša usta zastonj molčé: vse naše bitje jih nehoté razglašá.

Prevare prvih srčnih nad in neizpolnitev zadnjih srčnih upov so prištevati najhujšim bolestim srca.

Oh, ta otožnost, katera me včasih napade, kako me trapi, kako mi zastruplja življenje! V zimi prevladuje led, v starosti otožnost. Ali je moja malodušnost napovedavka poslednje? . . .

Nahajajo se dnevi, ki težé kakor stoletja. Nahajajo se stvari, ki puščajo na ustnih pelin, naj si še tako prizadevamo izbrisati njihov gorjupi sled.

V življenju so trenutki, ko se naša duša vtaplja v valovih bridkosti in brezupnosti. Tedaj vstaja v nas vroča želja, da bi zapustili svoje solzno torišče čim prej — a pri tej želji se nam vendar krči srce!

Sreča je podobna odmevu: čujemo ga, a ne približuje se nam.

Vzor mladosti je vroča ljubav, vzor zrele dôbe obilnost in udobnost, a oni starih let mir ter sočutje. Na početku in ob koncu našega zemskega romanja je torej ljubezen najgorkejša želja.

Previdnost božja je obdarila človeka z mladostjo, zemljo s pomladjo. Nato se zdi, kot bi dejala: „Zdaj bodi dovolj: Imel si trenutek bleska, lepote, slasti, sedaj končaj svoj poklic, delaj, starevaj, umiraj!“ . . . Toda duša ne miruje ob tej določbi in hoče večno ponavljanje pomladi.

V slovarju mladosti se ne nahaja beseda „nemogoče“; v slovarju starosti se zdi, kakor da pomenja vsaka beseda: „prepozno — neizvršljivo!“

Oh, čemú one čarobne pomladne noči, ki omamljajo s svojim čarom, s svojim opojnim vzduhom in s skrivnostnimi zvoki? Čemu toliko oči, blestečih kakor biseri, in sladkih nasmehov? Čemu vsa ta radost, če se vse to konča v ločitvah, v starosti in v ledenem objemu smrti? Borni človek, za svoje življenje se boj! Kajti rosa na listu si; list se zgane, kaplje zatrepečejo, ene padajo, druge ostanejo.

Idealist je človek, ki misli s srcem. Plemenito bitje to, a kdo ga dandanes ceni? Materialist, pesimist, cinik, nevernik igrajo znamenito ulogo na pozorišču modernega

sveta; idealist pa sme le za kulisami povedati svoje skromno mnenje, katero se navadno sprejema s poniževalnim posmehom.

Lažje je prenašati sovraštvo mnogih nego zaničevanje nekaterih. Da me marsikdo sovraži, je mogoče; da me nihče ne zaničuje, upam.

Vse zemske dobrrote so minljive in lahko jih izgubimo: Zdravje, lepota, bogastvo, mladost, celo ugled in slava sta kaj nestanovitna in se čestokrat izneverita onemu, ki ju obožava. Samo čuta za vse, kar je lepo in blago, samo vere v vzore nas ne more nihče oropati. Kakšna tolažba!

V olajšanje hudih boleti je neobhodno potrebna trdna vera v nekaj skrivnostno-vznešenega, v neko gotovo, četudi nezapadljivo bodočnost onkraj groba, neko upanje v podaljšanje našega dušnega žitja. In tako upanje daje vera. Zato sem se z vsemi silami svoje duše oklenila te zanesljive tolažnice. V svetišču božjega hrama sem našla doslej vselej uteho in sem hladila pekoče rane, medtem ko so me v šumu sveta še bolj skelele in je postajal moj duh še bolj potr.

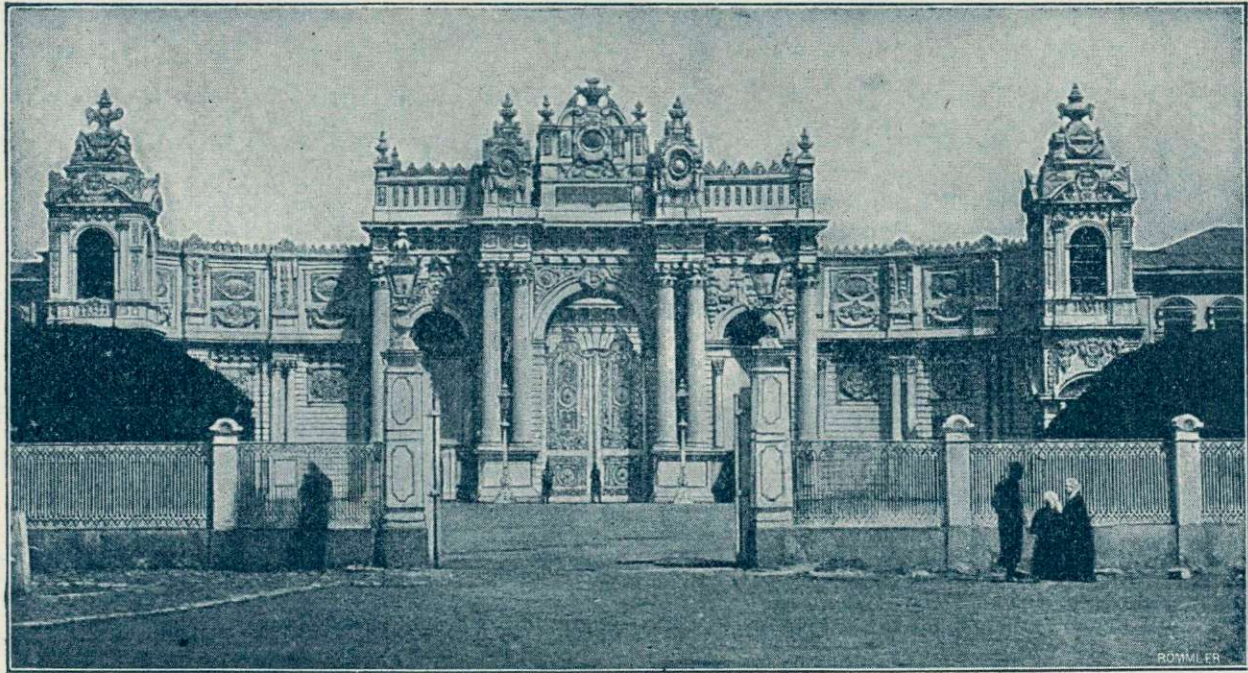
Na utrujeno naravo . . .

Na utrujeno naravo
je polegel sivi mrak,
tam po tihi, temni Krki
plava čoln legak.

In iz čolna v sivem mraku
rahla pesem se gubi,
ah, ta pesem . . . v duši sem jo
nosil, se mi zdi . . .

Nad utrujeno naravo
sveti pokoj šepeta,
v trudni mladi duši moji
ni ga, ni domá . . .

Ivo Danič.



Carigrad: Glavni vhod v sultanov grad Dolmabahçé.

Od Save do Bospora.

Potopisni spomini. — Napisal **Ivan Knific.**

(Dalje.)

XXVI.

Zelo zanimiv je izprehod okrog mestnega zidovja carigrajskega. Da stvar bolje umemo, prebrskajmo v naglici z g o d o v i n o mesta Carigrada.

Tam, kjer stoji zidovje serajske palače, so l. 658. pred Kr. naselniki iz Megar ustanovili malo mestece. Vodil jih je baje Byzas; odtod staro ime Byzantion. Carigrad je torej nekako 100 let mlajši nego njegov tekmeč ob Tiberi. Perzijski kralj Darij si je osvojil mesto, ko je peljal svojo vojsko čez Bospor. Pozneje so se za mesto ob Zlatem rogu pulili Atenci in Špartanci. Oblegali so mesto vojskovodji: Pavzanija, Alkibiad, Kimon, Lizander ter Filip, kralj makedonski, dokler v poznejšem času Rimljani mesta niso razdejali skoraj docela.

Nova doba se je pričela za Carigrad, ko je Cesar Konstantin prenesel semkaj svoj vladarski prestol. Cesar je pozidal in razširil mesto; palač, kopališč, spomenikov, sploh vsega, kar potrebuje prestolno mesto, je bilo v Carigradu na stotine. Cesar je krstil mesto Novi Rim (Roma nova), pri-

jelo pa se ga je po cesarju ime: Constantino-polis. Senatorji so se preselili ob Bospor. Carigrad je postal prestolno mesto vzhodnorimskega ali bizantskega cesarstva.

Kolo sreče se suče neprestano. Carigrad je bil priča velikih zmagoslavij, cerkvenih zborov; pa tudi kri je premnogokrat tekla po njem. Vstaje niso bile redke: Ikono-klasti, kriva vera Fokijeva, vse to je povzročilo mnogo notranjih bojov in prepиров. Cesarji so bili nekateri mogočni, drugi zopet politične ničle, marionete. Skozi Carigrad so se vozile tudi trume križarjev.

Zaklet sovražnik Carigrajcev je bil stari benečanski dož Enrico Dandolo, najslavnejši izmed vseh vojvod mogočne srednjeveške Venecije. Ni čuda, saj so mu v Carigradu vzeli luč oči: oslepili so ga. Zato je porabil četrto križarsko vojsko in je l. 1204. podrl trohnelo bizantsko in ustanovil takozvano „latinsko“ cesarstvo, ki pa ni trajalo dolgo časa. L. 1261. je zopet Grk zasedel cesarski prestol.

Dnevi bizantskega cesarstva so bili šteti. Iz daljnega vzhoda so pridrli divji Turki,

ki so ustanovili novo osmansko cesarstvo. Sultani so že l. 1360. stolovali v Adrianopolu; po bitki na Kosovem polju (1389) so jim bile podložne: Srbija, Bolgarija, Bosna in Hercegovina. Kakor pes na kost so prežali Osmani na Carigrad.

L. 1453. zbere mladi slavohlepni sultan Mohamed II. veliko vojsko in odide proti Carigradu. V njem je vladal cesar Konstantin XI., ki je branil mesto s 5000 Grki in 3000 laškimi prostovoljci. Pa kaj bo to proti ogromni turški vojski! Petdeset dni se je branilo mesto; kakor levi so se bojevali Carigradci. 29. maja je pa padel Carigrad. Ogromni turški topovi so predrli vrata sv. Romana; skozi nje pa so se vsule divje čete janičarske. Grozna moritev se je pričela. Tri dni so Turki morili in plenili po mestu. Cesar Konstantin je umrl junaške smrti na mestnem ozidju. Njegovo glavo je dal Mohamed nasaditi na kol in jo razstaviti pred Ajo Sofijo. Grozno so Turki opustošili mesto; pokradli so vse dragocenosti, plen je znašal baje tri milijone cekinov.

Od l. 1453. se blesti na Aji Sofiji turški polumesec; Stambul je stolica mohamedanska. —

Obzidano je bilo mesto že od nekdanj. Sedanje mestno zidovje sega od Marmarskega morja pri postaji Jedikulé do Zlatega roga pri Ejubu. Tudi proti morju je bilo zavarovano z močnim zidovjem. Le ona stran proti Zlatemu rogu je bila prosta. Če se je bližalo sovražno ladjevje, so mu zaprli pot v zaliv z dolgo, debelo železno verigo, ki je bila pritrjena na močnih stebrih.

Zidovje ob Marmarskem morju je razpadlo; na mnogih krajih je popolnoma razdrto. Zlasti mnogo zidu so podrli, ko so tukaj zidali orientsko železnico.

Precej dobro pa je ohranjena trdnjava Jedikulé, kjer se pričinja pravo mestno zidovje. Jedikule je nekak londonski Tower, pariška Bastilja. Bil je to močan grad s sedmerimi stolpi. Grki so ga imenovali Eptapyrgon,¹⁾ in za njimi so skovali Turki

ime Jedikule.¹⁾ V njem so zapirali politične hudodelce, obglavljali odstavljenе vezirje, pa tudi sultane so zapirali semkaj, če jih je zapustila sreča.

Star invalid naju je vodil po gradu, g. Jovesca in mene. Peljal naju je vrhu najvišjega stolpa, pokazal nama temne celice jetnikov, pokazal luknjo, skozi katero so metali trupla umorjenih in jih spuščali po rovu v Marmarsko morje. Pokazal nama je pa tudi „Zlata vrata“, ki so vodila čez globok jarek v mesto. Bila so to nekaka zmagoslavna vrata, kjer so se vračali v mesto junaški vojskovodje. Imajo tri vhode, ki so pa zazidani. Turška bajka namreč prorokuje, da bodo skozi ta vrata dospeli v mesto prihodnji osvoboditelji Carigrada. Zato so jih dali Turki zazidati.

Romantičen je izprehod okrog mestnega zidovja. Tukaj šele vidiš, kako močno je bil utrjen Carigrad. Imel je dvojno, nad vse masivno zidovje s premnogimi štirivoglatimi stolpi. Okrog njega se je razprostiral širok in globok jarek. Sedaj je večinoma zasut. V njem raste zelenjava ali pa smokve, platanе in drugo južno drevje.

Daleč daleč vodi le-to zidovje; sedaj se vzpenja po klancu navzgor, sedaj se širi po griču navzdol. Zidovje je že več ali manj razpadlo, ponekod pa je še prav dobro ohranjeno. Nekateri stolpi so že nagnili svojo sivo glavo, drugim jo je oglodal zob časa, nekateri se pa še nočejo ukloniti. Po velikih, globokih razpokah raste bršljan in zimzelen. Zidovje priča o slavi in moči bizantskih vladarjev, priča nam pa tudi, kako minljivo je vse posvetno, češ: Tako mineva vsa svetna slava! Žalostne vtiske še množé mohamedanska grobišča, ki stojé zunaj mestnega ozidja, in žalobne ciprese, ki rastejo med grobovi.

Prišla sva samo do Topničarskih vrat t. j. do nekdanjih vrat sv. Romana, kjer so Turki vdrli v Carigrad. „Vso svojo srčno kri bi rad prelil“, mi reče g. Jovescu, „da bi Carigrad zopet pridobil kristjanom. Aja

¹⁾ Grad s sedmerimi stolpi.

¹⁾ Jedi = sedem, kule = stolp.

Sofija mora še enkrat postati krščanska.“ Turke pa je pošiljal na dno mohamedanskega pekla.

XXVII.

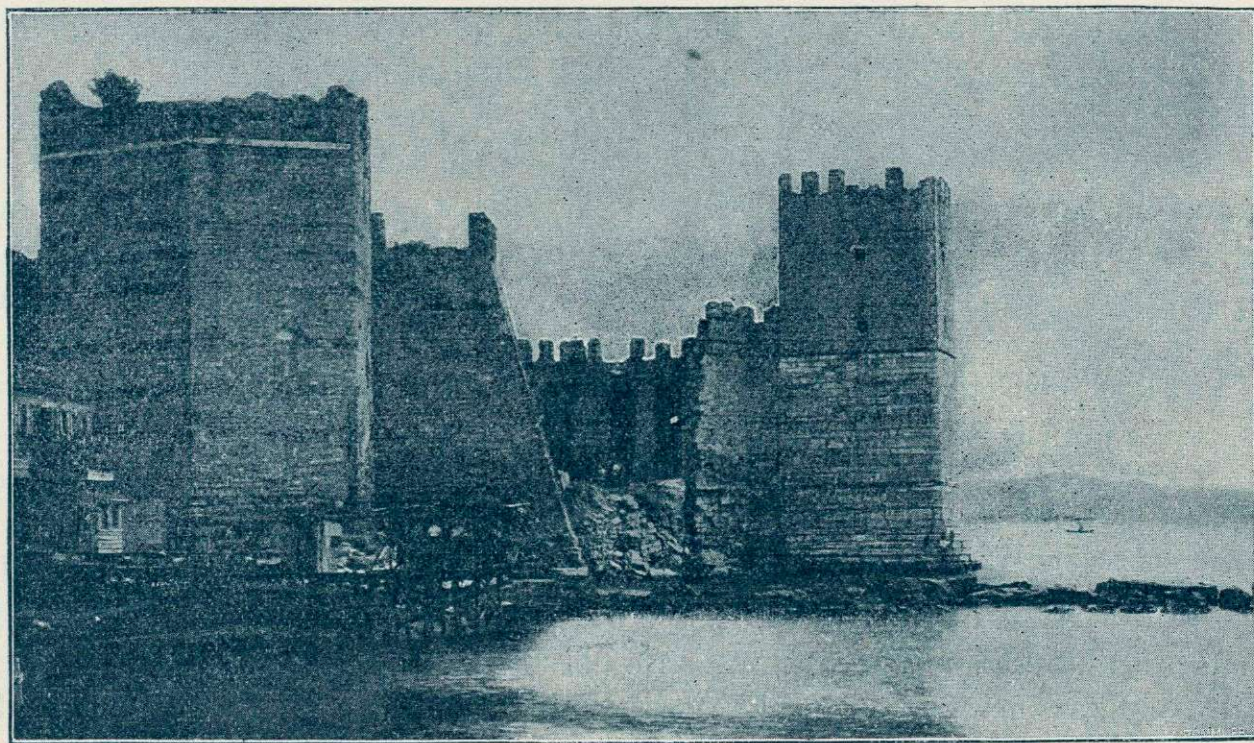
Doslej smo si ogledali evropski del Carigrada; onstran Bospora se nam pa smeje azijski del Carigrada, mesto Skutari, ali kakor ga imenujejo Turki: Üsküdar.

Z g. Jovescom sedeva lepega jutra na parobrod, in hajdi čez Bospor v Azijo!

Pred mestom leži majhen otok, na njem pa 30 m visok svetilnik, ki ponoči naznanja ladjam, kje je vhod v bosporsko ožino. Sve-

skoraj nikakršnih. Značaj ima ultraturški: lesene hiše z mnogimi pomoli ter umazane in ozke ulice. Mesto ima precejšnjo trgovino; vse ulice so polne kupujočega in prodajajočega občinstva. Evropskih restavracij in hotelov nima, pač pa nebroj turških kavaren.

Bolj kot mesto samo naju je zanimal razgled s hriba Bulgurlu. Precej daleč je do vrha, dobro uro pešhoje. Zato najameva takoj pri obrežju voz, katerih stojé ondi cele vrste. Po slabo tlakani kamniti cesti se počasi pomikamo navzgor. Kmalu se spoznava z voznikom; govoril je po



Carigrad: Marmornati stolp ob Bosporu pri gradu Sedmerih stolpov (Jedikulé).

tilnik se imenuje Leandrov stolp, dasi ni tukaj bival oni Leander, o katerem pripoveduje grška bajka; daleč tamkaj na zahodu, ob Helespontu, je bival ta zaljubljenec, ki je ponoči lazil čez morje k Heri v vas, pa so ga enkrat zgrabili Helespontovi valovi in premikastili tako, da ni več živ prišel iz vode.

Skutari, starogrški Χρυσόπολις (Zlato mesto), je veliko predmestje carigrajsko. Prebivavcev šteje do 80.000, ki so vsi pristni mohamedanci. Mesto je zidano amfiteatralično po bregovih hriba Bulgurlu. Znamenitosti nima

rusko. „Jamščik“ je bil doma na Krimu blizu Sebastopola. Rodom je bil Tatar, ki pa je že zgodaj došel v Carigrad. Nisva se mnogo razumela, ker ni govoril pismene ruščine.

V vasi Bulgurluköj stopimo z voza. Počasi stopava z gosp. Jovescom po strmem klancu proti vrhu. Krasen razgled se nama odpre na vse strani. Kakor na reliefni karti vidiš pred seboj divni Bospor in zali Carigrad. Čeprav sem že imel priliko, da si ogledam mesto od vseh strani, se mi je zdel vendar še najlepši razgled z gore Bulgurlu.

Stojiš in stojiš, gledaš in gledaš, pa se ne naveličaš. Tako lepe panorame nimaš nikjer, kvečjemu na švicarskem Rigiju. Jutranje solnce se je uprlo na mesto, da je bil razgled še krasnejši.

V kavarni vrh hriba se pokrepčava s pristo turško kavo in s „sultanovim kruhom“. Potem pa zopet sedeva na voz in se peljeva navzdol. Posebnost turških vozačev je ta, da nimajo zavor. Bodi klanec še tako strm, konj in kočijaž se ga ne ustrašita. Tudi ne vidiš tod onih obcestnih kolov z narisano cokljo.

G. Demetrij je klel, ko smo se zibali po trdem kamenju; jaz pa sem ga tolažil: „Smo pač v Aziji, kamor še ni prisijalo solnce zapadne omike. Moramo nekoliko potrpeti.“

XXVIII.

V Skutariju sva z g. Jovescom šla gledat „tuleče“ derviše, ki se ondi producirajo vsak četrtek.

Derviši so nekaki mohamedanski menihi. V Carigradu imajo nekaj samostanov. Na posebnem glasju so „plesoči“ derviši v Peri in pa „tuleči“ derviši v Skutariju.

Plesoči derviši se imenujejo zato, ker njih askeza obstoji v tem, da po enkrat na teden prirejajo orgiastičen ples. Nisem ga videl; popisujejo pa ga tako-le: Derviši se vstopijo v kolo; roke držé vodoravno od sebe, desnico nekoliko dvignjeno, levico pa nekoliko nagnjeno k tlom. Glavo nagnejo nazaj, oči zapró. Godba jim zaigra, derviši pa se vrté vedno hitreje in hitreje, dokler nekateri omamljeni ne popadajo na tla. Ta ples menda simbolično znači tek zvezdá, vsegamogočnost božjo in minljivost vsega posvetnega.

Bolj sem se zanimal za tuleče derviše. Ta „red“ je že nad 600 let star; svojo „pobožnost“ opravljajo po enkrat na teden. Naj vam jo nakratko opišem, da boste imeli majhen pojem moslimskega fanatizma.

Prešli smo malo dvorišče; vratar nas je za nekaj piastrov peljal v leseno hišo. Precejšna dvorana je bila pogrnjena z ovčjimi kožami. Okrog tega ograjenega prostora je

mala galerija za radovedne tujce. Zbralo se nas je nekaj možakov in četa razposajenih gospodičen; bile so menda Francozinje. Nad nami je bil velik kor za mohamedanke, ki rade hodijo gledat to „askezo“; tudi pri Turkih imajo ženske bolj razvit verski čut kakor pa moški. Na ovčjih kožah so sedeli derviši. Spredaj, pred mihrabom je sedel njihov šejh¹⁾, prileten mož z dolgo črno brado in temno, ohlapno obleko. Hodili so mu poljubljat roko stari in mladi.

Najprej opravijo derviši svojo navadno molitev, ki jo mora vsak moslim opraviti menda petkrat na dan; nato odmolijo prvo suro korana in še nekaj družih molitev. Pravijo navadno, da je ta mohamedanska molitev, oziroma petje, podobna našemu koralu. Temu moram odločno oporekati. Nalašč sem iskal podobnosti, pa je nisem mogel najti. Ugovarjal mi bo kdo: „Tudi moslimi modulirajo z glasom; nekateri pojejo naprej, drugi pa odgovarjajo.“ A tu ni nikake podobnosti. Koral je umetno petje, ki se z globokim umevanjem besedila in z vzvišenim čuvstvom deklamira. V koralu ni nič trivialnega, ampak vsak zlog, vsak glas diha nekako abstraktno, nadzemsko veličanstvo. Petje dervišev je pa bolj podobno rjoventu zverine.

Ko je končana ta molitev, vsi slovesno posedejo po tleh. Šejh govori dolgo pridigo svojim vernim ovčicam. Kaj je govoril, ne vem. Sedel je pred mihrabom s prekrižanima nogama; agiral ni veliko, pač pa je govoril zelo prepričevalno, s povzdignjenim glasom. Zdelo se mi je, da je dober govornik. Skoraj gotovo je poslušavce utrjeval v njih veri; razumeli smo le besede: „Allah, Mohamed, izlam, padišah“. Ker le ni hotel nehati, smo se dolgočasili. Gospodične so zehale in slednjič šle na dvorišče zbijat neslane šale. Gospod kraj mene je izvlekel kos papirja in risal šejhov portret za angleški časopis. Francoz je sledil vsem šejhovim kretnjam in si jih zapisaval na papir. Slednjič je bilo vendar-le konec tudi tega dolgega govora.

¹⁾ Poglavar.

Nato prične pravi obred. Derviši se vstopijo v dolgo vrsto po velikosti. Pred njimi posedejo na tla štirje pevci. Šejh stopi pred nje ter jim taktira z nogo. Prične se mohamedanska veroizpoved: „La ilah illalah“¹⁾. O ti čudni derviši! Več kot pol ure so tulili to svojo vero: Bog je Bog. Pričeli so počasi: „Lá-i-lá-he-íl-a-láh.“ Pri prvem naglasu so se z glavo in z gornjim delom telesa priklonili na desno, pri drugem se zravnali, pri tretjem priklonili na levo. Vedno

ko so peli pevci: „Allah je Allah in Mohamed¹⁾ je njegov prerok.“ Prenehali so s svojim „Allahom“ in začeli tuliti: „Jâ hû, jâ hû“²⁾. Razlegalo se je kot rjovenje leva v puščavi, kot tuljenje bivola na stepi; to niso bili več človeški glasovi; še živina pri nas ne tuli tako, kot so tulili derviši. Če je bilo prejšnje obnašanje smešno, je bilo pa to naravnost grozno. Menil sem, da sem v zverinjaku. Samo eno besedo naj bi bil rekel šejh, pa bi bili izvlekli nože in nas



Skutari: Na turškem pokopališču.

hitreje in hitreje so recitali: „Lá-i-lá-he-íl-a-láh.“ Petje je postajalo bolj in bolj divje. Šejh jim je taktiral vedno hitreje; vedno močneje je tolkel z nogo. Jaz bi pri tem ne vztrajal niti deset minut; derviši so jo pa vlekli dobre pol ure. Med tem časom so peli pevci neko pesem, ki slavi preroka Mohameda, in pa nekaj sur iz korana. — Veselje se je dervišem razlilo po obrazu,

¹⁾ Allah je Allah.

poklali, nas, neverne gjavre. Ko je to rjovenje trajalo kakih deset minut, so zopet pričeli svoj stari: „Lá-i-lá-he-íl-a-láh.“

Sredi med derviši je stal dva metra visok, močan zamorec. Ta je bil o svoji veri najbolj prepričan. Orjak je opravljal svojo molitev tako izborno, da se nisem smel ozreti nanj, sicer bi se bil smejal, kar pa je strogo

¹⁾ Moslim izgovarja „Múamêd“.

²⁾ On je, on je.

prepovedano. Slednjič je zbesnel, kričoč: „Hû, hû, hû“ in hitel proti vratom. Dva možakarja sta ga prijela; orjak je omahnil v njenem naročju. Močili so ga z vodo; kmalu je prišel k zavesti in šel nadaljevat svoj: „Allah je Allah.“ Dragoman, ki je stal poleg mene in vodil dva aristokrata iz Berolina, mi je povedal, da je ta zamorec načelnik sultanove črne telesne straže in obenem načelnik dervišev.

Ceremonije še ni bilo konec. V dvorano pridejo otroci in bolniki in poležejo po tleh. Šejh blagoslovi vsakega posebe, potem pa hodi po njih gori in doli. Pravijo, da šejh s tem ozdravlja razne bolezni.

Pogledam na časomer; dobri dve uri smo občudovali spretnost in verski fanatizem tulečih dervišev.

XXIX.

V Skutariju, kakor že omenjeno, ni nobene prave restavracije in nobenega hotela. Opolodne pa je človek vendarle lačen. Kaj storiva z g. Jovescom? Za en piaster (20 vin.) si kupiva grozdja, lepo zrelega; dobila sva ga toliko, da sva ga imela dosti oba. Za nekaj par si kupiva še kruha. Zavijeva v stransko ulico; tamkaj je stalo podrto zidovje. Sedeva, razloživa grozdje in kruh po zidovju in pričneva zauživati svoje kosilce. Kokoši so prišle pobirat prezrele in nezrele jagode; sestradan pes se je pritepel od nekod in zahteval nanj odpadajoči del kruha. Ne daleč od naju so se igrali mali Turčini. Manjkalo je samo še fotografa, da bi bil ovekovečil ta prizor: kosilo avstrijskega stotnika in kranjskega črnosuknjarja v Mali Aziji!

Mesto Skutari je znano po svojem pokopališču, ki je „največje, najlepše in najznamenitejše pokopališče v Carigradu, da, v celem Orientu.“ Velikanski gozd vitkih cipres se razteza od mesta Skutari do vasi Haidar-paša. Eno uro je dolgo, pol ure široko. Brez števila cest in stranskih potov vodi po njem. Turčin ve, da bo prej ali slej prišel oni dan, ko bo odklenkalo njegovemu gospodstvu v Evropi; zato pa želi

biti pokopan v Aziji, ki mu je prvotna domovina.

Stopiva na pokopališče. Kakor daleč seže oko, povsod sami grobovi in same ciprese! Tuintam so sredi pokopališča kamnoseki odprli svoje delavnice. Zelo spretni so v izdelovanju napisov. Črke niso vdolbljene, marveč vzbuknjene; treba je izklesati prazni prostor, ne pa črk. Če pomislimo, kako okrogle in zavite so turške črke, se moramo čuditi spretnosti teh kamnosekov.

Grobovi so vsi iz marmorja, tudi oni preprostih ljudi, še celo beračev. Marmor je namreč tukaj zelo poceni. Preprosta plošča pokriva grob. Na vsakem koncu te plošče stoji navpik postavljen cilindar, ki je zgoraj nekoliko širši kot spodaj. Kjer počivajo moški, ima tak cilindar na vrhu izklesan turban ali pa rdeče pobarvan fes. Napisi so menda prav preprosti. Naznanjajo samo, kdaj se je rajnik „preselil iz hiše minljivosti v hišo večnosti“. Spodaj pa te pokojnik prosi, da zmoli zanj eno „fatiho“, t. j. prvo suro korana, ki je Turkom isto kot nam očenaš. Tak napis se glasi na primer: „Svet je minljiv. Nič ni stalnega razen Boga. Danes meni, jutri tebi. V Gospodu umrli Šekib Halil-efendi, pisar v sultanovi palači. Eno fatiho za njegovo dušo! 20. rebiuleva 1290.“

Reči pa moram, da je pokopališče zelo zanemarjeno. Koliko spomenikov leži na tleh, koliko se jih je že nagnilo! Seveda, ko biva duša rajnikova pri Allahu, ni več treba skrbeti za njegov grob...

Za mestom Skutari leži vasica Haidar-paša. Tukaj se pričinja ali, če hočete, neha malo azijska železnica. Ta železnica vodi nekaj časa tik ob Marmarskem morju tja do mesta Ismida, do starodavne Nikomedije; potem pa zavije med griče in hribe ter se razdeli: en del vodi do Angore, drugi pa do Konije. Skoraj gotovo pa bodo železnico še podaljšali do Damaska na eni in do Smirne na drugi strani. Morda še ućakamo dan, ko se bomo po železnici vozili čez Carigrad v Jeruzalem in Meko.

Stopiva v restavracijo na kolodvoru v Haidar-paši. Tudi v Mali Aziji znajo dobro

kuhati; zadovoljen je bil še celo g. Jovescu, ki je sicer izbirčen gospod. Nekoliko pozno sva kosila, pa nama je teknilo tem bolje.

Čez Bospor sva se vračala v Carigrad s sladko zavestjo, da sva prehodila in prevozila tudi že nekaj Azije.

XXX.

Krasna je vožnja po Bosporu. Enkrat sem se že vozil po njem, namreč takrat, ko sem prihajal v Carigrad. Pa takratni vtiski so bili preslabi. Zato sem lepega dneva sedel na parobrod in se peljal proti Črnemu morju.

Bospor je dobil svoje ime vsled grške pravljice, da se je Io izpremenila v kravo in preplavala to morsko ožino¹⁾. Ni je lepše vožnje kot je vožnja po Bosporu; skrije se pred njo vožnja po Renu, še bolj pa ona po Donavi. Le divna švicarska jezera bi se smela kosati z Bosporom. Obojno obrežje, tako evropsko, kakor maloazijsko, je gosto nasuto z vasmi, vilami in palačami.

Komaj zapustimo Galato, že zagledamo na evropski strani rajskolepo sultanovo palačo Dolmabagče. Nisem še videl tako lepe palače. Vsa je iz belega marmorja. Dolga je 650 m! Pročelje je obrnjeno proti Bosporu. Zgradba je prav zraven morja; samo marmornati nasip jo loči od njega. Notranjščina je menda bajno lepa, posebno še prestolna dvorana. Sezidal je to palačo sultan Abdul Medžid (1839—1861), oče sedaj vladajočega sultana, ki je v tej palači tudi izdihnil svojo turško dušo.

Za njim je nastopil vlado njegov brat Abdul Aziz (1861—1876). Da bi se ovekovečil, je tudi on sezidal dve krasni palači. Čiragan stoji četrť ure više, tudi ob Bosporu. Ta je najlepša izmed vseh sultanovih palač. Neki stavbenik pravi o njej: „V moderni Evropi je ni palače, ki bi se po legi, velikosti in krasoti mogla meriti s Čiraganom.“

Na nasprotni azijski strani pa je sezidana istotako lepa palača Bejlerbej v turškoma-vriškem slogu.

V teh treh palačah je kaj rad bival sultan Abdul Aziz; v teh palačah ga je tudi doletela tragična smrt. Ob prekuciji l. 1876. so ga ujeli v Dolmabagče, mu odvzeli vladarstvo, ga prepeljali v Čiragan in ga tamkaj par dni pozneje zadavili. Kaj takega pri Turkih ni nič nenavadnega. Njegov naslednik je bil Abdul Medžidov sin Murad V. Pripovedovali so mi, da je bil popolen Evropejec; morda še na izlam ni veroval. Hodil je mnogo po Evropi in se navzel popolnoma novodôbnega duha. Zato pač ni bil sposoben za turškega sultana, ki mora biti moslim „par excellence“. Nekaj tednov pozneje so ga odstavili kot „umobolnega, za vladarstvo nesposobnega“. Na prestol Osmanov pa je sedel njegov brat, sedanji sultan Abdul Hamid II., dne 31. avgusta 1876. Ta dan je pri Turkih vedno velik praznik. Lansko leto je sultan praznoval petindvajsetletnico svojega vladanja. Murada niso zadržali; baje živi še sedaj v palači Čiragan. Zato le-te palače ne odpró prav nikomur, dasi si smejo druge ogledati visoki dostojanstveniki.

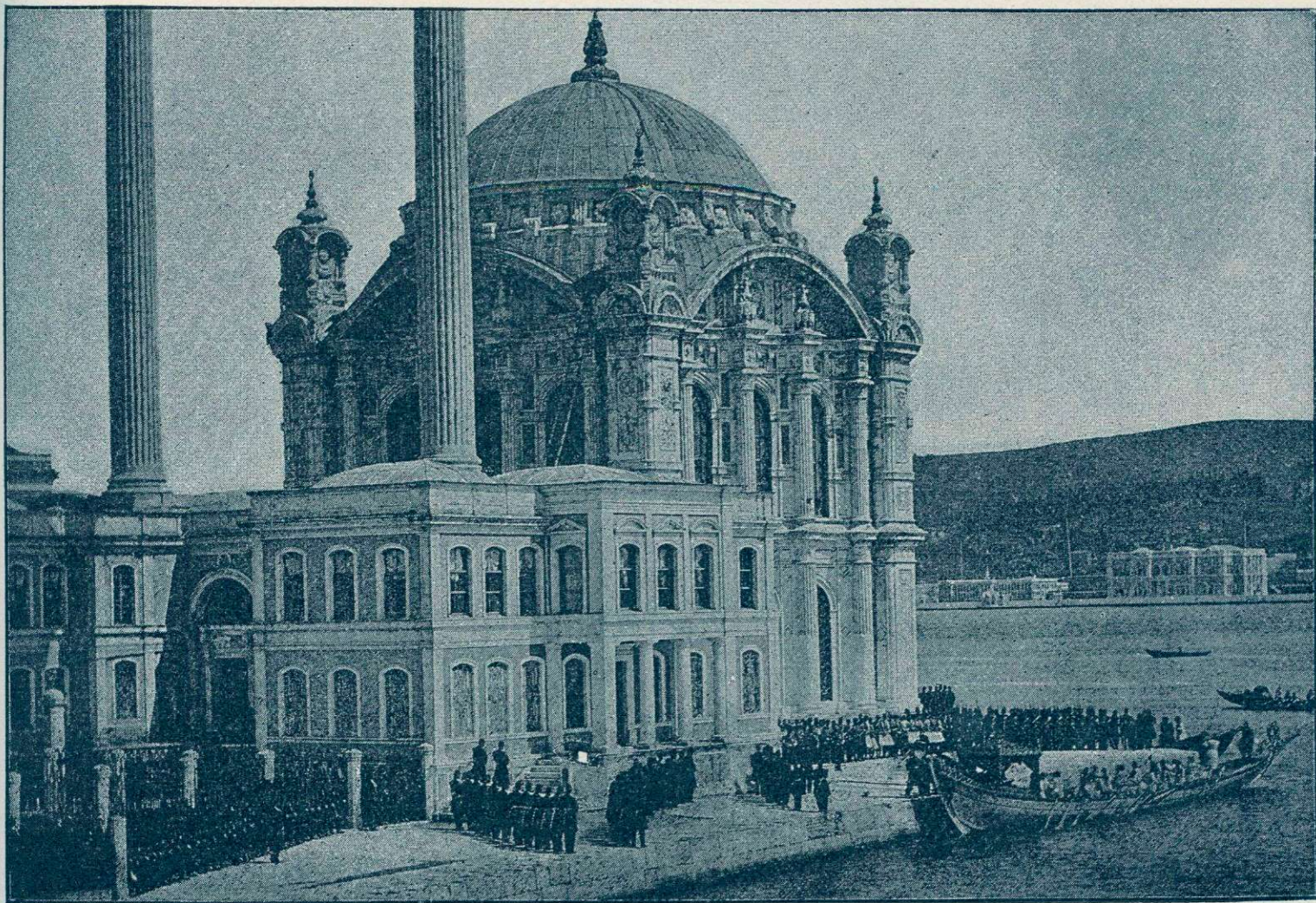
Sedanji sultan noče bivati v imenovanih palačah. Zato si je vrh griča nad Čiraganom sezidal novo: Jildiz Kiosk. Z Bospora ugledaš komaj dimnike te palače. Skrita je v velikem vrtu; Abdul Hamid je namreč boječ človek in prebiva najrajši na varnem. Preprosta je ta palača, čisto moderna stavba, brez posebnih okraskov. — Kdor je že kaj bral o Carigradu in Orientu sploh, je gotovo naletel na besedo „selamlik“. Kaj je to? — Vsak sultan mora na mohamedanski praznik, t. j. v petek, obiskati javno mošejo. Prejšnji sultani so se z veliko slovesnostjo vozili v kako veliko džamijo v Stambul. Sedanji sultan pa — najbrže iz strahu — ne hodi iz svoje palače nikamor; še celo jahati se ne upa zunaj svojega vrta. Ker pa noben sultan ne sme opustiti javne molitve vsak petek — in to zahteva že njegova čast, saj je on kalif, t. j. vladar vseh pravovernih — zato si je dal Abdul Hamid pred svojim vrtom sezidati mošejo Hamidije. To mošejo

¹⁾ Βοῦς = govedo, πόντος = prehod.

obišče vsak petek v veliki paradi, in ta ceremonija se imenuje „selamlik“.

Selamlik se vrši zelo slovesno. Vsa vojaščina stoji v paradi na obeh straneh ceste. Fanfare zabučé; sultan se pripelje v spremstvu dvornih uradnikov in svojega harema. Vranci vlečejo dvorno kočijo; v njej pa sedi sultan v črni evropski obleki in s fesom na glavi. Vojaštvo salutira in zakliče enoglasno: „Padišahim čok jaša!“¹⁾ Dvajset do trideset

Vas za vasjo se vrsti ob bregu Bospora, druga lepša od druge. Bogataši so tukaj sezidali svoja letovišča, poslaništva svoje palače. Lepa ravna cesta vodi ob evropskem obrežju. Tamkaj pa, kjer je Bospor najožji, namreč 550 m širok, štrlita v morje dve pečini. Na obeh sta sezidana močna gradova Sultan mu je imponiral v kljub svoji starosti. Tudi on je klical: „Padišahim čok jaša!“ — seveda ne iz prepričanja.



Selamlik: Sultan gre v mošejo molit.

minut opravlja vladar svojo molitev; potem pa se vrne v Jildiz Kiosk.

Njega dni si dobil vstopnico k selamliku pri svojem konzulatu za dva goldinarja. Dandanašnji pa je življenje sultanovo postalo bolj dragoceno. Le najboljši znanci poslanikov dobé vstopnico, drugi pa ne. G. Jovescu kot avstrijski stotnik je smel k selamliku, jaz pa ne. Bil je zelo zadovoljen.

¹⁾ Naš sultan naj živi!

ali bolje, močni trdnjavi. Na evropski strani je Rumili Hisar, na azijski pa Anadolu Hisar. Ti dve trdnjavi branita vhod tudi najmočnejšim vojnim ladjam. Na tem mestu je dal perzijski kralj Darij napraviti most, čez katerega je prepeljal svojo sedemstotisoč mož broječo vojsko, ko je šel strahovat uporne Skite. V skalo si je dal vsekati stol in raz ta stol je gledal, kako hodi čez most njegova velikanska armada.

(Dalje.)

© Nove stopinje.



Pesem mojih pesmi.

Z Bogom, zadnji mladi časi,
kar sem ljubil, več ne ljubim,
pa ne plakajte nikar!

O Gospod, Ti jasno veš,
kak se čudno vse prenavlja,
ko mi vzhaja novi dan:

Siva mati se pomlaja
v zarji sreče nepoznane,
jaz darujem pred oltarjem
neizrečno sveti dar —
ali to več nisem jaz!

Z Bogom, zadnji mladi časi!

Kdo je zahteval slovo
najino — ti ali jaz,
ljubljeni moja mladost?

Skup sva hodila do meje,
kjer se končajo gredice,
kjer se nerodne stezice
vijejo v polje samotno.
Z mehko si segla ročico
v mojo tresočo desnico,
z mirnim si segla pozdravom
v moje nemirno srce . . .

Kakor utrujena ptica
vračala si se od mene
in med gomile zelene
tamkaj pri cerkvi šentjurski
večno si legla počivat.
Jaz pa sem hitel zakrivat,
kar mi je šlo čez obraz . . .

Kdo je zahteval slovo
najino — ti ali jaz,
ljubljeni moja mladost?

Kar sem ljubil, več ne ljubim.

Kakor lahni dve meglici,
v solčni zarji pozlačeni,
sta se v sinjih visočinah
dve ljubezni doteknili
komaj vidno.

Prva se je žalostila:
— Včeraj sem še v gorkem srcu
trepetala, hrepenela;
ali zjutraj — bridko jutro! —
morala sem zapustiti
tople prsi,
sam Vsevedni ve, zakaj!

Druga se je radovala:
— Včeraj sem še gori v raju
v serafinski sveti duši
plamenela in ljubila;
ali zjutraj so nebesa
utrnila me z višave,
da bom jutro temu srcu,
ki si ti mu bila noč!

Pa ne plakajte nikar!

Pa nikarte plakati,
jasne ve noči, za mano,
ako to srce poslej
več ne bo tako. vam vdano.

Pa nikarte plakati,
za meno, vi temni logi,
ako me ne boste več
zrli v svojem senčnem krogi.

Pa nikarte plakati,
gozdne steze ve, za mano,
saj po vas bo spet poslej
vse zeleno in zravnano.

Pa nikar ne plakati,
za meno, ti polje ravno,
ljubil te bom še naprej,
kakor te že ljubim davno.

Pa nikarte plakati,
vsi, ki ste me res ljubili:
saj ne boste vekomaj
iz srca se mi ločili!

Pa nikar ne plakati,
lipa ti, na koncu trate,
ko bom drugo videl kje,
vedno se bom spomnil nate.

Pa nikarte plakati,
drobne ptice po kostanjih,
ko bom druge slišal kje,
spomnil se bom vas, nekdanjih.

Gospod, Ti jasno veš . . .

Gospod, Ti veš, da sem Te ljubil,
odkar se v mojo je mladost
razlila prvokrat čez ustne
imena Tvojega sladkost.
In ko so rastle leta moja
in pot in cilj iskala svoj,
Ti milostno si me poklical:
— Mladenič, hodi za meno!

Gospod, Ti veš, da sem Te ljubil,
poslušal rad sem božji klic;
in glava moja ni se stresla
pred vencem trnjevih bodic;
nikoli ni mi ram slabotnih
utrudil sladki jarem Tvoj,
in pod bremenom Tvojim lahkim
uklonil ni se tilnik moj.

Gospod, Ti veš, da še Te ljubim,
in ko bi vstali časi kdaj,
da bi venela ta ljubezen,
naj rajši vsahnem vekomaj! . . .
Le daj mi palico pastirsko
in z njo pastirski blagoslov,
Ti mene vodi — jaz pa k Tebi
ovčice vodil bom domov!

Kak se čudno vse prenavlja!

Na cvetoči vrt bom stopil
in odtrgal nagelj bel,
da mi čistih misli mojih
dih noben ne bo več vzal.

V polju bom pred križ pokleknil
na pekoči solnčni žar,
da bi svete želje moje
ne ugasnile nikdar.

V šumo pojdem, da si ustne
s hladnim vrelcem ohladim,
in besede bodo moje
tolažilo žalostnim.

Romal bom na strmo goro
čez stoteri skalni prag,
da mi bo za božje delo
trudni znoj kot biser drag.

In na gori bom odrezal
lep in trden bukov les,
da bo volja moja močna
do gomile in še čez!

Ko mi vzhaja novi dan . . .

V tvoji cerkvi, sveti Kancijan, sine jutri novomašni dan. Šele jutri! Jaz pa sem že davno mislil nanj.	Hodil sem ga mnogokdaj častit, ko še spal je za gorami skrit, ko je komaj rumenel na nebu prvi svit.	Klical sem ga izza gorskih mej kakor ptico skrito sredi vej, za katero trepetamo, da nam ne zbeži naprej . . .
--	--	--

Siva mati se pomlaja.

Tobijeva je skrbna mati
na poti vse hodila čakati,
o prvi . . . zadnji zori zlati,
na vse hodila poti gledati,
odkod se vrne dragi sin,
objokanih oči svetloba,
hladilo srčnih bolečin
in trdna palica do groba.

A zunaj gruli golobica
na okno gleda, se priklanja
in sivi materi naznanja:
— Ob vrtni meji sem ga zrla,
glej, vrata bodo se odprla,
oj, skoraj . . . skoraj vstopi sin.

In v takih nadah — morebiti —
vrnitve moje mati čaka.
Med majaronom v nizkem oknu
sloni . . . sloni . . . minuta vsaka
neznosen dan se ji dozdeva.

In mati sliši — in ne sliši . . .
O, sliši! — saj se ji pomlaja
obraz od radostne novice;
ne sliši ne! — saj še trenutek
pogledala ni golobice . . .

Med majaronom v nizkem oknu
o zlati koči sanje sniva . . .
Dovolj! — Odprla so se vrata —
in sanje so resnica živa — — —

V zarji sreče nepoznane . . .

Pridi pogledat, zarja večerna:
kdaj se ti zalše lica smejó,
kakor cvetočim deklicam našim,
ko novomašni venec pletó.

Z vrta puhté od angeljskih lilij
mehki valovi sladkih vonjav,
kot bi sestrice miljenim sestram
nepozabljiv dajale pozdrav:

— Ne pozabite, deklice drage,
ne pozabite, belih sestric;
naj se na srcu svetijo vašem
lilije sredi drugih cvetic!

Pridi pogledat, zarja večerna:
kdaj se ti lica zalše smejó,
kakor cvetočim deklicam našim,
kadar nedolžne vence pletó.

Jaz darujem pred oltarjem . . .

Po prekrasni božji trati
sta se izprehajala
moj patron in angelj moj,
ko je tja prihajala
novomašna radost moja.

In patron je lilijo
tesno stisnil na srce
in govoril angelu,
kot svetniki govoré:

In Gospod mi jo je dal. —
Ali v tihe sreče zarji,
ah, kako sem hrepenel
po Gospodovem oltarji!

— Ah, kako sem jaz nekdej
tam na zemlji svoji španski,
ah, kako po celici
hrepenel sem samostanski!

Tega pa mi Bog ni dal. —
Ali najin varovanec
v drago knjigo mašnikov
danes pride kakor znanec.

In patron je lilijo
tesno stisnil na srce,
da sta kanili iz nje
jasnobeli kaplji dve.

Neizrečno sveti dar.

Kaj boste, ve,
ustvarjene besede,
in najsi bi vas kerubi
iz solnčne vzeli srede!

In ko bi vas
na zvezdicah nabrali
in z biseri nebeškimi
prepletli in pretkali —

kaj boste ve,
ustvarjene besede,
izrazile najvišji dar
nestvarjene Besede!

Ali to več nisem jaz!

. . . in kakor bitje breztelesno
prepeval himno bi slovesno
nekje v nebesih samih.
A niti jasnega neba
ne more videti oko,
zalito z gorkimi solzami.
In vendar je tako sladko,
ko da bi stal v nebesih samih.

En žarek, en trenutek sam,
odtrgan z večnih visočin,
prešinil mi je kri,
obsolnčil z ognjem novim,
da moram sebe samega
začuden prašati:
Povej mi vendar, kdo si ti?!

Silvin Sardenko.

Divji lovec.

Narodni igrokaz s petjem v štirih dejanjih. — Spisal **F. S. Finžgar**.

Tretje dejanje.

(Gostilna pri Grozdku. V desnem kotu zelena peč, krog nje klopi. Na desni večja miza, ob nji stoli, na levi manjša mizica z dvema stoloma. Na levi stranska vratica, ki vodijo v kuhinjo. — Na dan „semnja“ [proščenja] popoldne.)

Grozdek (urejuje kozarce in steklenice v omari.) Danes menda vendar nekaj iztočim! Ta mesec je bila tako slaba, da se je več vina usušilo, nego izpilo. In ljudje ne preudarijo, kaka škoda je to, če se vino suši. Božja kapljica je vendar zato na svetu, da se popije. Kar greh bi se jim moralo zdeti, ker ga tako malo pijó.

Janez (pride v slabi lovski opravi. Po obrazu nakratko porastel.) Dober dan, Grozdek!

Grozdek. O, Janez, lejte si no! Kako da nisi praznje oblečen, pa danes, na svetega Ahcà nedeljo, ko je pri nas žegnanje?

Janez. Saj ne smem med ljudi! Za grmovje je pa ta obleka dobra.

Grozdek. Ali si čuden! Kaj meniš, da smo mi biriči? Ne bodi no tak! Tine je tudi skrivač, in še več jih je, pa bodo tako danes potrkavali s petami, da bodo žebliji iz poda lezli.

Janez. Ti so skrivači, jaz sem pa dezertter; saj veš, koliko je vredna moja glava! Ubij me, pa zaslužiš petdesetak!

Grozdek. He-he-he! Čakaj no, grem precej puškico nabasat. Katerega pa bova? Rebuljice — kaj?

Janez. Le prinesi je, potem te nečesa poprosim.

Grozdek (odhaja po vino.) Kaj boš prosil! Berači prosijo, ne pa taki fantje. (Odide.)

Janez (hodi po sobi. Sam.) Ah, kako je bilo lani na Ahcovo nedeljo! Pet let sem bil prvi med streljavci! Noben možnar ni počil v fari, da ne bi bilo Janeza zraven. In popoldne — veselje in radost... Tukaj na tem podu sem lani prvič zaplesal z Majdo — tukaj, na Ahcovo nedeljo. Ničesar nisem upal — a bil sem vesel in srečen,

ker mi je bila dobra, tako dobra, ta Majda... In letos? Na žegnanje brez praznje obleke! Ko je za mašo streljalo, sem ležal vrh hriba in bil pri maši kot jazbec ali lisjak, ne pa kot pošten človek. Ljudje tega ne vedó in ne čutijo. A vem, da je čutila skala, kjer sem sedel, kako me boli srce. Zakaj še nikoli ni kanila nanjo solza divjega lovca... Sram me je, mrtve skale me je sram! — Toda, bodi, kar hoče. Na tem podu se je vnel tisti nesrečni ogenj — tukaj naj se danes tudi odloči! Ona mi je vse. Slušati jo hočem, kakor zapove.

Grozdek. Janez, zdaj ga pa le! Poglej, to je vinček, kakor cekinček! (Natoči kozarec.)

Janez (pije.) Grozdek, stopi po Majdo! Reci, da jo prelepo prosim, naj pride malo sem — samo za nekaj trenutkov — če je doma, seveda!

Grozdek. Doma je, doma. Zdaj sem jo videl, ko sem šel po vino. Na vrtu stoji prav zamišljena. — Kaj ne, ti je dolgčas po dekletu?

Janez. Grozdek, Janez ni več za šale. Hitro jo pokliči, dokler še ni ljudi iz cerkve.

Grozdek. Precej! Kar naenkrat bo tu. (Odhaja.)

Janez. Čakaj! Pustil naju boš nekoliko sama, kaj ne? Imam važne reči govoriti z njo.

Grozdek. To je enkrat ena! Še na straži bom stal. Če kdo pride — pa naj gre Majda skozi kuhinjo. (Gre.)

Janez. Hvala ti! (Sam.) Tako ne morem več živeti. To še pasje življenje ni. Vsaki divji kozi se bolje godi, dasi smo ji vsak dan za petami. Danes naj se odloči: Ali grem na vojsko, da me ubijejo, ali se ma-

ščujem nad Gašperjem — ali — ali — pa naj beži — beži . . . z menoj! (Hodi nemirno po sobi.)

Majda (nekoliko preplašena in drhteča pride skozi vrata in se ozre po sobi. V nedrih ima rdeče nageljne.) Ali si sam, Janez?

Janez (ji hiti nasproti.) Nič se ne boj, Majda! Sama sva!

Majda. Janez, ti ne veš, kako je meni hudo! (Skloni mu glavo na prsi.)

Janez. O, vem, vem, revica moja! Pomagam ti, kar hočeš, samo reci. Roka in srce, kri in vse — vse je tvoje. Samo govôri!

Majda (se odmakne, ga gleda v oči, ga prime za roko in vede k mizi.) Sediva! — Ti bi mi pomagal! Verjamem, tega ni treba praviti. Saj bi tudi jaz tebi rada, ali kako? Ah, doma je tako strašno!

Janez. Kaj je z očetom? Ali me preklinjajo? Ali so hudi?

Majda. Oče so bolni (pokaže na čelo.)

Janez. Ni mogoče!

Majda. Bog te usliši! Poglej, nocoj nisem nič spala. Celo noč so hodili po hiši, včasih se smejali, jokali pa zopet kleli Gašperja, tebe in mene. Potem so zopet vzeli iz omarice vrečico tolarjev ter so jih preštevali, metali po mizi in se igrali kakor otrok. Nato so jih pa hitro pograbili in krčevito stiskali ter skrili denar v posteljo.

Janez. Majda, jaz sem vsega kriv! Jaz grem na vojsko, ali pa se jim nastavim tu, da me ubijejo. Smrt naj bo za kazen!

Majda. Janez, kako pa govoriš? Kaj si ti zakrivil? Nič! Gašper, ta jih je pripravil tako daleč, ker hoče zemljo prodati. A naš oče so samo na denar in posestvo. Za vse drugo so kamen.

Janez. Torej se znosim nad Gašperjem! Samo enkrat bom udaril, in njegovi hudobiji bo odklenkalo za večno.

Majda (ga prime za obe roki; proseče.) Janez, ti — morivec? Ne, ne — nikdar! Rajši trpim in se izmučim na smrt, kot bi bila ta-le roka omadeževana s krvjo! Kako bi te mogla še kdaj objeti, ko bi vedno videla krvave lise na tebi. Ne, Janez, ne smeš, prosim te, nikar, nikar!

Janez. Majda, ukazuj! Strašna vojska je, a zmagati moraš ti! — (Majda se ga oklene in mu hvaležno zre v lice.)

Majda. Janez, če bolj trpim, rajši te imam!

Janez. Majda, jaz ne morem biti brez tebe — Majda, bodi moja — Majda — (glas se mu trese) — Majda — pobegni z menoj! (Majda se mu odmika. Janez vedno z večim ognjem.) Poglej, Majda, te-le roke! Močne so, zdrave so in žuljave od dela. Ne samo dvema, deseterim upajo rezati kruha — za tri druge delajo . . . Majda, pojdi z menoj — daleč, daleč, kjer boš moja — moja dobra ženica — a tudi varna in srečna! —

Majda. Tvoja žena? — — Kako rada, toda, ah — ti ne veš! (Pokrije si lice in zaihti.)

Janez. Majda! Kaj ti je? Ali ne moreš? Zakaj ne bi mogla? Moja poštena žena boš!

Majda. Oče ne pusté nikdar!

Janez. Za to nimajo oče pravice, kakor je nimajo, da bi te silili v zakon z Gašperjem. Saj jih v tem tudi ne ubogaš!

Majda (zaihti in se ga zopet oklene.) Janez, ti ne veš, da — sem — prisegla . . .

Janez. Prisegla? Kaj si prisegla, povej!

Grozdek (tiho v sobo.) Le naglo se domenita! Že gredó! (Vun.)

Majda. Pusti me! Z Bogom, Janez!

Janez. Prosim te, za Boga te prosim, povej mi, kaj je s prisego!

Majda. Ne morem! Če me dobé tukaj! Z Bogom, z Bogom!

Janez. Majda, jutri teden se selijo z Velike planine na Zelenico. Vsa dekleta pridejo v planino. Majda, pridi tudi ti. Na Počivalu te počakam. Vse mi moraš povedati — drugače ne morem živeti! Majda, pridi na planino, počakaj me!

Majda (mu dá nageljne in odhiti skozi kuhinjo.) Z Bogom!

Janez (sam.) Prisegla je! — Kaj je prisegla? — Sedaj še prisega! Torej smrt — samo smrt me reši! Ah, poljubil bi tisto kroglo, ki me zadene, ki me reši tega strašnega življenja! — (Zunaj se oglasi harmonika.)

Grozdek. So že tu, hehe, so že tu! Danes ga pa bomo, Janez!

Janez. Ali je Gašper med njimi?

Grozdek. Seveda! Ta bo bahal z denarjem! — Naj le. Bahače, ki imajo kaj cvenka, imamo radi!

Janez. Potem moram jaz iti.

Grozdek. I, zakaj?

Janez. Zato! Ná za vino! (Vrže denar na mizo in gre skozi stranska vratica. Med vrati:) Ne smem ga! To je strašno! (Odide.)

Grozdek (maje z glavo in gleda za njim.) Zaljubljenih ljudi pa res nihče ne pretuhta. Vsak je po svoje prifrknjen.

(Skozi vrata prideta godca in igrata na harmoniko in klarinet. Za njima Tine in Tonček, ki ima šopke okrog klobuka. Potem fantje in dekleta. Gašper in Jež prideta zadnja ter sedeta k mali mizi. Godca k peči.)

Tine. Alo, godci, „šotiš“! Šmarno petico vam dam!

Prvi godc. Počasno ali naglo?

Tonček. Počasi, počasi! Vroče je, vroče!

Tine. Torej počasi! (Fantje povabijo dekleta. — Godci igrajo, Tonček nerodno skače sam, Gašper in Jež se pogovarjata. Ples kratek. Grozdek nosi med plesom vino na mizo.)

Tonček. Stare pete imam, pa bi me kmalu do stropa dvigale! Juhuhu! Zdaj ga pa malo cuknimo!

Tine. Tonček, mav' ga j' dober, kaj ne?

Tonček. Mav' ga j' dober, dà, je rekel tisti, ki je polič slivovke na dušek izpil.

Vsi (ponavljajo.) Mav' ga j' dober! (Dvigajo kozarce. Potem posedejo in se menijo.)

Grozdek (Gašperju in Ježu:) En polič? Pri pijači se najbolj kupčuje.

Gašper. Kaj tebi mar! Tiho bodi! En bokal, pravim, kdo bo pil iz fifeljnov!

Grozdek. En bokal, tako je!

Gašper (Ježu:) Torej, ali daš dva tavžent in pol?

Jež. Saj nisem norec! Dva dam, jutri pa denar!

Gašper. Za dva ne dam takega grunta! Rajši ga beračem razdelim. Le pustiva, saj je drugih kupcev dosti.

Jež. Pa drugim daj! Da te bodo prepodili, zemlje ne bo več, ti pa na Laško! Tam te bodo ubili, čemu ti bo potem denar?

Gašper. Torej, koliko daš čez dva?

Jež. Nič, ne beliča ne. Ni več vredno; njive so izrezane, kakor stara jerhovina, travniki so polni mahu, v lazju pa tudi ni poštenega debla več. Rihtar je dobro vedel, kaj ti je zapisal.

Gašper. Koliko časa boš čakal, da ne prepíševa?

Jež. Da vojska mine, in da boš ti na trdnem.

Gašper. Čak, en bokal ga prej izpijva, da preudarim. Grozdèk! Grozdèk! Kje je vino? Ali si šel na Dolenjsko ponj?

Grozdek. Precej, precej! Naravnost iz soda sem ga prinesel! Ná, glej ga, kakor lučka! Kar mrgoli v njem!

Tonček. Oho, kar po bokalu! Kakor pesem poje:

„Bom še dal
za 'n bokal —
Bomo pili,
vin' točili
pa hvalili
vsi Boga,
k' nam ga dá.“

Prvi godc. Tonček, zapojmno tisto!

Tonček. Ti poj pa dekleta pa fantje! Jaz imam tak glas kakor ubit kravji zvonec. (Poizkuša peti.) Slišite! Stare gosli pojó, staro grlo pa nàk!

Prvi godc. Fantje, dekleta, zapojmo! (Daje glas na gosli. Prične peti solo.)

Bom še dal
za 'n bokal —
Bomo pili,
vin' točili
in hvalili
vsi Boga,
k' nam ga dá!

Fantje in dekleta (vstanejo, primejo kozarce in trkajo.)

Mož, ženica,
brat, sestrice,
golobica,
jerebica,
prepelica,
kukavica,
volk, lisica
in kozica,
tudi vran,
trop podgan,
Bóga hvali
noč in dan!

(Zopet posedejo.)

Gašper (kvišku.) Velja! Za dva tavžent!
Jež. Velja — dva tavžent! Grozdnik,
Rožman, Eržen za priče!

Tonček. Jejhata, jejhata, kupčija, kupčija! Gašper prodaja? Hahaha!

Gašper. Tiho ti, kdo te kaj praša?

Tonček. Prigoljufano zemljo prodaja!
Čujte, čujte! (Vsi fantje in možje okrog te mize. Dekleta nekoliko časa še obstanejo, potem se vse poizgubé, ko postane prepir glasnejši.)

Jež. Kdo je kaj goljufal? Povej!

Tonček. Nihče, nihče! Sama poštenost!

Gašper. Vun, vun! Če ne, te zaženem!

Grozdek. Mirujta! Pri meni se ne bo nihče pretepal. Tonček, imej pamet!

Tonček. Saj jo imam, pa pošteno pamet imam! Drugi pa ne. Le čakajte! Sedaj grem, boste kmalu videli, kam. (Gre hitro in med vrati požuga.)

Gašper. Tega cigana moram enkrat dobiti v pest!

Grozdek. Pusti ga, norec je norec!

Jež. Priče sèm! Rožman!

Rožman. Za tako kupčijo ne bom nikoli priča.

Eržen. Jaz tudi ne! Plačam!

Jež. Pojdi, kamor hočeš! Čenča, zajec!

Gašper. Godci, boste pa vi! Grozdek, vina jim prinesi!

Prvi godec. Za priče smo lahko! Čeprav dušo prodaj, kaj nam mar!

Drugi godec. Da je le kaj vina!

(Godca sedeta k mizi, drugi od daleč poslušajo.)

Jež. Priče, poslušajte: Ta-le Lisjakov Gašper je meni prodal svojo zemljo —

Rožman. Saj ni njegova!

Gašper. Tiho! Ali je tvoja?

Eržen. Nič se ne vtikaj vmes! Stari Bog še vedno živi. Ali jih bo prijel za vrat!

Jež. Ali poslušate?

Godca. Natanko.

Jež. Gašper je meni prodal nocoj svojo njivo za dva tavžent goldinarjev. Razumeta?

Godca. Za dva tavžent goldinarjev.

Jež. Dà! Te mu jaz jutri odštejem na roko in od jutri naprej so vsi pridelki te zemlje moji. Pred gosposko bomo pa naredili pisma, kadar bom jaz hotel.

Gašper. Ni res! Tako ne gre! Ko bo vojska končana.

Jež. Tega ne smemo postaviti v pogodbo. Za to sva se že sama domenila. Torej — kadar bom jaz hotel...

Godca. Kadar boš ti hotel...

Jež. Bajta pa ostane Gašperjeva in jo lahko proda komur hoče...

Godca. Bajta je pa Gašperjeva...

Gašper. Dobro! Udarimo!

Jež. Velja — za dva tavžent!

Vsi (si segajo v roke.) Za dva tavžent!

Gašper. Vina! Danes mora od vseh miz teči! — (Tinetu, ki sedi pri peči:) Tine, Tine, pojdi ti sèm!

Tine. Kaj je, Gašper?

Gašper. Jutri se preselim v bajto, in glej, da se pobere tvoja stara iz nje! Še danes! Če ne, jo vržem vun! Razumeš?

Tine. Gašper, imej pamet! Mati ležé, bolni so. Kam naj gredó? Nimajo kotička, da bi legli!

Gašper. Kamor hoče, naj gre, stara! Iz bajte mora!

Tine (premaguje jezo.) Gašper, kakor se Bog prosi, tako te prosim, potrpi vsaj par tednov, da dobim gostovanje drugod!

Grozdek. Pa počakaj, Gašper!

Gašper. Nič ne čakam! Baba mora vun, če ne ji vse zmečem pod kap!

Tine (jezen:) Kdo je baba? Moja mati? Še enkrat, če upaš! (Zagrabi bokal.)

Grozdek (miri in prime Tineta.) Jutri se domenita, danes preveč vino govori!

Tine. Kdo pravi, da sem pijan? Iz tega-le govori vino — pa ne vino, ampak sam hudič je v njem!

Jež. Kaj se boš repenčil, fantalin, skrivač! Ali hočeš, da grem po biriče? Ali te pa sam zvežem in ženem v mesto.

Vsi. Fej! fej! sram te bodi, Judež!

Tine. Ne boste nas dobili, dokler bo Janez — divji lovec — naš poglavar! Toda mi bomo dobili vas! Gorje vam!

Gašper. Še ta teden vas polovimo — še ta teden, da veš! Vsa skrivališča pokažem, Janeza bom pa sam ujel ali pa ustrelil... Petdeset dobim za mrtvega, sto

za živega! Še bomo pili za te postreljene jazbece! — Stara pa iz hiše — še nocoj!

Tine (prime za stol. Možje ga obstopijo. Se premisli.) Naj bo! Toda pomnil me boš! Slepár! Hujši si kot pesoglavec. (Odide in zaloputne vrata.)

Jež. Temu-le fantalinu bo res treba naviti uro!

Eržen. Jež, ti mu je že ne boš. Sram te bodi, da se vtikaš v take grde reči. Izdajavec! Janeza si že enkrat prodal, zdaj hočeš še druge. Vso faro boš spravil ob dobro ime!

Jež (vstane; vinjen se opoteka.) Faro ob dobro ime? Jaaz? Najboljši gospodar! Vi jo boste spravili, vi, ko vam vsem še boben zapoje pred durmi.

Vsi (zoper njega.) Tiho! Tiho! Oderuški mešetar!

Grozdek. Za božjo voljo, saj ste vendar možje! Ne boja! Ne boja!

Rihtar (hrupno odpre vrata. Razmršen je, golorok, prepal, zmešanega pogleda.) Jež! Jež! Zemljo nazaj! Gašper, moj grunt!

Tonček (pride takoj za njim in kaže samo z gestami.)

Jež. Tvojega grunta nisem nikdar jemal — saj ga imaš!

Rihtar (krči prste, blazno gleda, se zakrohota.) Hahahaha! Gašper, grunt nazaj!

Gašper. Kje pa je Majda? Ta noče biti moja; grunt je pa bil, sedaj ni več...

Rihtar. Gosposka, kje si? Biriči, pomagajte! Obesite ga, ustrelite ga! Tat, tat! Goljuf! Moji grunti! Moja zemlja! (Si puli lase in divja po sobi.)

Rožman. Vidita, kaj sta naredila! Še zblaznel bo! — Vsaj v miru ga pustita in vun se spravita!

Jež. Meni nič mar! Pošteno sem kupil in pošteno bom plačal.

Rihtar. Jež, ti si bil tudi zraven, ko smo prodajali, tožit te grem. Oba naznanim, oba!

Gašper. Sebe pa najprej! Boste pa vi šli namesto divjega lovca na Laško... Za vašo punco je pa ene zemlje dovolj in — za tistega berača.

Rožman. Kaj te je res vrag obsedel? Tonček, pojdimo po Janeza, da jih zmeče na cesto!

Tonček. Tako je! Pod kap s tolovaji! (Gre.)

Rihtar. Ka-ka-kaj je rekel? Zaprt? Na Laško? — Jaz, srenjski rihtar? Zemljo nazaj! Zemljo nazaj!

Gašper. (Rožmanu:) Kdo bo mene suval na cesto? Kdo? Tisti dezertar?

Rožman. Boš že videl. Le malo počakaj!

Jež. Gašper, pusti jih! Pojdiva! Pijani so! —

Rihtar (jima zastavi vrata.) Nič pijan! Tu-le pijan — (Kaže na srce.) Tu notri je kača, ki pika noč in dan! Eržen, ali veš, da tisti kos ledine, kakor ga ima Jež, ni njegov? Po krivem je prisegel!

Eržen. Govôri! Povej!

Jež. Lažeš! Ni res!

Rihtar. Iz svojega zelnika je nasul prsti v škornje, potem je pa prisegel na ledini, da na svojem stoji.

Jež. Dedcu se meša!

Rihtar. Proč je vse! Vse mora na dan, vse, vse! Eržen, le toži ga! Šoštarjev Miha bo za pričo.

Jež (ga odrine s silo od vrat in beži; za njim Gašper.) Norec! Zmedlo se je skopuhu!

Eržen. Tebi se je tudi štrema zmešala! Le čak me! (Žuga.)

Rožman. Le bežita! Slaba vest ima zajčje noge.

Janez in Tonček (vstopita hitro pri vratih iz kuhinje.) Kje sta?

Janez. Kje sta? (Krči pesti.)

Rožman. Sta že zunaj!

Rihtar (bega po sobi in se bije po glavi.) Moji grunti! Moji grunti! Ob vse sem. Odrli so me, oropali, okradli — (Prihiti do Janeza, ki ga strmeč gleda.) Divji lovec! Ti — ti — si jo! Kri si izpil, pijavka! Srce si snedel, njeno srce! Volk! Ti, ti, ti! Volk, volk, volk! (Se krohoče.) Hahaha! Tri grunte imam, tri, pa z Majdo povezane, s tisto lepo vrvico, z Majdo! (Krikne.) Majda! (Omahne na stol in se nasloni na mizo ter prične ihteti.)

Janez. Oče rihtar! Lepo Vas prosim, ali čujete? (Rihtar se ne gane. — Janez odstopi in obupno vzklikne.) In tega sem kriv jaz!

Eržen. Janez, nič nisi kriv! Gašper, Gašper!

Rožman. Janez, ti nič, samo Gašper!

Tonček (ob rihtarju.) Vode, vode! Glava mu bo počila.

Janez (vzame otiračo in jo zmoči. Hladi rihtarju glavo.) Oče, kako Vam je? Oče, bolni ste! —

Grozdek (potipa glavo; ves zbezan.) Jojmine, po Majdo, brž po Majdo, pa po gospoda! Umrli bo! Glava mu bo počila! Kakor ogenj! Potipajte glavo!

Tonček. O sv. Barbara, za zadnjo uro! Po Majdo, pa v posteljo ga denimo! Kar ugasnil bo. (Hitro gre.)

Vsi (tarnajo okrog rihtarja.)

Janez. To je strašno! — Povejte mi, ljudje božji, ali res nisem jaz tega kriv — Meni se dela tema pred očmi! (Drži se za glavo.)

Vsi. Ne, ne! Nisi ne! Samo Gašper.

Janez. Res, samo Gašper?

Rožman. Janez, bodi čisto miren — —

Janez. Miren? — Miren? Ne, ne — prej ne mirujem, da ga zdrobim — (Stiska pesti.)

Rihtar. U, u, u! Križani tolarji ropotajo po glavi . . . (Otresi z glavo.) Sami križavci težki! Ali slišite? Cingel-cvenk, cingel-cvenk!

Eržen. O sv. Katarina, za pravo pamet! Meša se mu!

Grozdek. Zblaznel! Pa pri meni! Domov, domov ga nesimo! Janez, pomagaj! (Kakor bi ga hotel dvigniti.)

Rihtar. In krvavi so ti tolarji! Hihhi! Cingel-cvenk, cingel-cvenk.

Majda (vsa zasopla.) Oče, oče! Moj oče! Kaj Vam je? Bolni ste! Pojdite z menoj!

Rihtar (jo debelo gleda.) Kdo pa si?

Janez. Oče, Vaša Majda je! Domov pojdite z njo! In mi gremo z Vami. Bolni ste! Pojdite!

Majda. Ali me ne poznate? Majda sem!

Rihtar (jo pahne od sebe.) Beži, sleparica! Jaz nimam nobene Majde! Prav nobene! Imel sem jo — pridno pa lepo pa dobro . . . Ali sem jo prodal. Prodal za križavce. Slišite, kako cingljajo? Cingel-cvenk . . . cingel-cvenk . . .

Majda (ihiti in se oklepa očetovih kolen.) Oče, moj oče! Pojdite domov! Glejte, saj me niste prodali! Saj sem še pri Vas. Zmerom bom Vaša, sama Vaša pridna Majda! Kako ste bolni! (Nasloni se mu na kolena in joka.)

Rihtar (plane kvišku.) As — as — ogenj ji gre iz oči! — Kako me pečejo kolena! Ogenj! Ogenj! Beži! Poglej, da imam krvave roke, ker sem kri prodal, svojo lastno kri! Uh — uh — (Beži proti vratom. Eržen in Rožman ob njem, ga držita.)

Majda (zajoka na glas. Janes jo prime za roko.)

Janez. Majda, še nocoj se maščujem!

Majda (krikne odločno.) Ne smeš! (Hiti za očetom.)

Janez. Ne smem! (Se sesede kot pobit na stol.)

(Konec.)

(Zastor pade.)



Trtje in povrtje.

More matter, with less art.
(Shakesp. Haml. II. 2.)

28.

Prišle so torej tiste ure
v neskončni zmedi zlêga časa,
da pišemo samo sature
brez sladko-milega naglasa . . .

Da mrkli vsi smo pesimisti,
za svetne ‚blagre‘ malo vneti,
da polni trpke smo zavisti,
če kdo nas ne umrè ‚pred leti‘.

Naj sodi kdo o nas, kar hoče,
— besedo to mi oprostite — :
Na svetu zdaj je vse mogoče —
celo ponarejene kite! . . .

29.

Zakaj le ne moreš privreti
iz prsi mi, pesem vesela?
Mar res sem tako izmučen
od težkega, trudnega dela?
Ni gora tako visoka,

ki moram po nji hoditi,
ni onemogla mi roka,
da ne bi mogel voditi
peresa tako, kot hočem jaz —
izmučen samo je moj — obraz!

30.

Ima bledotno lice,
ima glavico drobno,
ne ravno dosti večjo
kot pomladanjski česen,
ima životek droben,
za nederc dosti tesen.

A kadar kaj zamisli
v lobanji duhoviti
in kaj zapiše, reče —
to nekatere zbode,
to nekatere speče!

Mordà so mu možgani
drugače razpleteni,
vsi živci po možganih
drugače ustrojani . . .

Mordà je bil gorila
njegov praded sloveči
v eksotični deželi,
poznàt po dolgih rokah,
poznàt po nizkem čeli . . .

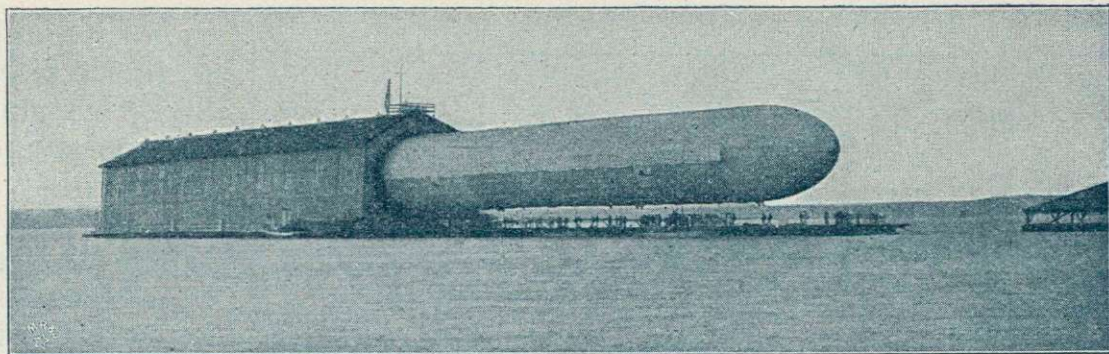
E, bodi, kakor hoče!
On mnogokaj zapiše
in marsikaj izreče,
kar nekatere zbode
kar nekatere speče!

31.

Tako po svetu se peham,
pobit, da sam ne vem, kod hodim,
le tega se zavedam sam,
da vedno slepe miši vodim.

Pa mi očitaš, bratec ti,
da v pesmih vedno sebe gledam!
Imam zavezane oči,
zato le sebe se zavedam!

Anton Medved.



Slika 6. Zeppelinov zrakoplav se pomika iz lope.

V zračnih višinah.

Črtice o zrakoplovstvu. — Spisal I. Z.

(Dalje.)

Lilienthal v Berlinu (glej sliki 4. in 5.) si je konstruiral peruti, katerih površje je skupaj merilo $16 m^2$. Ves aparat je tehtal $25 kg$. Lilienthal sam je tehtal $80 kg$, torej je vsak m^2 nosil $6,5 kg$. Peruti so bile sestavljene iz petih reber po dolgem in več enakih drogov počrez. S tem zrakoplavom se je dvignil večkrat po $6 m$ visoko, a nekaterikrat je bil v veliki nevarnosti zaradi sunkov, ki mu jih je prouzročal veter. Rešil se je le s tem, da je urno iz aparata v primerni višini skočil na zemljo, sicer bi ga bil veter odnesel v ozračje. L. 1896. poleti se je na ta način ponesrečil in je umrl vsled poškodb.

Inženir Maksim je sestavil zrakoplav, s katerim je dosegel nekoliko uspehov. Ves zrakoplav tehta $3000 kg$; četrti del te teže pride na stroj in na kotel, ki proizvajata 300 konjskih sil. Stroj se kuri z nafto in ga žene par. Ko so v stroju porabili par, ga izpusté po ceveh, iz katerih je sestavljen zrakoplav; ko se par ohladi in izpremeni v vodo, jo napeljejo zopet v kotel, v katerem se izpremeni v par in goni stroj dalje. Ves zrakoplav je na kolesih, ki tekó v tiru kakor železnica toliko časa, da dobi aparat od svojega stroja dovolj moči, da se dvigne.

Mnogo se je zadnji čas pisalo o zanimivih poizkusih grofa Zeppelina, inženirja Kressa in Santosa Dumonta. Njihove izume predstavljajo čitateljem naše slike.

Zeppelinov zrakoplav opisavati je nepotrebno, ker priloženi sliki več povesta, kot najboljša razlaga. (Glej sliki 6. in 7.) Povemo naj le, da so ga preizkušali na Bodenskem jezeru, in da je bila glavna „skrivnost“ cele konstrukcije neka utež, s katero je hotel

Zeppelin obračati svoj balon. Poizkusi pa se niso posrečili. Nekaj časa so listi silno mnogo pisali o tej iznajdbi, vendar zdaj so poročila že popolnoma utihnila.

Tudi inženir Kress nima sreče. Zgradil si je leteči stroj, s katerim je manevriral pri Dunaju tudi nad vodo, a sam trdi, da se bo šele takrat mogoče varno spustiti v zrak, ko bo z vožnjo na vodi preizkusil in dokazal svoje trditve. Uspehi so bili toliki, da mu je cesar Franc Jožef podaril $5000 K$, dunajski mestni svet pa $2000 K$, in ker potrebuje za celo zgradbo $20.000 K$, so prispevali z denarjem tudi drugi. Sestavil je stroj in ž njim delal razne poizkuse (glej sliki 8. in 9.); pri nekem poizkusu pa je veter vrgel stroj s tako silo v vodo, da je na dnu obtičal, in le nekaj zrakoplava je gledalo iz vodnega površja. Kress trdi, da bo potreboval devet mesecev, da škodo popravi.

Poslednji v vrsti zrakoplavcev je Santos Dumont. Rojen je v Braziliji kot sin bogatih staršev. Njegov oče ima velike plantaže kave s 6000 delavci. Že l. 1898. je sestavil prvi zrakoplav: Santos Dumont št. 1, ki se mu pa ni posrečil. Z železno voljo je zgradil potem povrsti št. 2., 3. in 4. ter pri vsakem modelu opazoval različne uspehe in neuspehe. Z modelom št. 4., ki je bil dokončan l. 1900. za časa pariške svetovne razstave, je manevriral pred zbranimi večšaki zrakoplavnega kongresa v Saint-Cloud-u pri Parizu, a se pri tem tako prehladil, da je zbolel in se šel zdraviti v Nizzo. Ko se je vrnil Santos iz Nizze, je nadaljeval svoje podjetje. K temu ga ni priganjala le želja po slavi, ampak tudi lepa razpisana



Slika 4. Lilienthal leta po zraku okolo Berolina.

nagrada. Neki Deutsch je namreč obljubil, da izplača 100.000 frankov onemu, ki izpolni do 1. 1905. sledeči pogoj: V času od 1. maja do 31. oktobra se mora vsako leto vsaj enkrat prepeljati z zrakoplavom od zrakoplavne postaje v St. Cloudu pri Parizu do Eiffelovega stolpa, mora pluti okoli stolpa in se vrniti v St. Cloud, ne da bi se prej doteknil tal; to zračno vožnjo mora dovršiti v 30 minutah. Santos si je hotel zaslužiti to nagrado. Iz St. Clouda se je dvignil dne 14. julija 1901 s svojim zrakoplavom št. 5. in jadral naravnost proti Eiffelovemu stolpu. Ko je pa hotel pluti okoli stolpa, mu je jadro odpovedalo. Zato se je moral spustiti na tla in popraviti jadro. Dvignil se je še enkrat, obkrožil stolp in se vrnil v St. Cloud. Manjkalo je torej le malo, da ni izpolnil Deutschevega pogoja.

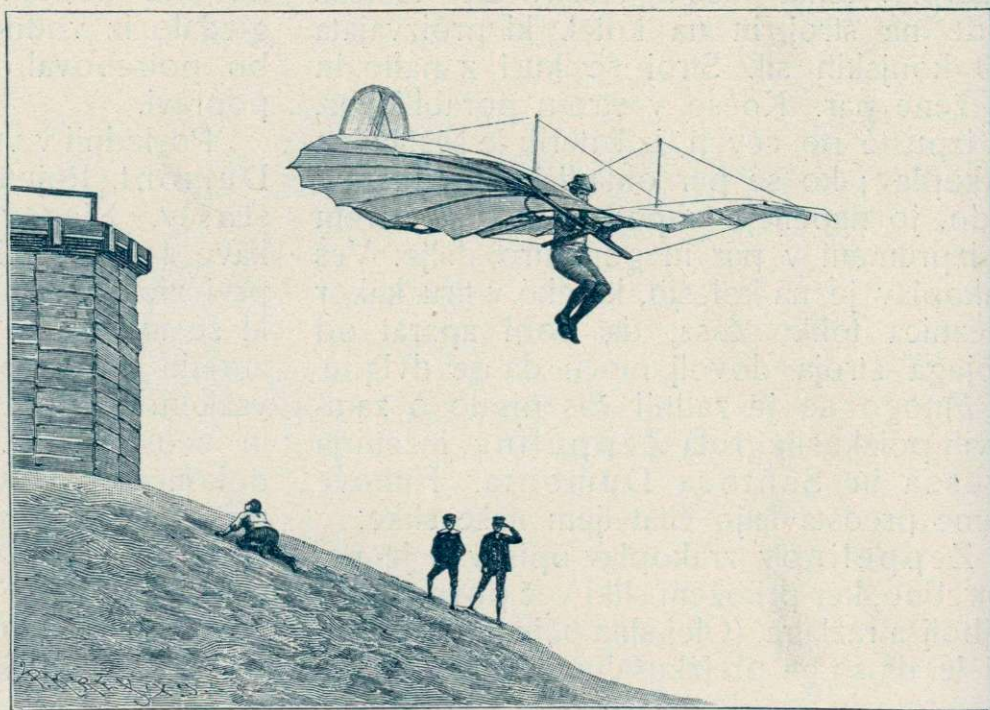
Dan 14. julija l. 1901. je znamenit v zgodovini zrakoplovstva, kajti dotlej ni še nihče dosegel tolikega uspeha. Kar se je zdelo dotlej nemogoče, se je izkazalo izvedljivo v bližnji bodočnosti. Santos sam je takoj drugi dan šel zopet na pot, da zasluži nagrado. A veter mu je bil nasproten, in

motor je odnehal. Santos je prišel samo do Eiffelovega stolpa, a okoli njega ni mogel priti; nazaj gredé mu je zrakoplav sedel na drevo Rothschildovega posestva pri Boulognu. Vkljub temu so vobče priznali, da je mogoče s Santosovim zrakoplavom dobiti razpisano nagrado.

Po teh izkušnjah je zgradil Santos nov balon št. 6. Naredil je nov motor, ki je varneje vodil krmilo in lopate zavrtel po tristokrat v minuti. Ogrodje je sestavil iz aluminija, krmilo prevlekel s svilo. Veliki balon je imel znotraj še manjši balonček; temu je varo-

val obliko pravega balona s tem, da je vanj spuščal zrak. To je potrebno, ker balon v različnih višinah izgublja napetost in s tem izpreminja obliko.

A tudi št. 6. se je ponesrečila; na neki hiši blizu Eiffelovega stolpa se je balon raztrgal in Santos si je komaj rešil življenje. (Glej sliko 10.) A pogumni zrakoplovec tudi sedaj ni obupal. Zgradil je sedmi balon in se spustil 19. oktobra 1901 okoli poltretje ure ž njim iz St. Clouda. Bil je ugoden veter, in zrakoplav se je obrnil naravnost proti stolpu, na katerem je bilo polno gle-



Slika 5. Lilienthalove peruti.

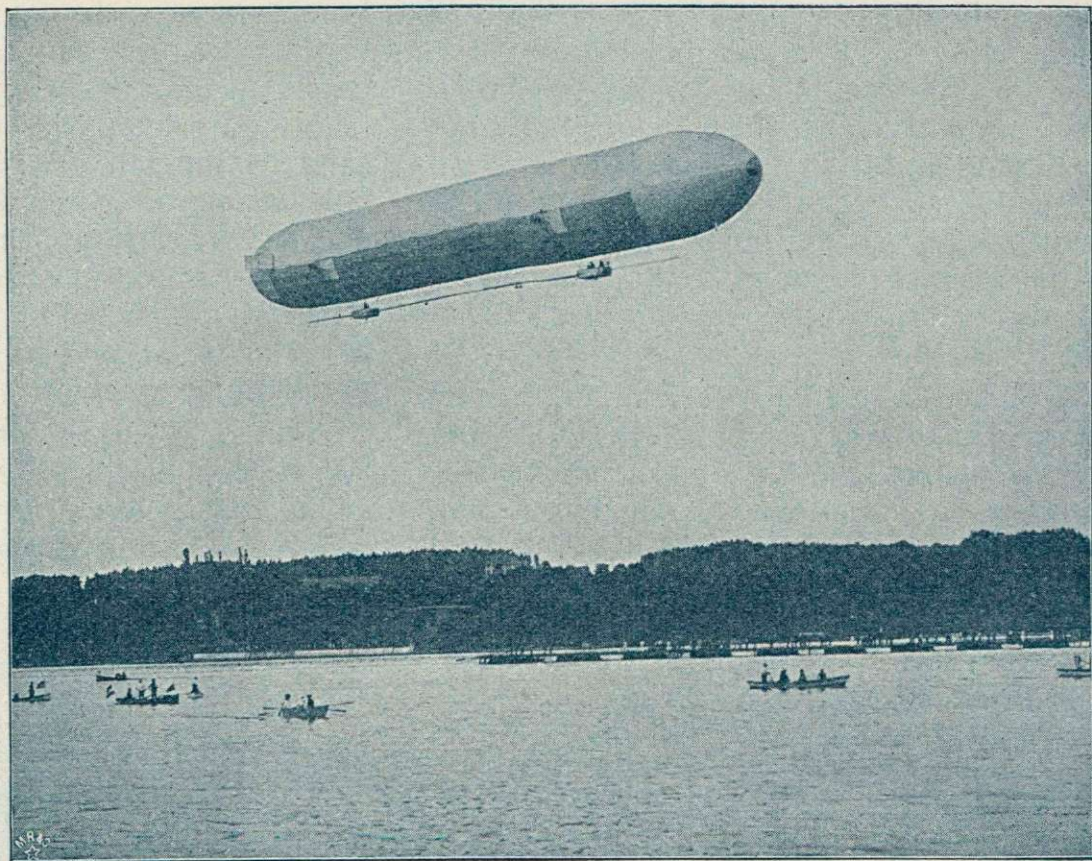
davcev. Dosegel ga je v devetih minutah, ga obkrožil in približno v 21. minutah se je vrnil Santos Dumont zopet v St. Cloud. V 29. min. in 30 sekundah je prišel tja in nazaj; toda preden so vjeli vrv, da ga privežejo, je preteklo še nekaj sekund, tako da je pot v resnici trajala čez 30 minut. Santos je torej zopet zamudil nagrado, če tudi le za las! Zaradi časti bi bil rad dobil nagrado, a obljubil je, da jo podari revežem. Sam Deutsch mu je čestital, češ: „Če bi imel odločevati jaz, dal bi Vam nagrado takoj.“ Pooblaščen

odbor mu pa seveda ni priznal darila. Santos torej tudi dne 19. oktobra 1901 ni zmagal, pač pa je ta uspeh dvignil podjetnost in nado njemu in drugim zrakoplovcem. Pozneje je nadaljeval take poizkuse v Monte Carlu, a tudi tu brezuspešno; pri neki

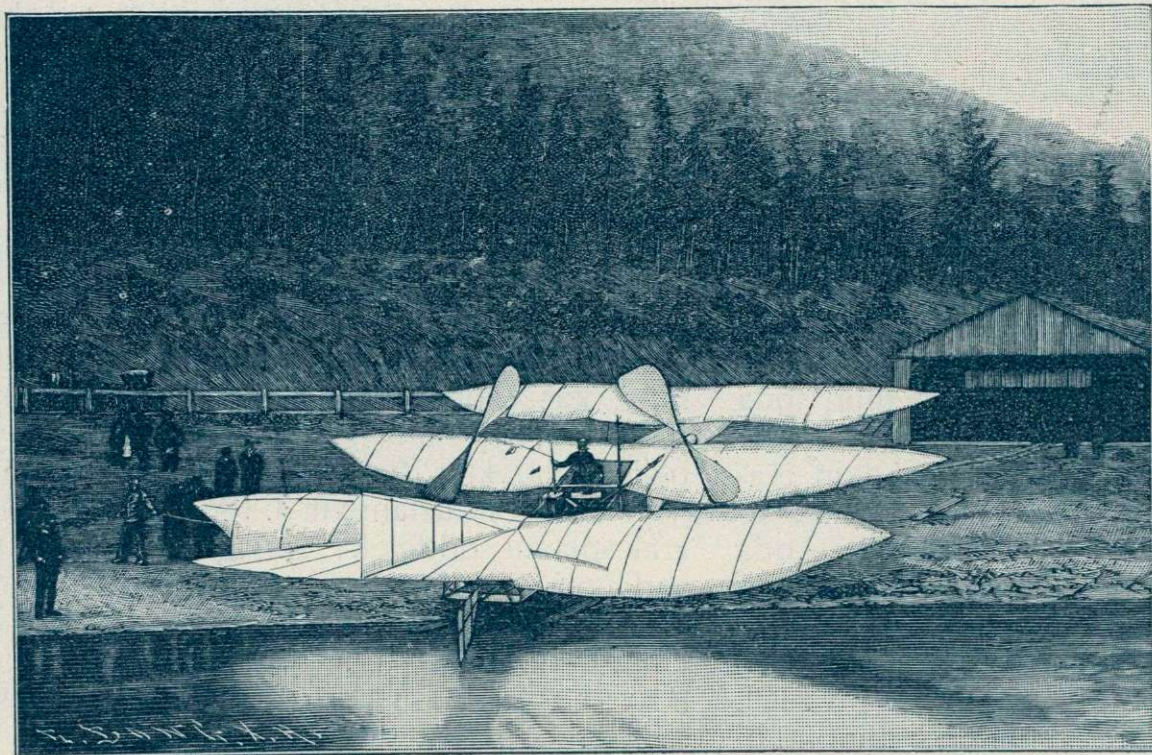
vožnji je celo padel z balonom v morje. (Glej sliko 11.)

IV.

Opisali smo zgodovino in razvoj zrakoplovstva. Ozrmo se zdaj še tudi na namen, katerega ima danes ta zanimiva iznajdba! Baloni nam služijo doslej najbolje pri meteoroloških preiskavah in za vojne namene. V prvem slučaju preiskujejo z njimi zračne plasti, gorkoto in smer vetrov, obliko in kakovost oblakov, vlažnost in električno ozračje v različnih višinah in ob različnem času. V drugem slučaju pa fotografirajo površje zemlje,



Slika 7. Zeppelinov balon plôve nad Bodenskim jezerom.



Slika 8. Kressov „zmaj“ drči iz lope.

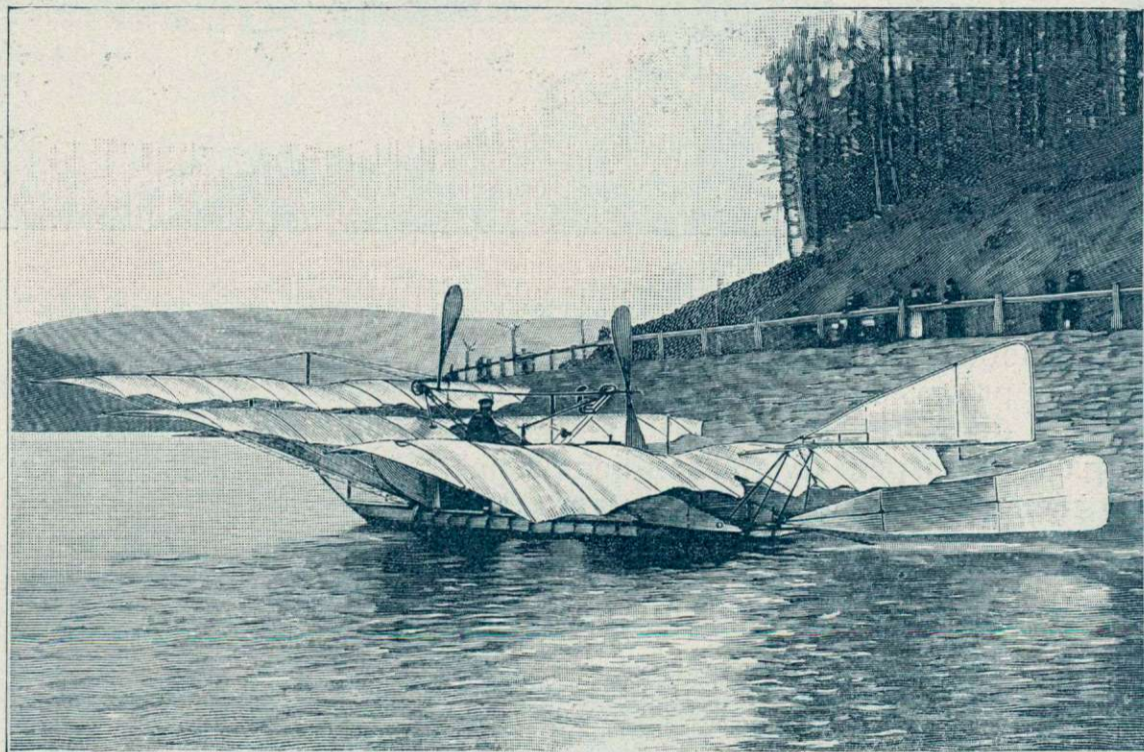
kakršno se vidi iz balona, in rabijo potem take zemljevide za pouk vojaštva ter jih shranjujejo, da jih porabijo v slučaju kake vojne. Kako važen je balon za vojsko, se je pokazalo v vojski med Nemčijo in Francijo, med Japonsko in Kitajsko in v poslednjem času v bursko-angleški vojni. Saj z zrakoplava se hipoma pregleda vojno ozemlje; vojaki v njem zagledajo sovražnika, skritega za okopi in gozdovi ter streljajo nanj z visočine.

Zato imajo že zdaj v vseh večjih državah vojaške zrakoplavne oddelke; posebno gojé to stroko Nemčija, Francija, Avstrija, Angleška, Rusija, Italija in Združene države. Ko so Francozi jeli rabiti l. 1870. v obleganem Parizu zrakoplav, da so ž njim pošiljali pisma in druga poročila preko nemških glav iz mesta, se je čudil ves svet njihovi drznosti. Kljub temu pa Parižani niso bili prvi, ki so rabili balon v to svrho. Že l. 1794., torej skoraj sto let prej, je rabil kapitan *Contelle* zrakoplav v iste namene, samo z manjšimi sredstvi. Pri *Charleroi*, v bitkah pri *Fleurusu* in

ob *Renu* so rabili privezane zrakoplave, in *Napoleon I.* jih je odpravil le zato, ker niso mogli dovolj hitro slediti premikajoči se armadi. L. 1812. so jih rabili *Rusi*, in l. 1849. *Avstrijci* pri bombardiranju, toda brez uspeha. Privezane balone pa so uspešno rabili v vojni med *Brazilijo* in *Paraguajem* l. 1867.; tudi pri *Solferinu* so Francozi ž njimi pridno manevrirali. Toda šele po francosko-nemški vojni so jih splošno uvedli v armadi. V Franciji ima vsak vojni kor svoj zrakoplavni oddelek; balon privežejo na voz, da ga lahko peljejo po cesti, kajti vselej sproti polniti balon s plinom, bi bilo preveč zamudno. Napolnijo ga torej takoj v pričetku, spusté 30—40 m visoko v

zrak in privežejo k vozu. Kamor peljejo konji voz, tja vlečejo tudi balon za seboj. Pa tudi to prevažanje je težko, kajti če so napeljane čez cesto brzojavne žice, je treba balon odrezavati, in vojaki ga morajo držati sami na močnih vrveh. Eden ali dva vojaka splezata na brzojavni drog in po vrsti vržeta eno vrv za drugo čez žico. Tako delo pa je zelo zamudno. Posebno, če vleče veter, tedaj se ziblje balon po zraku in postane nevaren ne le brzojavnim žicam, temuč tudi vojakom, ki ga komaj udrže z vso silo.

Razen zgoraj omenjenega voza ima pa tak vojaški oddelek še drug voz s cilindri, cevmi in raznimi pripravami, s katerimi napolnujejo balon s plinom tudi zunaj na



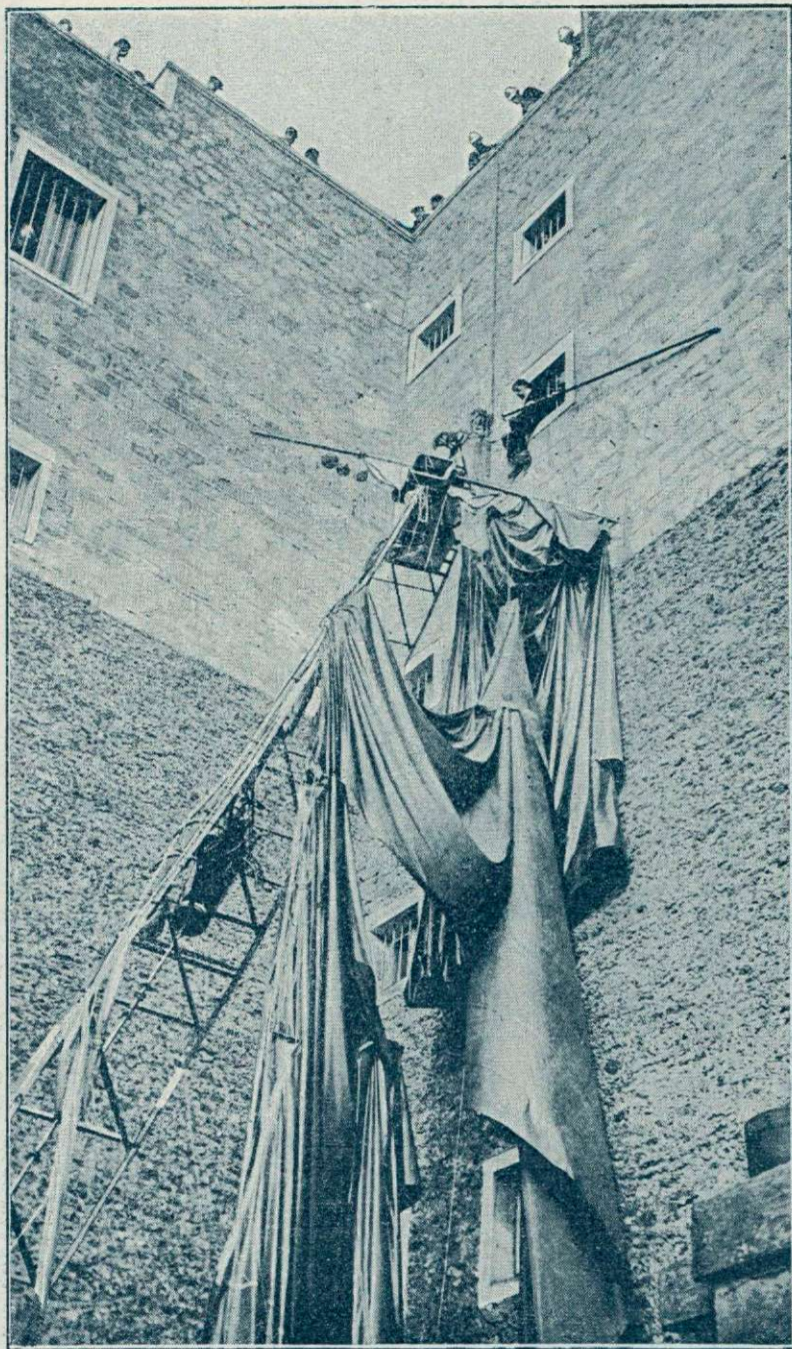
Slika 9. Kressov „zmaj“ na vodi.

polju. Kadar namreč vojaštvo odkoraka iz vojašnice, pelje seboj balon, zložen na posebnem vozu; na vežbališče prišedši ga šele vzamejo z voza in ga napolnijo s plinom, kar vedno traja precej časa. Šele ko so balon napolnili, ga privežejo na voz in peljejo tja, kjer hočejo ž njim manevrirati.

Prusi so ustanovili l. 1884. svoj vojaški zrakoplavni oddelek; skoraj vsak dan se vadi pri *Berolinu* v zrakoplovstvu vojaški oddelek pod vodstvom enega majorja z enim stotnikom in štirimi poročniki. Tudi *Bavarska* ima v *Monakovem* od l. 1890. svoj zrakoplavni oddelek.

Take vaje seveda niso nikaka prijetna zabava, bodisi da je balon privezan na vrvi,

bodisi da plava prosto. Privezan balon je zelo nemiren; to je za opazovanje jako neprijetno, pa tudi častniki v čolničku morajo paziti, da jih ne vrže na tla, ko se nagiba in suče semtertja. Ko sede balon na tla, takrat po navadi precej sune, in ta sunek je še bolj močan, če se plin ne izpusti o pravem času, no prehitro ali prekasno. Hud



Slika 10. Santos Dumontov zrakoplav se raztrga in pade na tla v Parizu.

sovražnik vojaškega zrakoplava je tudi veter; večkrat plava zrakoplav v popolnoma mirnem ozračju; toda naenkrat ga zanese v hud vihar, in paziti je treba moštvo, da se o pravem času reši iz nevarnosti. Najbolj nevarno je seveda, če plava balon nad morjem; kajti če pade v vodo, se potopi gondola in moštvo vtone, ako ne more priplavati na

suho. Saj se je ob začetku letošnjega leta tako zgodilo tudi Dumontu v Monte Carlu. Če pade balon med drevje, še ni tako nevarno, ker se balon vlovi v vejah in moštvo se primeroma lahko reši iz zagate; če pa vrže veter zrakoplav z vso močjo na polje, največkrat ni mogoče dovolj hitro izpustiti plina in sidro zasadi v zemljo, da bi obdržalo balon na enem mestu; tako drsa čolniček po tleh toliko časa, dokler ne uide dovolj plina iz balona. Vse te neprilike pa se dajo odpraviti. Novincem se zdi vožnja večkrat nevarnejša kakor je v resnici; saj se tudi na železnici, na ladji in na navadnem vozu zgodé nesreče dan za dnem, a nikomur ne pride na um, da bi se radi tega ne vozil.

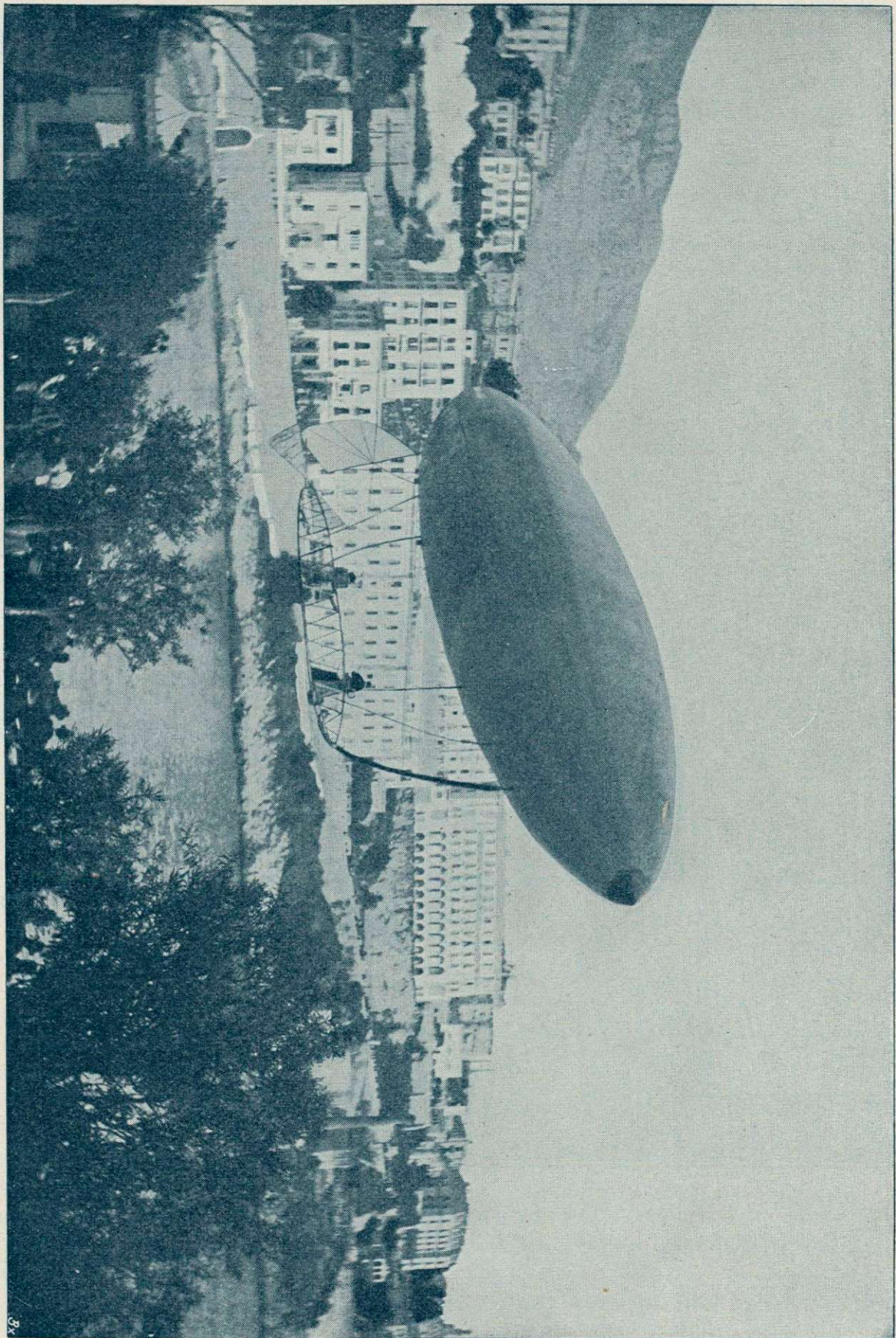
V resnici je vojaštvo doseglo z balonom velike uspehe. V nemško-francoski vojni so spustili iz obleganega Pariza 70 s svetilnim plinom napoljenih balonov z 90 potniki, tremi milijoni pisem in s 400 golobipismošami v štirih mesecih, in od teh balonov so jih Nemci vjeli le pet, eden pa je zašel v Skandinavijo. Sploh strelj balonu mnogo ne škodujejo, kajti če ga kroglice tudi prevotlijo, pade balon vendarle počasi na zemljo, in se lahko škoda hitro popravi. Seveda je pa treba vedno paziti na sovražnikov napad; saj se mu mora balon kolikor mogoče približati, da vidi njegove pozicije ne samo v fronti, temuč tudi zadaj. Zrakoplavni oddelek koraka torej vedno pred ostalo armado; po vrvi, na koji je balon privezan, pa mora biti napeljana še brzojavna žica, da opazovavec v balonu takoj vse naznani spodaj stoječim častnikom.

V obleganih krajih seveda balona ne peljejo privezanega na vozu, temuč ga pritrdé na primernem prostoru v trdnjavi. Ker se tak zrakoplav ne premika iz kraja v kraj, je lahko tudi večji kakor balon na vojnem polju. Seveda privezan balon v trdnjavi ne bo mogel natanko povedati artileriji kraja, kam naj strelja — tega namena zrakoplav tudi nima —, pač pa bo zapovedujočemu častniku v trdnjavi pojasnil sovražnikove pozicije; kadar je treba, pa lahko balon tudi odvežejo in izpusté preko sovražnih glav v

neoblegane kraje, da ponese tja poročila in poišče pomoči. L. 1889. je bil general Boisdeffre pri francoskih manevrih ves čas v

na vojno ladjo in z njim ponoči s pomočjo električne luči spoznali vse ladje pod seboj ter dajali znamenja z lučjo v Nizzo, v se-

Slika 11. Santos Dumont se dviga v svojem zrakoplavu nad morjem pri Monte Carlu.



balonu in je zapovedujočemu častniku pošiljal po brzojavu najnatančnejša poročila o gibanju sovražnih čet. Istega leta so privezali balon pri Toulonu na Francoskem

verno Korsiko in v Marsilijo, torej do sto km daleč. Enako dobro se je obnesel balon v francoski vojski v Tonkinu.

(Konec.)

Do zmage!

Po prijateljevih pismih priobčil Jož. Ošaben.

(Dalje.)

XXXII.

Nov junak. — Od stopnje do stopnje: od ateizma do anarhizma.

Dunaj, dne 15. majnika 189..

Dragi prijatelj!

Dve leti in pol sva molčala! Tebi je bilo prav, meni je moralo biti. Vendar to ne gre: obnoviva zopet staro vez; simbol obnovitve naj je z moje strani to pisemce!

Kaj sem delal tačas, kar sem zadnjič zapustil Kranjsko, pa do danes, ni vredno praviti. Sedaj vem samo to, da sem v zadnjem letu študij, v zadnjem semestru . . . Bližamo se torej koncu. Še par tednov, še par predavanj, pa bo sklep zadnjega mojega semestra na vseučilišču. Julija vzamem absolutorij, potem naredim do Božiča domače naloge, v februarju pojdemo k izpitu, in potlej bo konec skrbi, konec tega ciganskega nomadskega življenja. Prijatelj! Mornar, ki že pol leta ni videl suhe zemlje, ni takó vesel, kadar se bliža obrežju, kakor sem jaz sedaj, ko se bližam koncu svojih večnih študij . . . Da me vidiš, bi rekel, da sem — praznično vesel! Res, nepopisna čuvstva so to, čuvstva, ki se dadó nekoliko primerjati z onimi našega kmeta o velikih praznikih poleti, ko pride v cerkev in jo najde vso okrašeno, in obenem je tako prijetno hladno notri v cerkvi, kakor nikjer drugje ne . . .

No, to moje praznično veselje Ti morda ne pojde v glavo, če Ti povem, kje sem sedaj, namreč v — Rudolfovi bolnišnici v tretjem okraju. Glavo imam obezano, in le počasi se céli rana, ki sem jo dobil . . . Toda sedaj Ti moram vendarle povedati, kje sem rano dobil. — Zgodovina je prav

kratka: Dne 1. majnika sem se napotil tudi jaz z neizmerno množico „rdečih sodrugov“ v Prater, da bi videl in slišal, kaj se bode godilo in govorilo. Videl in slišal sem res, pa tudi — čutil. V kavarni, kjer sem sedel jaz, je bilo natlačeno polno socijev. Tudi dr. Adler je bil notri. Razni govorniki so nastopali, pa tudi govornice, sodruginje. Te so govorile najhujše. Ena — bila je prava podoba zmaja ali „lintverna“ — je strahovito vpila in zabavljala čez duhovščino. Ko se je lotila vojaštva, ji je policijski komisar odtegnil besedo. Nastal je šum, hrup, hrušč — nepopisen . . . Sociji so zahtevali, da govornica nadaljuje, komisar je poklical orožnike v dvorano. Zdaj so pričeli frčati vrčki . . . Jaz sem hotel oditi, v tem mi prileti v glavo nekaj . . . Potem sem se zbudil v — bolnišnici . . .

V enem tednu bom, kakor mislim, lahko zapustil posteljo. Sicer pa hvalim Boga, da sem prišel sèm noter. Seznanil sem se namreč z nekim vseučiliščnikom, ki mi imponira, ki je toliko izkusil, kakor malokateri ali pa nihče izmed meni znanih visokošolcev. Njegova postelja stoji tik moje, takó da se lahko pogovarjava, kadar hočeva. Toda moj novi znanec ali prijatelj, kakor ga skoro smem imenovati, je še slab, jako slab. Le zdajpazdaj mi kaj pové; vendar sem najvažnejše stvari že izvlekel iz njega. Marsikaj ima zapisanega tudi v svojem dnevniku, ki ga z njegovim dovoljenjem prebiram. Kako burno, a vendar kakó poučno življenje! Tákega bi si skoro želel tudi jaz in če tudi s takšno katastrofo! . . .

Polagoma, kakor rečeno, sva se seznanjala, polagoma mi je razkrival svojo burno preteklost.

Moj junak je Nemeč, doma na Gornjem Avstrijskem. Edinec je svojih jako imovitih

staršev. Na gimnaziji je bil vedno prvi odličnjak. Po maturi ga je najbolj vleklo k filozofiji. Starši so mu radi dovolili, da obišče dve najimenitnejši vseučilišči, Berolin in Dunaj; samo en pogoj sta mu stavila oče in mati: naj ostane veren, naj ne pozabi nikdar Boga in molitve. Z veseljem jima je to obljubil, ker dotodaj je bil še nepokvarjen in v domači hiši izvrstno vzgojen.

Prva pot je bila na vseučilišče v Berolin. Nemca pač vleče najbolj v središče kulturnega življenja nemškega. „Moja nesreča je bila“, mi je pripovedoval Alfred — ker takó mu je ime —, „da sem z gimnazije prinesel seboj na vseučilišče táko brezpogojno občudovanje vseučiliških profesorjev. Na gimnaziji so nam vsi profesorji govorili o vseučilišču kot o vrhuncu človeške pameti, kot o ognjišču, kjer se gojé vede v najidealnejšem zmislu; o vseučiliščnih profesorjih pa smo dobili pojme, kakor da so nekaki polbogovi, vsevedni, v svoji stroki absolutno nezmotljivi. „Kadar pridete na vseučilišče, tedaj se vam bodo oči odprle . . .“ ali: „Za sedaj tega še ne razumete, a na vseučilišču vam bodo padle mreže z oči . . .“ itd. Taka in enaka namigavanja v gimnazijskih letih so mi napolnila dušo z nekim svetim strahom, z nekim nepopisnim spoštovanjem do vseučilišča in vseučiliških profesorjev. Nikdar pa se nam ni reklo, da se vseučiliščni profesor tudi lahko — moti. In tu je vir moje nesreče! Žal, da tudi nisem bil opozorjen, da so vseučiliški profesorji, skoro brez vse izjeme, sami ateisti, sami bogataji. Tu je drugi vzrok moji nesreči. In tako sem prišel v Berolin z neomejenim spoštovanjem do profesorskih avtoritet, obenem pa z dobro vero, da so vsi tako verni kakor jaz. — Iznenadenja, strmenja, žalosti svoje, ko sem spoznal, da je v resnici vse drugače, ne maram popisovati. Vsi profesorji moji, ki sem jih poslušal takoj prvi semester: Fr. Paulsen, G. pl. Giżycki, Döring, E. Zeller — vsi ateisti, vsi bogataji! Zanje človeška duša ni neumrljiva . . . Razložek med njimi je le ta, da eden izraža svoje misli bolj očitno, drugi bolj skrito. Izprva mi je bilo,

kakor da me je sovražnik udaril s kolom po glavi, in omahoval sem in nisem vedel, kaj sedaj? Ali naj postanem tudi jaz ateist, kakor moji profesorji? Pred to mislijo sem se zgražal; beseda „ateist“ že sama mi je grozno zvenela in zbujala odpor, stud v duši. Loteval se me je obup; bil sem na tem, da vržem od sebe najdražje, to, kar mi je dobra mati vcepila v srce. Mati torej me je goljufala, ti učeni profesorji morajo pač bolje vedeti!! Prebiral sem dela še drugih vseučiliških profesorjev, tudi Avstrijca Jodla itd. — toda povsod isto: ni mogoče, da bi bilo še kakšno bitje izven tega svetá, tudi ni mogoče, da bi bil v človeku še kakšen drug princip razen materije in njenih sil . . .

Tedaj pa sem postal grozovit! Z grozovitostjo trdite vi, učeni, plačani profesorji, da ni Bogá, da duša ni neumrljiva; dobro, jaz trdim zdaj na tej podlagi dalje: Če ni Boga, pa tudi ni nobene oblasti — brez Boga nobene oblasti! . . . In šel sem z drznim čelom, kakor človek, ki je itak vse izgubil, kar je imel dražega na svetu, kot propalica, kot proletarec sem šel do tega in onega teh učenih, plačanih profesorjev s svojo tezo: Brez Boga nobene oblasti! Pa mi povejte oblast, ki bi me mogla vezati v vesti! — „Država!“ — Država? Jaz je ne priznam! Če ni Bogá, ni nikogar nad menoj, ker smo vsi enaki, vsi, ker nihče nas ni ustvaril, od nikogar torej nismo odvisni; zato smo vsi čisto enaki, kdo nam more tedaj neki ukazovati? — „Kar večina sklene, to je obvezno!“ — Kar večina sklene? Ste li pomislili, g. profesor, kaj ste sedaj rekli? Prej ali slej bo večina v državi socialnih demokratov; in ti bodo sklenili, da se vsi gospodje vseučiliški profesorji pomoré . . . Povejte, ali bo ta sklep obvezen, bo to pravo?! — „Toda pamet že človeku pove, da se je treba pokoriti!“ — Pamet mi samo pravi, da je dobro, lepo, plemenito itd., če to in to storim, in da je morda neumno, nelepo . . ., ako ravnam nasprotno. Toda če se mi ni bati nobene kazni po smrti, če ni nikogar nad menoj, če ni Bogá, čemu ne bi na primer ubil tega ali onega, ako mi to donaša

dobiček, in če to lahko izvršim? Nič, čisto nič se ne čutim vezanega, da ne bi smel, ako ni Boga!

Ostal sem trdovratno, z nekim hudobnim veseljem pri svoji trditvi in spoznal, da so ti učeni gospodje — najmileje povedano — nedosledni: božjo oblast tajé, človeško vzdržujejo, ker jih ona vzdržuje. Zato sem jim obrnil hrbet in šel tja, kjer se mi je zdelo, da so doslednejši, — k socialnim demokratom. Takoj prvi večer sem slišal Bebelova govoriti, in reči moram, da mi je govor ugajal. „Veda“ — takó nekako je modroval, „je dokazala, da Boga ni, da torej božje oblasti ni. A mi gremo še dalje: Tudi nobene človeške oblasti ni! Zatorej proč z oltarji, proč s kralji in carji! Ni Dieu ni maître!“ Govor je razvnel vse, tudi mene. To je bilo dosledno. Seznanil sem se z voditelji Singerjem, Liebknechtom, Bebelom i. dr. Postal sem sam agitator . . . A žal, pogledal sem za — kulise. Kaj sem videl? Ko je nastal v organizaciji razpor, ko so eni jeli vleči na to, drugi na drugo stran, so voditelji zahtevali, da se treba pokoriti — vodstvu stranke. Torej vendar zopet — oblast!! In to se mi ni zdelo dosledno. Zlasti en večer smo si prišli tudi hudo navzkriž, ko je namreč neka sodruginja zahtevala, da se gledé vere izbriše iz programa točka: „Die Religion ist Privatsache“ — češ, da se mora vera sploh zatreti, ker je najhujša ovira socialni demokraciji. Tedaj sem vstal jaz ter govoril z jekleno doslednostjo: — Sodrug! Bogá ni — to je veda dokazala. (Pri tem so mi glasno pritrjevali.) Torej božje oblasti ni (pritrjevali so mi tudi zdaj); in če te ni, ni tudi nobene človeške (še hrupnejše pritrjevanje); če pa človeške oblasti ni, potem pa tudi mi, sodrug, nimamo pravice zahtevati, naj bo li kdo veren ali neveren, ampak pustiti moramo, če hočemo biti dosledni, da si vsak stvar uredi, kakor hoče, ker vsak je suveren, vsak je sam svoj gospod, in ni ga, sodrug, gospodarja nad nami! — Tako sem govoril, a nastal je hrup, in ugovori so se čuli od vseh strani. Eni so bili z menoj, večina pa zoper mene;

začeli so me gledati nezaupno, sumljivo; jaz pa sem videl, da s temi ljudmi ni nič in sem šel slednjič tja, kjer sem videl popolno doslednost — k anarhistom.

V tem sem se preselil iz Berolina na Dunaj. Doma niso seveda o moji izpremembi vedeli nič, ampak so mi verjeli, ko sem jim pisal, da moram študirati še to in ono. Tu na Dunaju sem začel študirati M. Stirnerja: „Der Einzige und sein Eigenthum“. Tu sem našel doslednost. Dà, takó je: Jaz edini, ni ga nikogar nad menoj, in moje je vse, kar si le morem prilastiti. Torej rabiti je treba dinamit, bodalo, strup, vse, kar mi pomaga, da dosežem kar možno veliko denarja in uživanja na svetu. — Anarhistiške liste smo dobivali z Angleškega v plehastih pušicah. Motto skoro vseh listov je bil verz Freiligrathov:

Wir färben stark, wir färben gut,
wir färben mit Tyrannenblut! . . .

Tako sem živel nekaj časa. —

Toda brezdanja propalost anarhistiške družbe, ki sem se gibal v nji, to večno vpitje po krvi, to medsebojno sumničenje, nezaupanje, ako nisi bil dovolj divji — se mi je slednjič uprlo v kljub doslednosti, ki jo ima smer s svojega stališča — ako namreč ni Boga. Ali tedaj gorjé meni! Samó oddaleč sem nekoč zinil, da bi možje, ki hočejo preustvariti človeštvo in vrniti zatirancem pravice, morali govoriti vendar zmernejše, vesti se dostojnejše . . . Dovolj je bilo! Neki ruski dijak, katerih je bilo več v zvezi, me je pozval na dvoboj. Jaz sem ga sprejel. V Pratru sva se bila. Mene je zadela kroglja v prsi pod desno ključnico. Prenesli so me v to bolnišnico, kjer so me dobre sestre takorekoč obudile k življenju; kajti več dni sem visel med življenjem in smrtjo.“

Tu je nehal pripovedovati. — Pa reci, prijatelj, da ni to poučna povest! Dà, dà, to so težki boji in velike zmage! Naprej vidim sam, kaj se godi z Alfredom. Toda o tem prihodnjič.

Pozdrav!

Tvoj

Ivan.

XXXIII.

**Brez Boga ni oblasti, brez Boga ni
zmisla življenja. — Novi cilji.***Na Dunaju, dne 24. maja 189..*

Ljubi prijatelj!

Takó prijetno mi še moj živdan niso tekle ure, dnevi, kakor sedaj na bolniški postelji, v družbi novega znanca in prijatelja Alfreda. Kadar le more, se nama pridruži tudi duhovni vodja bolnišnice, jako izobražen duhovnik. Pogovori, ki se v takih trenutkih predejo kakor sami od sebe med nami, so najzanimivejši, kar si jih le morem misliti, in prepričan sem, da mi bodo ostali v kar najprijetnejšem spominu.

Sučejo pa se ti naši pogovori o vsakršnih rečeh, neprisiljeno, preprosto, kakor nanese beseda, potreba, vprašanje, trenutek. Navadno začena Alfred z dvomi, ugovori, katerih je bil prve dni seveda poln, a sedaj se izgublajo kakor megle pred vzhajajočim solncem. Tako n. pr. smo obravnavali vprašanje: Kakó vendar to, da so skoro vsi profesorji modroslovja in naravoslovja na vseučiliščih neverni, bogataji, in če ni to morda vendarle dokaz, da se je krščanska vera preživela in da je z vedo v nasprotju? In prišli smo do tega zaključka, da se pri iskanju resnice ne gleda na to, koliko jih je na ti, koliko na oni strani; tudi ne gre za to, kdo je tisti, ki uči to ali ono, je li vseučiliški profesor ali preprost samouk —: ampak zato gre, kaj uči in kakó podpira svoje mnenje. Ugled osebe se skrij, razlogi naj govore! Če pa že hočemo po vsej sili šteti, pa dajmo! Toda videli bomo, da je na strani krščanske vere ogromna večina človeštva vseh stanov, tudi učenjakov, tudi vseučiliških profesorjev . . . Na tej strani je prvič človeštvo kot táko, ki veruje, da je Bog, da je naša duša neumrljiva; tu so stari filozofi Platon, Aristotel, Seneka . . .; in veleum proti veleumu: Tomaž Akvinski, Newton, Kepler . . .; in tudi sloveči profesorji, veleumi, kakor prof. Pasteur v Parizu, profesor Hyrtl na Dunaju . . . so nasprotniki materia-

lizma in zagovorniki krščanske misli. — Edini smo si bili tudi v tem, kako nes pametno je, vseučiliške profesorje imeti za nezmotljive, za nekake polbogove, ko se vendar tako lahko motijo. Koliko dokazov za to imamo! Vzemimo na primer le razne trditve na polju klasične filologije. Bila je dôba, ko se je na vseh konceh trdilo, da sta Iliada in Odiseja nastali iz več manjših epskih pesmi (Liedertheorie), ki jih je potem ženialen mož strnil v dve celoti. Danes pa se zopet nagiblje mnenje učenjakov k prejšnjim nazorom: da je bival en pesnik, ki je zamislil Iliado in Odisejo in speval glavni osnutek, pozneje pa so razni pevci dodali razne dodatke . . . Prof. Claus na Dunaju je menda najboljši sistematik zoologije, zastopnik Darwinove teorije; a kako se menjajo nazori o njegovi vedi, kaže dejstvo, da je skoro vsako leto primoran popravljati in vedno popravljati svojo knjigo in prirejati nove izdaje, ker knjiga v enem letu v nekaterih odstavkih zastari . . . In tako bodo v par desetletjih zastarele mnoge, mnoge sedaj „nezmotljive“ trditve „nezmotljivih“ profesorjev . . . (Na tihem sem obtem premišljeval kot ad rem pripadajočo podmeno slavnega našega Miklošiča, ki je z vsemi možnimi razlogi zagovarjal panonsko domovino starega cerkvenega jezika slovanskega — in danes, kateri resni slovanski jezikoslovec je še njegovega mnenja?) — Prišli smo pa tudi na prav učene stvari, n. pr. kaj je misliti o znanem očitku, ki ga nam mečejo v obraz neverni učenjaki, češ: Saj Boga še nihče videl ni, in vi, kristjanje, si ga predstavljate le po človeško, vaša vera sloni na golem antropomorfizmu . . . Prereševali smo vsa tri svetovna naziranja, ki imajo sedaj svoje zastopnike: materializem, panteizem in teizem; ubijali smo si glave, kakó naj si razlagamo kosmos in red v vesoljstvu po nauku materializma, ki trdi, da obstoji vesoljstvo, sploh vse, kar je, iz samih atomov, teh pa je milijarde in milijarde, in vsak atom je majhen bog, večer, absoluten; in kakó imeniten je moral biti tisti „slučaj“, ki je vse te milijarde „bóžičev“ združil v

harmonijo . . . In panteizem, ki trdi baš nasprotno: ne milijarde majhnih bogov, ampak vse, kar vidimo: človek, živali, rastline, rudnine, vse je ena sama substanca, in ta je — bog; in še taka nasprotstva, kakor na primer osel, ki riga, in slaven govornik v parlamentu, norec v norišnici in profesor za katedrom, slaven matematik pa tepec, ki ne zna do pet šteti — vse, vse je ena sama božja substanca . . . Kako se vse to ujema z zdravo pametjo? — Alfred je sprožil tudi vse ugovore glede čudežev; ugovor, ki je tolikrat na vrsti: „Iz nič ni nič“ itd. Gospod vodja je z največjo ljubeznivostjo poslušal pomisleke ter jih razvozlaval premišljeno, modro, odločno. — Alfredu se počasi vrača telesno zdravje, pa tudi mir v srce, in vera njegove mladosti. Danes mi je razodel, da hoče svojo žalostno zgodbo popisati v premislek bodočim akademikom, da se morda vendar ta ali oni obvaruje istih zmot, uide isti nesreči¹⁾. Zlasti pa poudarja, kakó se bo boril za krščansko vzgojo mladine na

¹⁾ To svojo namero je v resnici izpolnil. Primerjaj knjižico: *Durch Atheismus zum Anarchismus*.

gimnaziji in visoki šoli. Končno trdi, da pripisuje le priprošnji Matere božje, da vkljub groznim blodnjam v teh dveh letih dušne propalosti ni zabredel v blato nenravnosti, umazanosti.

Kar žal mi je, da se bo treba kmalu ločiti od te nenavadne družbe. Več modroslovne izobrazbe potrebujem tudi jaz, to vidim; sama klasična filologija je premalo, mnogo premalo. Odpirajo se mi nove perspektive . . . Pričel bom resno in temeljito takoj po izpitu z Aristotelom, potem pa preštudiram na njega podlagi vse modroslovne sestave do Akvinca, da, do Kanta. Kakor Alfred, priti hočem tudi jaz sam po svojih potih do odgovora: Je li brez Boga možna avtoriteta, oblast? in dalje: Je li brez Boga, in če ni večnosti, je li vredno živeti? To bodi študij mojega življenja! Z Bogom!

Ves Tvoj

Ivan.

Ein lehrreiches Bild aus dem Universitätsleben der Gegenwart. Von Nicolaus Siegfried. (To je pseudonim.) Herder, Freiburg i. Br. 1895.

Op. pr.

In tistikrat . . .

In tistikrat sem vzhrepenel
po lepih mladih dneh
in tistikrat začutil sem
solzé v očeh . . .

In tistikrat začutil sem,
kako hudo
nositi je vesel obraz
ah, in srce težko . . .

In plavala je nad menoj
srca radost —
pozabljena, užaljena
mojâ mladost . . .

Ivo Danič.

Slovenščina v semeniščih.

Povestne črtice. — Sestavil **Andrej Fékonja**.

„Sveto katoliško vero
in pa besedo materino!“
A. M. Slomšek.

Zgodovina nam pripoveduje, kako sta sv. Ciril in Metod v drugi polovici devetega stoletja med Slovani razširjala in utrjevala krščansko vero in svoje učence učila cerkvenih molitev v slovenskem jeziku ter predlagala na slovenščino sveto pismo in bogoslužne knjige.

To je bilo tedaj vsaj posredno tudi za Slovence prvo bogoslovno učilišče, v katerem se je poleg svete vere glasila beseda materina; v tem vseslavjanskem semenišču so pognale prve klíce tudi naše književnosti. Slovenska liturgija, krasna dedščina svetih solunskih bratov, se je razširila od severovzhoda sèm med današnje Slovence na zapadu in zlasti na jugu, kjer se je med njimi živa ohranila vsaj tja v šestnajsti vek in deloma še dalje, kakor nam to pričajo pismena poročila in ostanki glagolskih mašnih knjig. (Glej „Dom in Svet“ XI. 699 sl.)

A ta narodna predpravica, podeljena našim pradedom pred stoletji, je vsled nasprotnih vplivov sčasoma pri nas propala tako, da je izginil med narodom celo spomin na glagolsko pismo in na nekdanjo slovensko službo božjo v cerkvi. Pa tudi v samih bogoslovnih semeniščih so zaspali glasovi narodnega jezika, tako da mladi duhovniki, bodoči učitelji ljudstva, v učiliščih dolgo niso slišali besede onega jezika, v katerem jim je bilo poslovati dan na dan in katerega bi morali vsaj pravilno znati.

Šele v baš minulem veku se je v bogoslovnih semeniščih začel domači slovenski jezik zopet malo pomalo oživljati; in o tem podajem tu na kratko nekaj zgodovinskih črtic.

Dôba spanja.

„Dvoje rodov je v morje večnosti potonilo, kar dogodivščino naše slovenščine pomnim — žalostno dôbo spanja, kar na-

rodnost in materin jezik zadene! Mati je bila edina učiteljica slovenska, in pa cerkev po svojih pridigarjih in katehetih.“ Tako je vzkliknil lavantinski knezoškof A. M. Slomšek, govoreč v mariborski čitalnici l. 1862. (Glej „Drobtinice“ XXI. 94.). A kako so bili ti pridigarji in kateheti tedaj usposobljeni, kako so se slovenski duhovniki pripravljali za svoj poklic v semeniščih?

„Bogoslovna semenišča so bila še jako primitivno urejena“, piše Jos. Benkovič (glej dr. K. Glaser: „Zgod. slov. slovstva“ IV. 246). „Slovenski bogoslovci so se izobraževali največ v Italiji in med Nemci; na Slovenskem so bile le neznatne bogoslovnice, na primer v Gornjem gradu, v Ljubljani in v nekaterih večjih samostanih. Učni jezik v vseh teh zavodih je bil izključno le latinski; docela naravno je torej, da so bogoslovni pisatelji rodom Slovenci pisali svoja učena dela največ v latinskem, nekaj pa tudi v nemškem in italijanskem jeziku. Koncem XVIII. stoletja so bila ustanovljena semenišča kakor drugodi tako tudi med Slovenci za posamezne večje škofije, n. pr. v Ljubljani, v Gorici, v Celovcu. A vendar se niti v XIX. veku bogoslovna književnost nikjer še dolgo ni dvignila iz prvotne neznatnosti. Strogo janzeniško-jožefinski duh, ki je koncem XVIII. in v prvi polovici XIX. stoletja držal katoliško cerkev v okovih, onemogočil je vsak samostojen razvoj in napredek bogoslovnih študij. Profesorji sami, vzgojeni v tem duhu, držali so se poučujoč stare odrvene šablone. Prevladovala je še vedno latinščina in le nekoliko tudi nemščina kot učni jezik.“

A slovenščina? — „V prahu in v mahu zaraščena je slovenščina spala.“ „Da ni v latinskih, ne v bogoslovnih šolah slovenščine slišati bilo, se lahko ume“, pripominja Slomšek ter nadaljuje („Drobt.“ 1853. 119): „Ni bilo knjige, ne slovenskega pisma; duhovniki so slovenski evangelij šele čitati

začeli, kadar so službo nastopili; pravo pisati izmed sto ni eden znal. V celovški duhovnišnici, v semenišču večjidel slovenskih dušnih pastirjev, ni bilo najti slovenskih knjig, razven Gutsmana nemško-slovenski besednik (1777) in pa kratko premišlvanje večnih resnic (1770). Veliko duhovnikov je bilo med Slovence poslanih, kateri še niso slovensko brati znali; cerkvenik jih je v soboto naučil sv. evangelij brati, katerega so v nedeljo na leci (pridižnici) ljudem s težavo povedali. Ni bilo dobiti slovenskih pridig; jih pa tudi duhovniki pisali niso. Iz nemških ali latinskih knjig so po vrhu mlátili; in lahko se ve, da je bilo več plev ko pa zrnja, kar govor zadene.“ Tako je bilo torej v krški in lavantinski škofiji.

V graški ali sekovski škofiji, kamor je še do l. 1859. spadalo tudi deset dekanij sedanje lavantske škofije, je bilo pa še slabše. Tam so se, da govorimo z besedami Slomškovimi, „Slovenci svoje dni potoževali, da svojih škofov Nemcev ne razumejo, ter želijo višjega pastirja, kojega glas bi umeli“. A „kako težavno je moralo tudi biti učiteljem v šoli in mašnikom v cerkvi govoriti in učiti v slovenskem jeziku, katerega se niso nikdar vadili.“¹⁾ „Še živijo — piše Fr. Kosar v „Drobtinica“ 1863, str. 170. — starejši duhovniki v teh krajih, kateri z obžalovanjem pripovedujejo, da še niso znali rožnega venca, treh božjih čednostij in drugih navadnih molitvic slovenski moliti, ko so v dušno pastirstvo stopili.“ In Božidar Raić, bivši bogoslovec graški (1846—1850), pripoveduje („Novice“ 1859, 324): „Branilo se je v semenišču slovenski golčati, in v sedmih postavah se nam je bralo, da ne govorimo po našem, izvlasti pri mizi ne ‚propter urbanitatem!‘ Součenci, tudi včasih kdo drugi, so nas slovenski govoreče posmehovali, psovali . . . Kdo nas je branil, kdo zago-

¹⁾ Raić l. c. tudi pripoveduje: „Poznam nekega na pol slovenskega duhovnika, ki prišedši iz semenišča na Slovensko je spisaval pridige po nemškem, in prihajal vsak teden v mesto k svoji materi pralji, da mu je poslovenjevala, kar je on nemški spisal. Odtod toliko smešnic v pridigah in oznanilih.“

varjal? Smo li imeli našince med kanoniki? Odtod prihaja, da še dandanešnji (1859) imamo duhovnikov, ki namič prav po domače brati ne vedó, ne da bi pridige pravilno spisovali in govoriti znali, kakor se Rešnikovi besedi spodobi.“

V Ljubljani je bil sicer l. 1795. Janez Debevc, beneficiat in katehet v nunskih šolah, začel bogoslovcem razlagati slovnico domačega jezika; ali to hvalevredno početje je po vojni l. 1797. prenehalo. Pod Francozi 1809 do 1815 so Slovenci pač gojili narodni jezik. Valentin Vodnik, učitelj poetike in vodja latinskih, prvih in délovskih šol, je učil in popeval slovensko ter z raznimi spisi budil učence in v nemal rojake za domačo književnost; vendar po šolah se znanstveno nikjer ni razlagal slovenski jezik¹⁾. Želeli so si pač tega nauka vsi pravi domoljubi. Kako goreče ga je želel n. pr. slavni Jernej Kopitar, popisuje v svoji „Grammatik der slavischen Sprache“ 1808, kjer tudi pripoveduje, kako hudo nemškutarijo tolikrat brez potrebe kranjski pisatelji in govorniki, ter kaže, kako bi se dalo popraviti in izboljšati slovensko govorjenje in pisanje. Naši kranjski, t. j. slovenski pisatelji, pravi, naj bi bolj pogostoma občevali s kmetom, latinsko pisane knjige slovenili namesto nemških, čitali naj bi slovanska narečja, katera o Nemčiji nič vedeti ne morejo; sestaviti bi bilo treba popoln in zvest slovar ter zasnovati stalno stolico slovenskega jezika v bogoslovnici. To bi bili po Kopitarju prav gotovi pomočki zoper omenjeno zlo.

In tako zlo, tako nemškutarjenje in književno siromaštvo je vladalo tedaj povsod med Slovenci. „Na kmetih ni bilo šol, po trgih in mestih so učili nemščino in latinščino; onedve ste košato za mizoj sedeli, nji sestra — slovenščina — je pa za vrati pozabljena medlela“ (Slomšek). „Pisali so pač duhovniki (veli Benkovič o. c. 273), ki so s svojim trdomhoteli narod v pravovernosti in bogoljubnosti ne le z živo besedo, temveč tudi pismeno voditi in utrjevati.“

¹⁾ Prim. Jos. Marn: Jezičnik I. 1871, str. 3.

Dôba oživljenja.

„V žalostnih temnih časih se je pa tudi mnogotera, če ravno redka zvezda slovenščine prikazala.“ Tako je nadaljeval zopet Slomšek v omenjenem svojem nagovoru. „V Gradcu je l. 1811. vrli Janez Primic utemeljil slovensko stolico in poslavil slovenščino; v Ljubljani so l. 1816. ustanovili slovensko stolico in tudi rajnega Balanta in slavnega Ravnikarja pastirstvo v slovenskem jeziku začeli; v Gorici se je boril za slovenščino Valentin Stanič; v Celovcu smo se bogoslovci l. 1820. slovenščine lotili; oživel je po malem domači duh slovenski, in ljubezen do milega materinega jezika se je povrnila — osebam duhovskega stanu.“

Ozrimo se najprej v „bližnjo Krájino, ki je od nekdanje glava slovenščine bila in je zvonec nosila po svojih slavnih možeh za slovenščino gorečih“.

V ljubljanski škofiji.

V Ljubljani je škof Avguštin Gruber (1816—1824) hotel baje svojim bogoslovcem preskrbeti slovenski pouk. Matevž Ravnikar, semeniški ravnatelj in poznejši tržaški škof, pa je s pripomočjo mecena Sigismunda barona Zoisa in c. kr. dvornega bibliotekarja Jerneja Kopitarja izposloval, da je cesar Franc I. l. 1817. dovolil v Ljubljani

stolico slovenskega jezikoslovja ter je bogoslovce drugega leta obvezal k šolskemu učenju domačega jezika¹⁾. To učiteljsko službo je prvi dobil Franc Metelko, stolni katehet in semeniški podvodja, s 400 gld. letne plače proti temu, da razlaga slovenščino po štiri ure na teden v drugem razredu bogoslovja, kamor so smeli poslušati hoditi tudi učenci iz liceja. Kot učitelj „pokmetške krajšine“, kakor se je nazival tedaj jezik slovenski, je razlagal Metelko redno in posebno marljivo bogoslovcem po Kopitarjevi slovnici najprej nekoliko o svetem Cirilu in Metodu, nekaj o slovenskem slovu, potem pa je učil slovnico samo, zlasti na široko o pravopisih, dokler ni sam spisal svoje — v črki moreče, a po duhu oživljajoče — slovnice „Lehrgebäude der slovenischen Sprache“ 1825.

„Sad te naprave — učilišča slovenskega jezika v Ljubljani“ — pravi J. Marn v Jezičniku IX. 4, 5. — „se ni le na Kranjskem pokazal, ampak tudi pri sosednih Slovencih. Kmaloma je prišlo kaj dobro pisanih slovenskih bukev na dan, in duhovni govori na prižnicah so bili prosti gnusne sodrge in v lepši in čistejši slovenščini zglasovani.“

(Konec.)

¹⁾ Gl. Jos. Marn: Jezičnik IX. 1871, str. 4, 5, 7.

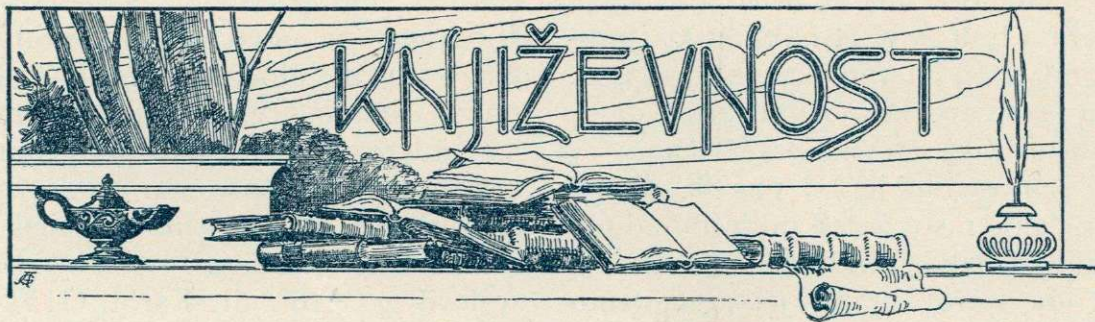
„Kje je tista deklica?“ ...

„Kje je tista deklica“,
da prežene meni žalost,
kadar pride v tih večer,
da pokoja trudni duši
ni nikjer, nikjer?

„Kje je tista deklica —“
da otare meni sôlzo,
ki mi tožna spi v očeh,
kadar hodim trudna pota,
v svojih trudnih dneh?

„Kje je tista deklica?“ ...
Vse je tiho ... Le tam v gošči
sove se oglašajo
in po smrti, po grobovih
me odurno vprašajo ...

Ivo Danič



Slovenska književnost.

Knjige „Slovenske Matice“ za l. 1901.

Zbornik znanstvenih in poučnih spisov. Na svetlo daje „Slovenska Matica“ v Ljubljani. III. zvezek. Uredil L. Pintar. V Ljubljani 1901. Natisnila „Narodna tiskarna.“ — Te „Matičine“ knjige smo prav veseli. Zbranih je v nji poleg „Bibliografije slovenske“ sedem res prav zanimivih znanstvenih in poučnih spisov: 1. Prešeren in narodna pesem. Spisal doktor K. Štrekelj. Ta sestavek nam kaže na podlagi Prešernovih pesmi in pisem, kako se je naš pesnik-prvak zanimal za narodovo preteklost, za narodov jezik, za narodne vere in vraže, pripovedke in pravljice. Kar tiče njegovo zanimanje za narodno pesem, dokazuje pisatelj, da se Prešeren sam ni tolako ukvarjal, vsaj toliko intenzivno ne, z zapisovanjem narodnih pesmi kakor pa z urejevanjem od drugih zapisanih pesmi. O Prešernu imamo primeroma že precejšno literaturo. Pozdravljamo pa radostno tudi ta najnovejši Štrekljev sestavek. Če nam je dr. Fr. Ilešič v svojem „Prešernu in Slovanstvu“ možato povedal in dokazal, da Prešeren nikakor ni bil tako idealen Slovan, za kakršnega so ga doslej razglašali nekateri njegovi častivci, nam pa dr. Štrekelj v tem spisu kaže, kako se je Prešeren povzpел do tako mogočnega, krepkega, lepega, vsem dotedanjim poetom nedosežnega jezika, namreč tako, da je pridno črpal iz narodne govorice, kar tudi našim sedanjim pesnikom ne bi škodilo. — 2. Nekoliko o zemljevidih slovenskih pokrajin v prejšnjem in sedanjem času. Spisal Fr. Orožen. V svoji vrsti je ta v najnovejšem slovstvu doslej največja, najpreglednejša in najnatančnejša razprava, ki nam popisuje najprej kartografijo v obče, potem pa nje razvoj med Slovenci in zemljevide slovenskih pokrajin. Kakor na vseh drugih poljih znanosti in prosvete, ima slovenska duhovščina tudi v kartografiji dične zastopnike. Za napredek kartografije slovenskih pokrajin si je v 18. stoletju

pridobil kar največ zaslug stiški cistercijanec in šentviški župnik Joannes Dismas Florjančič, ki je izdal v Ljubljani l. 1744. velik zemljevid kranjske dežele z deli sosednjih pokrajin: „Ducatus Carnioliae tabula chorografica, jussu sumptuque inclitorum provinciae statuum geometricae exhibita per Joannem Dismam Florian-tschitsch de Grienfeld, paroch. et cons. archid. officii Sitticiensis et per Abrahamum Kaltschmidt aeri incisa, Labaci 1744.“ „To delo je neprecenljive važnosti in občudovanja vredno.“ Štajerskega duhovnika Blaža Kozenna vzorni atlant se še sedaj uspešno kosa z novejšimi atlanti in je doslej doživel že nad dvajset izdaj. Orožnov spis je jako skrbno sestavljen in prav poučen. — 3. Puškin v slovenskih prevodih. Napisal Ivan Prijatelj. V tem spisu se je pokazal mladi pisatelj Ivan Prijatelj res dobrega poznavavca in presojevavca slovenskega Puškinovega slovstva, pokazal se je pa v njem z lepimi mislimi in modrimi nasveti glede prevodov tudi takisto dobrega estetika. — 4. Herbard X. Turjaški, karlovški general. (1613–1669.) Spisal Ivan Steklasa. Herbard X. pravzaprav ne zasluži tako dolgega življenjepisa; proslavil se je bolj s slabimi kakor z dobrimi lastnostmi. Kot karlovški general je črnil in obrekoval hrvaške plemeni-taše in zlasti Petra Zrinjskega na dunajskem dvoru, kadar je le mogel. Spis se pa vendar prijetno čita, ker nam živo slika takratni žalostni, a častni položaj naših bratov Hrvatov. — 5. Književni drobiž iz l. 1839. Priobčil J. Šlebinger. Ta razprava o zadnji v danjšici tiskani knjigi, o pesniški zbirki „Cvetanjak ali rožnjek, cveteči mladosti vsajen — Perva gredica“ je sicer mal književni drobiž, a zanimiv in dober. — Najvažnejša v celem „Zborniku“ pa sta brezdvomno vsaj za kranjske Slovence naslednja dva Ivan Vrhovčeva spisa: 6. O ustanovitvi šentjakobske, frančiškanske in trnovske fare v Ljubljani in 7. Dve predavanji o ljubljanskih pokopališčih. Vrhovec zna pisati živahno, duhovito, poljudno, a vendar temeljito. K njegovima spisoma bi pripomnili

le nekaj stvari. V prvem spisu pravi (na strani 130.), da so v 16. stoletju, ko se je luteranska vera širila vedno bolj in bolj, ljubljanski „frančiškani pobegnili pred luterani drug za drugim“. To ni docela resnično. Poglavitni vzrok, da se je takrat tako skrčilo število frančiškanov v ljubljanskem samostanu, je bil pač ta, da jih luteranski meščanje niso hoteli podpirati, in je samostan slednjič tako obubožal, da mu je sam nadvojvoda Karol moral nakazati letno podporo 50 gld. Primorani vsled bede torej so zapuščali frančiškani svoj samostan. Na isti (130.) strani pisatelj dalje tako piše o zidavi jezuitskega kolegija in cerkve, kakor bi se bili ti stavbi gradili samo z odkupnino, z desetimi odstotki premoženja onih protestantov, ki so morali zapustiti deželo. To ni res. Koliko so dajali za jezuitske stavbe tudi nadvojvoda Ferdinand, deželni stanovi, duhovniki in pobožni laiki, o tem nam priča skoraj vsaka stran jezuitskega letopisa „Historia annua Collegii Societatis Jesu Lab.“ Dalje piše pisatelj (stran 145.), da se je „iz zvončka cerkvice na Gradu leta 1684. razlegalo prvokrat še sedaj po vsi deželi navadno zvonjenje ob sedmih zjutraj“. Tudi to ne more biti resnično. Saj so že leta 1607. pri škofijski sinodi v Gornjem gradu eksaminatorji ljubljanskega škofa Tomaža Hrena izpraševali duhovnike - udeležnike: „Ali dadó zvoniti zjutraj ob 7. uri proti Turkom?“ — K drugemu spisu bi pa to opomnili, da je gospod pisatelj precej v začetku svojega prvega predavanja: „O nekdanjih ljubljanskih pokopališčih“ zašel malo predaleč. Na dolgo in široko namreč najprej govori o „starem katoliškem načelu pri pokopavanju mrličev.“ Namen tega dolgega uvoda je prozoren: Hotel je podpreti z zgodovinskimi razlogi teženje onih, ki hočejo na vsak način prestaviti sedanje ljubljansko pokopališče od sv. Krištofa daleč v stran od mesta — iz zdravstvenih ozirrov. Rimljani so mrliče sežigali, pravi pisatelj, kristjani pa pokopavali, „a ravno tako stroga je bila pri njih tudi zahteva, da se mrličji pokopujejo kolikor mogoče daleč proč od človeških bivališč“ (str. 177.). Ta trditev ni docela resnična. Kakor stari Judje in Egipčani so tudi stari Rimljani nekdanj pokopavali svoje mrličje. Diktator Sulla je bil prvi, ki je v svoji oporoki določil, naj se sežge njegovo truplo. In prvi kristjanje so pač pokopavali svoje mrličje izven mesta, a ne kakor bi bila to njihova stroga zdravstvena zahteva, ampak ker so jih k temu silile rimske postave. Pozneje pa so pokopavali svoje mrličje ob svetiščih, da, celo v svetiščih. Ko so se krščanske srenje pomnožile, je morala seveda

cerkev omejiti in prepovedati pokopavanje v cerkvah. Od prejšnjega stoletja sèm pa je pokopavanje na novo urejeno skoraj povsod po državi v njih določbah, ki so izšle v zdravniško-policijskem interesu, a nikakor ne v izključno tem interesu. — Toliko smo hoteli opomniti k Vrhovčevima spisoma. Sicer pa ju moramo le hvaležno in radostno sprejeti, ker sta res zanimiva in poučna. — Bibliografijo je sestavil g. prof. dr. Karol Glaser z znano natančnostjo.

Dr. M. P.

Poezije. Zložil Simon Gregorčič. III. — V Ljubljani. Založil Josip Gorup. Natisnila „Narodna tiskarna“. 1902. 80. 175 str.

Odkrito povemo, da smo se težko lotili presojanja te knjige. Tako hudo je v delih velikih mož videti tudi kaj manj popolnega. In naš Gregorčič je velik mož, on je pesnik naših velikih simpatij, simpatij, ki so že zarana pogonale krepke korenine v naših srcih. Nikoli ne pozabim, kako je bilo nekoč, ko smo še sedeli na gimnazijskih klopeh. Nekega dne — bilo je v sedmi ali v osmi šoli — je završalo po razredu: „Gregorčič je pred gimnazijo!...“ Nekaj čudovitega je zaplalo ob tej nepričakovani vesti po naših srcih —; kakor bi trenil, nas je bilo nekaj po stopnjicah doli in na Vodnikovem trgu, samo da smo ga videli, slavljenega ljubljenca Muz, pesnika po volji božji... Dà, biser-pesnika! To, kar nam je bil podal Gregorčič v prvem zvezku svojih „Poezij“, to so bili dragulji, lepi in blesteči in polni notranje vrednosti, ki so nas res bogatili; to so bile žarne iskre bogonadarjenega duha, ki so resnično vžigale; bili so glasovi velikega in nežnočutnega srca, ki so divno odmevali v naša srca. — Drugi zvezek je nekoliko zaostal za prvim. Nič čuda. V prvem je pesnik izbral, kar je bil dotlej ustvaril najlepšega, najboljšega; v drugem je med mnoge krasne nove pesmi pobral tudi še one starejšega datuma, kar jih je bil izpustil v prvi zbirki. Potem pa ga dolgo dolgo ni bilo več med nas, „goriškega slavca“. No zdaj imamo v rokah tudi še tretji zvezek „Poezij“. Bog ne daj, da bi dejali: To ni več Gregorčič! Še je! Globoke misli, bujna fantazija, pristno čuvstvovanje, jezik, slog, ritem, rima — vse še pokaže namah Gregorčičevo Muzo. Vendar povse taka ni, kot je bila. Tistega polnega življenja, se nam zdi, ni več v nji, tiste mladostne moči in dražesti, tistega visokega poleta nad zemljo ni, kot nekoč... Nemara so bile res življenske razmere pesnikove tiste, vsled katerih je njegova Vila obnemogla nekoliko. Nemara jo je pa tudi pesnik sam napačno

zavel v gaje, ki so ji nekam tuji. Dà, to kaj zelo mislimo. Gregorčičeva struna je — lirična struna. Ta je čisto njegova. Iz nje nam izvabi, kar hoče: veselje, smeh, sladkost, navdušenje, bolešt in solzo in trpko pobitost... Kar hoče — tu je mojster! Kjer pa se oddalji od čiste lirike, tam, sodimo — ne uspeva popolnoma. V tem tretjem zvezku se je brezdvomno podal pesnik precej na drugo pot. Ne toliko v „Predsmrtnicah“; zato so pa „Predsmrtnice“ tudi še najboljši oddelek teh novih „Poezij“. Zlasti v nekaterih je res ves Gregorčič zopet oživel. Prim. I., III., XVII., XXXII., XL., LII., LIV., itd. V drugih pa je tudi marsikaj prozaiškega.

N. pr. (na str. 14.):

Da bi od nje (*od Muze*) ne ločil
se celoma,
da mi živi vsaj deloma...

Ali (str. 22.):

Oj solnce vedno krasno,
od nêba dan ti je nalog,
da brez prestanka moraš krog!...

Ali cela ona pesem XIX.:

Prispe pa k meni stari fant
prijatelj dohtar Ferdinand!..

Takisto (str. 46.):

Grmeči Elija!
— — — — —
Oh, kaj da ognjeni tvoj voz
bi strl se vseskoz...

In še več drugih mest. Splošno smo opazili, da so pesnika zavajale v tako prozaične stihe — rime. — Pa tudi kaj neestetičnega je tupatam v „Predsmrtnicah“. N. pr. končna misel v pesmi XXII., v kateri nam pesnik ostavlja v oporoki

lobanjo! v njej možgane,
možgane svetu maloznane;
a kdor možgane te dobi,
ga petje pač ne zapusti!...

Ali ono iz telesa izrezano srce,
zaprto v „mal, steklen zaboj“, v pesmi XLVII...

Ali tudi ona sklepna ideja, ki naj nam nekako mitološko razjasnjuje rojstvo „Predsmrtnic“, češ (str. 140.):

Aj, kaj se zgodilo je? — mar se mi sanja?
Odprla se, glej, je nad čelom lobanja —
In kaj iz kipečih (!) možgan
na jasni zletelo je dan?
Nikakor božanstvena Παλλας Αθηνη,
predsmrtnice te le — polmrtve rojene!

Vendar pustimo to! „Predsmrtnice“ so, ponavljamo, vkljub nekaterim hibam — najlepši del tega zvezka; to pa vsekako zato, ker

jih je pesnik izvečine zabrenkal na sebi lastno, na pristno lirično struno.

V „Pogrebnicah“ in „Posmrtnicah“ pa je krenil drugam, človek bi dejal — nekako na epiško ali satiriško plat. In dasi so misli originalne, domišljija celo malo več kot bujna, izraz plastičen in krepak — pa vendarle se nam zdi, kakor da ni vse po sreči... Nehoté se nam vsiljuje manj povoljna sodba. No v „Pogrebnicah“ morda motijo zlasti nekatere malo čudne situacije... Pesnik, navidezen mrlič, gleda iz svoje steklene mrliške „truge“, (tega izraza bi ne priporočali posebno v pesmih — čeprav bi ga kdo odičil z „ušesci“), kaj se godi krog njega. Ljudje ga hodijo kropit brez bôli, brez molitve zanj... Preden ga odnesó na pokopališče, mu pevci zapojó pred hišo. Njihova edina beseda ob njegovi krsti je: „Kako lepo smo mu zapeli!“... Tudi ob grobu žaluje le obleka... Vsi, ki so spremljali pokop, se takoj vrnejo... Samo pogrebci ostanejo. Vzdignejo krsto, da jo položé, v grob —; tedaj pa se potare krsta — pesnik plane iz nje... in mrtvaško obleko v stran... in z grobov proti mestu... k prijateljem... k domačim... Bodisi, da je vse to „genialno“, ali čudne pesniške situacije so — prosimo, le berite!

V „Posmrtnicah“ pa zlasti preroka pesniškemu okusu ona v r e č a, v kateri

pol je žolča (*v vreči!*), žali pol,

to je, v kateri nosi pesnik gori nekje po nebeških prostorih svoje še neizpete pesmi:

To vrečo polno pesem,
ki lenec jih izpel še nésem...

Pa tudi še drugod je ta in ona podoba manj srečno doslikana, oziroma izbrana. N. pr. na str. 168., kako ob sodbi trepečejo,

kako z zobmi šklepečejo
pred stolom tam škrlatniki
in zlati ti ovratniki
in mošnje težke z zlatniki!...

Ovratniki in mošnje pa — šklepetanje z zobmi! Čudno dirne...

In nemara še to in ono... Toda bojimo se že, da se nam bode očitala malenkostnost, in sami smo v začetku poudarili, da je tako težko zavedati se v delih imenitnih mož tudi te ali one nepopolnosti. Zato dovolj! Še enkrat povemo odkrito — in pesnik sam to dobro ve —: tisto, kar je bil „Poezij“ prvi in tudi drugi zvezek, tisto ta tretji ni... Ali še je tudi v tem Gregorčičevega duha in čuvstva in besede... In kdorkoli nam bode v bodoče ob svojih skoraj šestdesetih letih še podal takih pesmi — njemu lahko čestitamo.

Dr. M. Opeka.

Tarbula, devica mučenica. Pripovedna pesem. Speval Janez Bilc. Ljubljana 1901. Natisnili Blaznikovi dediči. Samozaložba. 8°. Str. 50. — G. Bilc, ta častitljivi starina med našimi pesniki, je zložil „Tarbulo“ že l. 1866. „Zgodnja Danica“ jo je obelodanila l. 1868. G. Bilc jo je čez 31 let zopet predelal ter objavil v istem listu l. 1899.

Vsebina te pripovedne pesmi je zgodovinska. V IV. stoletju po Kristusu je vladal v Perziji kralj Sapor II. Izprva je bil dober in pravičen vladar, kristjanom prijazen in naklonjen. Pozneje pa je postal sveti veri sovražen in krut preganjavec kristjanov. Na njegov ukaz so Perzi okrog l. 345. grozovito umorili svetega škofa Simeona in blaženo devico Tarbulo, katero imenujejo nekateri stari pisatelji tudi Terbutu. To mučenico opeva g. Bilc z geslom: *Sanguis martyrum — semen christianorum.*

Nedolžnost Tarbula branila
za slavni križ prelila kri,
si dvojni venec priborila:
junaštva in nedolžnosti.

Slaviti hočem to devico,
opevati junakinjo;
častiti sveto mučenico,
oruđečeno lilijo.

To misel opeva g. Bilc v devetih spevih, ki so deloma epičnega, deloma liričnega značaja.

Dve dobi slovenskega pesništva se srečujeta v tej knjižici: Doba „Abuna Solimana“ in novejša struja, ki je iskala nedavno še snovi v Orientu. G. Bilc je prilagodil novejši dobi obliko, a je ohranil vzore naših prednikov — navdušenost za krščanske ideale. In po tem se mora soditi ta pesem. Tudi Bilc je navdušen za svobodo, ko končuje svojo povest:

Solnce svobode zdaj vshaja,
krasno cerkev sveta vstaja.

Ta pesem najvišje duhovne svobode se razliva v slavospev oni kulturni sili, katera je bila vsikdar braniteljica najvišjih idealov očiščene in posvečene svobode:

Petnajst stoletij že je bilo,
kar kri prelila sveta deva,
ki moja pesem jo opeva.
Od takrat vse se premenilo,
le cerkev sveta je ostala,
kot v morju sinjem siva skala.

Zato pa nas, ki smo prepojeni sicer s formalno dovršenejšim, a idealno zaostalim moderništvom, obhaja neko sladko domotožje, ko čitamo pesem o perzijski devici mučenici. | E.

Navihanci. Okrog le povesti. Spisal Rado Murnik. V Ljubljani 1902. Založil

L. Schwentner. — Do ušes smo v moderni struji nove literature. Hlastamo po novih proizvodih, domačih in tujih, čakamo novih užitkov, čakamo novih očaranj — a žanjemo skoro vedno razočaranja. Kakor secesioniške vinjete, okraski in slike v nekih bolnih, vijugastih — z Goethejem bi rekli „v ekstatično lenih“ — potezah omamljajo našo dušo in jo zazibavajo v neko neugodno melanholijo, tako dekadenca redno zasaja in pušča trne v naših srcih, da le-ta, že vsled bridkih razmer otožna, postanejo še bolj sanjava in nesrečna. Povsod se eksperimentira s patološkimi izjemami, povsod se slikajo značaji, ki so same posebnosti, značaji, o katerih lahko rečemo, da jih v resnici ni. Nekdanji klasiki in estetiki so hoteli, da zmaga krepost in vrlina, da ta zmaga vpliva na ljudstvo, da ga podkreplja in vžiga za podobno delo. Danes skoro vseskozi rešujejo drugačne probleme, ki človeka nehote tirajo do sklepa: „Če hočeš, da se ti dobro godi, da boš živel udobno, bodi lopov, samo ne poštena duša!“ S tem nikakor ne trdimo, da v hinavskem in egoškem svetu ta stavek ne velja. Velja od dne do dne bolj — a to je bolezen človeške družbe. Obupani onemoglosti neodločnih živcev, mrklih nazorov in hipoteznih prepričanj pa ravno moderna ne more pisati receptov — vsaj taka ne, kakršna je vesplošno. Je čestokrat lepa, tehnično dovršena, da se ji čudimo, a je v jedru brez dvojbe bolna.

Da človek v taki atmosferi poseže z obema rokama po knjigi dobrega humorja in pikre satire, ni zameriti. Kakor nekoliko jasnega dne, nekaj otročjega zvonkega smeha v meglo in noč se nam zde Murnikovi „Navihanci“. To je sporadična prikazen v Slovencih, in prepričani smo, da zasluži tako delo nekoliko več pozornosti.

Če pa pravimo, da zasluži pozornost knjiga humorista, zavarujemo se naprej proti pre-kemu sodu nekaternikov, ki bi že zaradi tega stavka vzrujali svoj žolč in rekli: — Ta pa ve, kaj je umetnost! Prismodarije in otročarije ceni bolj kot Pindarjevo in Horacijevo odo ter Šekspirovo dramo. — Ne, ni tako. Jasno je, da humorist ni na višku umetnosti, da je pa humor nekaj vesplošno-človeškega. In prav zato, ker je vsakdanji, prav zato se je težko povzpeli do humorja, ki ni vsakdanji, ki je dober, ki ne rodi samo vegetativnega in čutnega užitka s tem, da draži živce v smeh — marveč nam daje tudi intelektualne hrane in se dotika celo etične strani. Tak pa je Murnikov humor; zato ga hvalimo, ker ni le igra v besedi, ampak humor v značajih.

Kaj je pravzaprav smešno, ni prav lahko opredeliti. Ciceron je tu kar naravnost obupal ter rekel: „Stvar prepuščam Demokritu Abdercu.“ Ta tovariš Sokratov je imel namreč to dobro lastnost, da se je nepretegoma smejal neumnosti ljudi. — Toda drugi estetiki so se edinili z Aristotelom, Akvincem in Kantom ter stavijo to opredelbo: „Smešno je tisti pojav (beseda ali dejanje), ki sicer jasno greši zoper zakone razuma, toda vedno tako, da ne zbuja ne boli ne strahu ne studa.“

Na tem pravilu temeljijo „Navihanci“; samo ena izjema bi morda bila v „Nirvani“. Kakor je v „Indijancih“ spretno rešil „belekožca“ — mucka, da nam ni zbudil studa z mučenjem živali, tako je pa v „Nirvani“ malo previsoko zasukal vijak boli in strahu. Sicer je ta slika popolnoma satiričnega značaja in se ji ta nedostatek tem lažje odpušča, če ni hotel pisatelj celo namenoma bravcev „potegniti“.

Murnik pa ni hotel biti humorist samo na prvi stopnji, da bi nam podal užitek samo zaradi tega, ker so spisi „igra in počitek“ kakor pravi Aristotel. Pisatelj se je hotel prav po Kantovem nazoru, da ne bi zabaval samo živcev, povzpeti višje in potrkati z dovtipom, sarkazmom in satiro tudi na vrata „kapitola“; zato je prav mnogo stvari zasnovanih tako, da jih preprostejši čitatelj ne more umeti in zato ne bo imel od njih pravega vžitka, dočim se izobraženec naslaja ob njih. „Indijance“, „Dragov dnevnik“, „Prisiljeno zelje“ in „Maturo“, to bo razumel pač skoro vsak. So seveda tudi tu stavki in izrazi, ki zahtevajo več kot enorazrednico in ponosno zró čez plot gimnazije. Ali drugače pač ni moglo biti. Splošni namen pa je v njih vendarle „igra in oddihljaj“. In brez dvoma si tudi najstrožji in najbolj pedantični sivolasi šolnik ne more želeči lepšega počitka, nego da se ob teh spisih za desetletja pomladi, od srca nasmeja in nazadnje reče: „O tempi passati! Škoda, ker je minulo! Prav takile smo bili nekdam. Vsaka drobtinica nam je bila hleb, vsak vinar cekin, vsaka zabavica — epohalen dogodek. Zlata mladost!“ Imajo pa v sebi tudi ti prizori marsikako skelečo brezovko, ki pošteno švistne po tem in onem dijaku in mladiču, ki po nepotrebem krade Bogu čas, staršem denar, profesorjem pa zdravje in mir. Kako imenitna je persiflaža „nadobudnih“ pesnikov, ki se vedno in vselej lotevajo posebno radi nedolžne lune. Koliko je ta sirota prestala od takih pevcet, kake naslove so ji zdeli, kako se jezili nad njo, klečali pred njo, in jo prosili, da bi bila postillon d'amour, namesto da bi se energično

lotili logaritmov in trigonometrije. Zato naslavlja Kiselica v „Žalostnih vzdihih“ blede luno kar na debelo, da bi ga vsaj nihče ne prekosil:

„Polna luna, luna mila
In okrogla luna sploh.“

Tako je! Luna „sploh!“ Naj bo mrzla, blede, neusmiljena — vsa, cela, kakršna je — tako jo opeva Kiselica.

Ostra puščica je prifrčala z Murnikove peresne tetive na „pretirane moderne povesti, ki toliko godejo o prešestvu.“ S temi besedami je pisatelj sam označil tarčo, v katero je meril s satiro „Nirvana“. Stari Goethe ni bil vesel in ponosen na svojega mladega Wertherja. Izrazil se je sam, da bi v trenutku uničil vse te knjige, ko bi bilo mogoče. Zakaj dobro je vedel, koliko samoumorov je povzročil ali vsaj pospešil ta roman. Vsak spis pa, ki ima tendenco — in tendenco ima prav vsak, kdor trdi nasprotno, slepi sebe in druge —: tendenco tako namreč, da to, kar je slabega v nas, še bolj slabi, pretirava, hvali in jemlje bravcu moralno silo, — tak ni dober in naj bi ga ne bilo!

Izboren humor je v črtici „Ata Žužamaža“. Ne vemo, komu bi se bolj smejali: ali značajem, ki so od prvega do zadnjega vsi izborni humoristični, a nikakor ne karikature, ali jeziku, ali pa ljubljanskemu dialektu populčnjakov. Mislimo pa, da ne delamo nikake sile spisu, če tudi v njem čutimo ost, ki je naperjena — nikakor ne zoper koristna društva sploh —, ampak zoper marsikako glavo takih društev, zoper prvake, ki jim pohlep po lastnem nimbu omračuje cilje, zaradi katerih so zasnovana taka društva. — Prav tako polna humorja in grenkega pelina sta „Čačkočikar pa Križkraž“. „Siva je puščava teorije“ — in: „Mi pa smo idealni berači. Brigamo se za same malenkosti.“ To je sodba El Ulemova. Ne samo črkarska pravda — ne, splošno literarno delovanje zadnjega desetletja je skoro neprenehana igra z drobižem; razen jezika nismo napredovali nič. Umetno se dvigne ta ali oni na rame, a ga prav tako hitro zopet spustimo na tla — pa ne več umetno, ampak trdo in realno, da ga zabolijo peté. Kar se danes ljubi in „leze drug drugemu v srce“, to se jutri spopade in prepira, da je groza. — „Peklenski napredek“ je gotovo najtežje umljivi spis. Dobili bi v njem marsikaj, a nečemo stikati za podrobnostmi, katerih morda ni pisatelj sam nameraval. Splošni namen je jasen. Zavihtel je bič nad načinom zborovanja evropskih parlamentov. Vsa robotost, hlevarska in hlapčevska sirovost, ves negativni uspeh takega delovanja je ožigosan v tem „peklenskem zboru“.

A omeniti moramo poleg tega vsaj dekadentne pesmi „Čudna prikazen“. Kdor je bral najgorje stvore raznih dekadentov, ta edini more umeti to izbornu persiflažo. Ta pesem ni delo trenutka, ampak je delo dela. Zato je bilo treba mnogo brati in študirati. Literatom, ki se ne morejo sprijazniti s prečudnimi modernimi „nadjazi“, bo ta pesem nudila največji užitek. — Pri „Zavozlanem romanu“ nam je žal prejšnjega naslova: „Visoka ljubezen.“ Res je roman nekoliko predrugačen, a bolj bi mu pristojal prejšnji naslov. Misel je ista, kakor jo je označil nekdanji Šenoa z besedami: „Kadar pade kakemu piscu v glavo, pa naj se zaljubljeni otrovajo, prebodejo ali celo umrjejo suhe bolesti.“

Kaj pa jezik? Razločevati je treba natančno, kdaj je posnemanje zviti in bombastičnih slogov, posnemanje skovank, kdaj pa pristni jezik pisatelja humorista. Ta jezik ni mehak, dehteč in blesteče-zvonk — jezik salonskih romanov. Ali v satiri tudi ne sme biti tak. Murnikov jezik je krepak, čist, brez nemčizen, ponekod tako pristnoizviren, da ga moremo primerjati edino Levstikovemu v „Martinu Krpanu“. Pozna se mu vsepovsod stroga pila, razumevanje pravega duha slovenščine in bogastvo besednega zaklada. Nekaj besedi res temu ali onemu ne bo znanih. A radi tega ne trpi spis, marveč ima pisatelj to zaslugo, da dobre slovenske izraze izkopuje iz slovarja in iz naroda ter jih v tisku otima pozabljenosti.

Lahko trdimo, da nam je to Murnikovo delo napravilo prijeten užitek. Mislimo, da se lažje ne bo izlepa razpečala kaka knjiga, kakor „Navihanci“. To naj bo pa g. pisatelju kritika vseh kritik.

Fr. S. Finžgar.

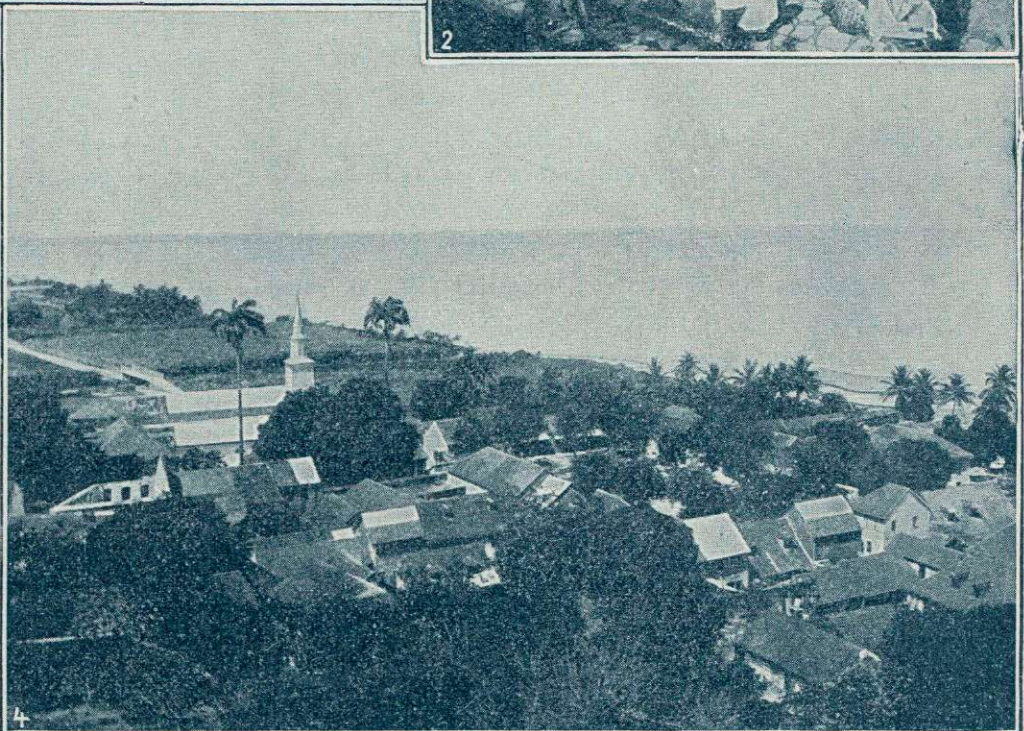
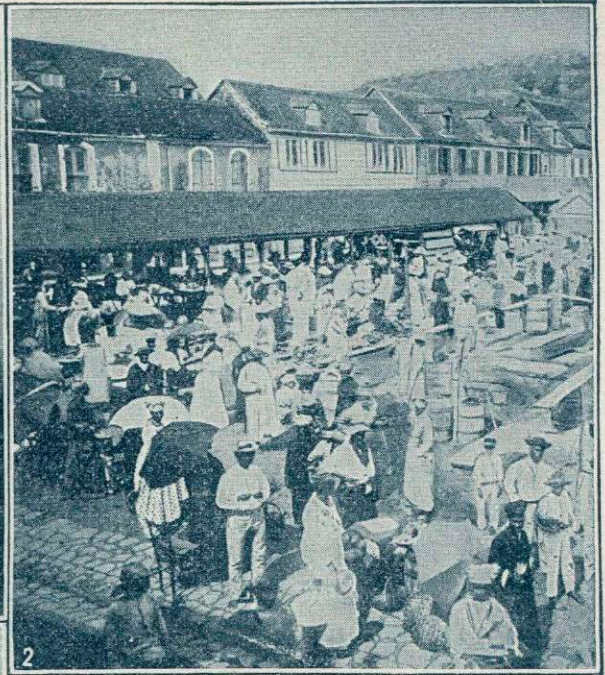
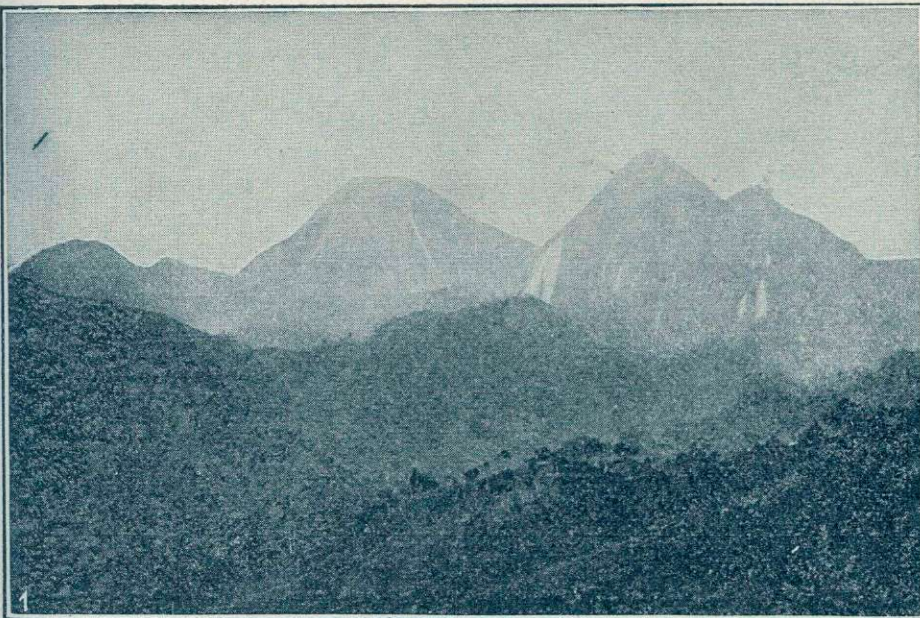
Kralj na Betajnovi. Drama v treh dejanjih. Spisal Ivan Cankar. Ljubljana 1902. Založil L. Schwentner. 80. Str. 87. — Imeli smo že večkrat priliko, da povemo svoje mnenje o Cankarju. Brez dvoma je ta pisatelj izredno nadarjen stilist, jako fin analizator duševnih emocij, izkratka: Cankar ima zmožnosti za velikega pisatelja. A vendar je majhen, in sicer zaradi tega, ker se ne vzpenja kvišku, ampak se giblje v nižini, rekel bi, v skritih koticah. Cankarja preveva neki strastni gnev na sodobno družbo. On ne biča le posameznih napak, ampak celota sedanje kulture mu je krivična, mrzka, brutalna.

Taka naziranja so sicer kolikor toliko upravičena in bi mogla podati njegovemu slovstvenemu delovanju hvaležne snovi, ako bi znal Cankar ž njimi združiti trdne socialne nazore, plodovito seme druge, boljše kulture. A tega Cankar nima. Ravno nasprotno: Ko razdira

brezsrčno tiranstvo, nam zapušča mrtvo sliko anarhije, motno, nejasno, brezupno podobo nihilizma.

Tudi v tej drami si je Cankar ostal zvest. Tisti trinog, nad katerim se maščuje Cankar, je „kralj na Betajnovi“, tovarnar Kantor. Njegovo načelo je: „Kdor hoče kaj doseči zase, za svojo faro, za ves svoj narod, ne sme biti plah in šlab, ne obziren in usmiljen. Pot do trona je nerodna — gaziti mora človek do kolen v krvi in solzah. Vsi so hudodelci — ubijajo duše in ubijajo telesa. Kdor hoče naprej, mora naprej, mora brcniti v stran vsak kamen, ki mu je na poti, mora, če je treba, preko trupel, mora preko gorkih človeških trupel. Kdor mi očita neusmiljenost, je sam preslaboten, da bi bil neusmiljen, in njegova čednost je hinavstvo.“ (Str. 86.) Torej macchiavellist najodurnejše vrste! Pred njim klone vse, ker je po Cankarjevih mislih vsa sedanja družba brezmiselnost, neznajna in hinavska. Kantor goljufa in mori, in oficielnost družba ga dvigne za to na svoj ščit. Državo, cerkev in ljudstvo — vse to mu Cankar sarkastično položi pred noge. Tu je sodnik, ki ve, da je Kantor morivec — saj je malone sam bil priča umora, in Kantor mu je zločin pri zaslišanju celo priznal —, a ne pokliče zločinca pred sodni stol pravice, ampak ga nalašč oprostí in vedé zapre nedolžnega. Tu je ljudstvo, ki vidi krvave roke in umazano vest brezsrčnega bogatina, a ga postavi za kandidata in voli za svojega zastopnika. Cerkev zastopa župnik, in ta proglasi Kantorja za „katoličana“, ker ga vabi na kosilo in mu obljubuje, da mu bo popravil župnišče. Tako nam Cankar predstavlja vso današnjo družbo v njenih značilnih zastopnikih kot hinavsko služabnico krivice. Vse je podlo ali neumno. Čim večja čast in veljava v družbi, tem večja notranja propadlost. —

Proti tej veliki „konvencionalni laži“ pa slavi Cankar idejo, ki zmaguje v porazih, ki se mu sveti iz blata in se z maščevalnim sarkazmom reži gospodovalni krivici. Nadel ji je ime, prav cankarsko, značilno ime — „ponos vagabunda!“ Junak, ki se upre tej družbi, ki jo pozove na dvoboj, zavržen in zaničevan, propal in brezupen, nam kliče: „Ali mora biti človek lump, če ima zakrpane hlače in nepočesane lase? Mnogo sem izgubil; življenje, prihodnost, vse take lepe reči sem izgubil. Ali za vse to sem dobil nekaj drugega, kar ima tudi svojo ceno: ponos vagabunda.“ On vidi zadovoljnega, delavnega človeka, in mu zakliče: „Fej! Kadar vidim tako-le gnilo, smradljivo zadovoljnost...“ (Str. 20.)



K ognjeniškemu izbruhu na Martiniquu :

1. Vulkanska skupina. 2. Trg v St. Pierru. 3. Banane. 4. Trg Fort de France, ki je v nevarnosti, da ga ne zasuje lava. 5. Mesto St. Pierre, razdejano in zasuto dné 7. junija 1902.

Propali dijak Maks — „vagabunda“ ga nazivlja Cankar — je pravzaprav edini pošteni človek, najvišja moralna količina v kraljestvu na Betajnovi. A njegova poštenost mu je pogubna: Po večerji, pri kateri je dobro napital in napojil sodnika, župnika in bodočega zeta, vzame Kantor puško in kratkomalo ustrelil Maksa. *Finis iustitiae!* Kralj na Betajnovi je zopet absolutni gospod: Država in cerkev hodita lahko k njemu zopet na kosilo, in sklepni akord te drame je soglasni krik ljudstva: „Vsi smo z Vami! Bog Vas živi, Kantor!“

Zmagal je oni, ki kliče: „Jaz nisem tiholazec, sramežljiv, bojazljiv, omoraljen tiholazec.“ Beseda „omoraljen tiholazec“ nam bolje kakor vsaka kritika odpira pogled v Cankarjevo mišljenje.

Mislimo, da smo zadeli osnovno misel Cankarjevo, dasi moramo priznati, da nam je ostalo še marsikaj nejasnega. Cankar piše pol realistično, pol utopično. Zato tudi ne merimo njegovih značajev z merilom normalnih ljudi. Kak oče je Kantor? Popolna živina, pred katero trepetajo žena in otroci! Dvanajstletni Pepček in desetletni Francelj se pretepeata. In oče uči Franceljna: „Ali ne veš, da bi te zaprli, če bi ga ubil? Zaprli, zaprli! Zato se ne sme ubijati. Le pojdi, ti falot, pa nigar ga več ne pehaj! Ti si pa tudi mevža, Pepček! Če te bo še enkrat pahnil, pa ga natepi! Le ven!“ Sirov je sklepni prizor prvega dejanja, ko se „kralj na Betajnovi“ na tleh kleče lasa in pretepa s svojim otrokom. Ravno tako čudni in nenaravni so ljubavni pogovori in prizori. Vidimo sicer uzorce ljudi, a nimamo ž njimi nikakega sočutja.

Toda ni se treba baviti s posameznostmi. Saj vsakdo iz teh splošnih potez spozna značaj Cankarjeve drame. V slogu, v pogovorih, v sceničnih nastopih bi nam Cankar lahko podal prav briljantnih proizvodov, če ne bi bil nad vsem razlil tega odurnega, mefistofelskega duha, ki ne more slišati trditve, da bi je ne zatajil, ki ne more videti zadovoljstva, da bi ga ne zastrupil, ki izpreminja ljubezen v mržnjo in nado v brezupnost, ki se smeji nesreči in ironično ploska zmagoslavju krivice.

„Jaz sem se že od nekdaj ukvarjal s stvarmi, ki sem vedel naprej, da se mi izjalovijo. To je moja usoda, glejte!“ S tako mrzlo resignacijo gre na socialno delo Cankarjev „vagu-bund“. In ta hladno gibajoči se stroj je vrhunec te drame! Zemski ljudje pač niso sorodni s prebivavci utopične Betajnovne. **Dr. E. L.**

Hrvaška književnost.

O zdravstvu staroga Zagreba. Napisao Janko Barlè. Preštampano iz „Liečničkoga Viestnika“. U Zagrebu. Tisak Dioničke Tiskare. 1902. — Naš rojak, g. Barlè, je v tej knjižici zbral plod svojih preiskavanj o zdravilstvu v prošlih dneh zagrebške zgodovine. Najprej popisuje bolnice, ubožnice in kopališča, potem pa našteva zdravnike, in sicer od XIII. stoletja dalje. Prvi zagrebški izučeni zdravnik je bil kanonik Petar „Physicus“ v XIII. stoletju. Potem je bilo seveda vedno več zdravnikov. G. Barlè našteva raznotera učilišča, kjer so se izobraževali zdravniki, in tudi zdravilske razmere v drugih hrvaških krajih. Nato pridejo na vrsto lekarne. Najstarejše lekarne so bile seveda samostanske. Prvi lekar v Zagrebu, ki je prodajal v „štacuni“ zdravila, se imenuje l. 1355. neki Jakov. Potem se je lekarska znanost vsako stoletje izpopolnjevala. Med zdravniki je bilo tudi več Slovencev. L. 1695. je došel v Zagreb Slovenec dr. Matija Križaj, ki je imel 100 škudov plače ter bil tudi kaptolski zdravnik. K Slovincu dr. Božiču je poslala vlada v Trst l. 1705. kanonika Pavavića, da ga nagovori, naj se preseli v Zagreb, kar je ta tudi storil. L. 1706. pa je prišel iz Zagreba dr. Slizovius v Ljubljano k dr. Hvalici, da se ž njim posvetuje o zdravju dveh plemičev. Zanimiv je popis kaptolske lekarnice z vsemi zdravili, ki jih je izdelovala; tu imamo pregled tedanjega zdraviloslovja. V misalu (!) zagrebške škofije od l. 1511. so tiskana zdravstvena pravila XVI. veka. Inventarja stolne cerkve zagrebške, eden spisan med l. 1356. in 1387., drugi pred l. 1426., izpričujeta, da so pri tej cerkvi hranili 28 zdravilskih knjig. Izmed kopališč našteva g. Barlè na Hrvaškem sledeča: Krapinske toplice, Varaždinske toplice, Daruvar, Lipik, Slavetić, Sundeće, Šutinske in Stubičke toplice. Slednjič našteva g. Barlè tudi imenitnejše tuje zdravnike, pri katerih so se zdravili imovitejši Zagrebčani. Na glasu pri njih je bil dr. Vuk Konrad pl. Brekenfeld iz Novega mesta na Dolenjskem. K njemu so hodili s Hrvaškega in ga tudi klicali v boleznih. Tako je n. pr. l. 1704. zdravil vlastelina stenjevskega grofa Ratkaja, l. 1705. pa zapovednika Chernkoczyja, ko je poklical na posvetovanje tudi dr. Purkarda iz Novega mesta in dr. de Lupinisa iz Ljubljane. Takrat je zdravil Brekenfeld tudi biskupa Martina Brajkovića. L. 1716. je zdravil ljubljanski zdravnik dr. Ferdinand Heizel zagrebškega kanonika in poznejšega prošta barona Sinersperga.

Našteli smo tu iz Barletove knjige nekaj podrobnosti, ki se tičejo tudi Slovencev. Že

iz teh izprevidimo, kako zanimiva je ta razprava ne le za zdravnike in zgodovinarje, katerim je namenjena v prvi vrsti, ampak za vsakega, ki se zanima za kulturni razvoj Hrvatov.

Dr. E. L.

Iz drugih književnosti.

Beethoven und Klingers Beethovenstatue. Eine Studie von Dr. Joseph Mantuani. Wien. Verlag von Gerold & Comp. 1902. — Naš rojak, g. dr. Mantuani, ki se bavi že dolgo z estetiškimi vprašanji, nam v tej knjižici podaja nekaj tehtnih razmotrivanj, ki se tičejo deloma Klingerjevega najnovejšega in najslovičnejšega umotvora, deloma karakteristike velikega glasbenika Beethovena, v katerih pa razpravlja tudi ideje splošne važnosti. Mnogo so pisali „pro“ in „contra“ temu Klingerjevemu kipu, kateri je res eden najznačilnejših proizvodov „mlade“ umetnosti. Dr. Mantuanijeva sodba nam pa izmed vseh še najbolj ugaja.

Podlaga Kling. kipu je temna rjavkasto-višnjeva, oblaku podobna skala. Na njej stoji težko in široko mogočen prestol. Naslonjala spredaj in ob straneh segajo v sklenjenih ploščah do tal. Podpore tektoničnega odra se strinjajo zadaj v palmova debla, spredaj pa v konjske noge. Naslonjalo se končuje zgoraj v živo-barven pas, iz katerega gledajo krasne angelske glavice iz slonove kosti. Na zunanji plošči naslonjala je Klinger vklesal alegorično-simbolične podobe. Največji je prizor na Kalvariji, ko visi Kristus na križu med dvema razbojnikoma. Pod njim je Venera na školjki, katero krepko dviga neko moško božanstvo. Plašno gleda Venera na Kalvarijo. Od križa doli pa teče mlad mož — sveti Janez — in ukazovalno kaže na Venero. Na desni strani vidimo „Greh prvih starišev“, na levi pa sta Tantal, ki sega po umikajočih se sadovih, in Danaida, ki lovi vodo v sito.

Na tem prestolu sedi, kakor nekak Jupiter — Beethoven. Telo je nago, samo čez noge si je vrgel odejo. Zgornji život je nagnjen lahko naprej, stisnjeni pesti pa počivata na dvignjenem levem kolenu. Pred Beethovenom, ki premišljuje gleda v daljavo, stoji orel, ki ravno razpenja peruti in gleda v mojstra, kakor bi pričakoval njegovega povelja. — Cela skupina je izdelana iz raznih dragocenih snovi z mojstrsko tehniko.

Ta Klingerjev umotvor je dal dr. Mantuaniju povod, da nam je napisal globoko analizo Beethovenovega in Klingerjevega značaja. Pisatelj preiskuje ves razvoj Beethovenov, in sicer tudi njegovo versko in modroslovno

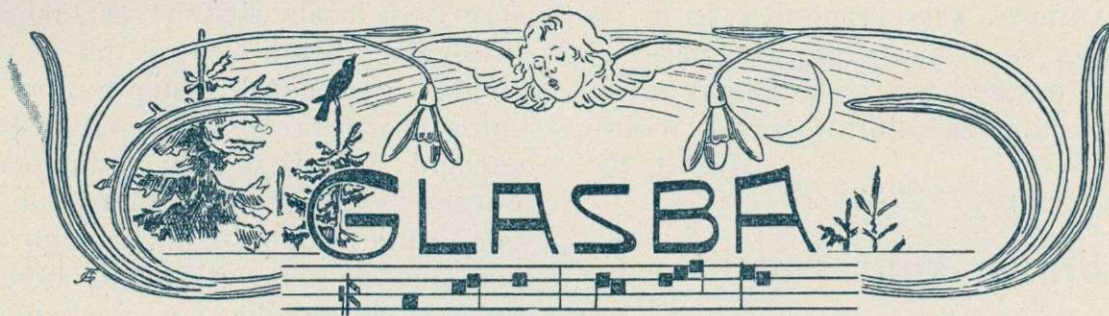
stran, ter izvaja slednjič ta zaključek iz svoje preiskave: Beethoven je bil v vsakem oziru subjektiven značaj z nepopolno književno in splošno izobrazbo; njegovi verski, politični in socialni nazori so bili vedno enostranski in povzeti večinoma po Herderju; poln žalih mladostnih spominov in v samega sebe zamišljen nikomur ni odkrival svoje bolesti in vedno bolj ga je mučila kot glasbenika zavest, da mu gine posluš ter da tako nezmožnost čutila konča njegovo umetniško delovanje. Zato se poganja z neko eruptivno strastjo za svojim smotrom.

Tako je pojmlil to vulkansko naravo tudi Klinger. Mantuani nam podaja najprej sliko njegovega značaja. Klinger je „eine bedeutende Tagesfrage“. Sedaj 45 letni umetnik je bil rojen v Lipskem kot sin bogatih staršev, ki so mu preskrbeli moderno izobrazbo. Poleg Thome in Böcklina ga imenuje Mantuani najvažnejšega zastopnika „plantastične umetnosti“. Njegova glavna moč je v dekorativni smeri. On je slikar, kipar, radirec, pisatelj in glasbenik. Primerjajo ga z Michelangelom. Pa vzklikniti moramo: „Žal! Žal da je Michelangelo naše dobe Maks Klinger!“ Versko je Klinger zastopnik plitvega racionalizma, kateri zanaša v njegove verske umotvore hladnega in neumetniškega duha napačne hiperkritike. Mantuani splošno sodi, da je subjektivno Klinger zadel Beethovenovega duha, očita mu pa pomanjkanje zgodovinske realitike. V Beethovenu se klasični duh in krščansko mišljenje čudno menjujeta. Kot izraz starega poganstva se imenuje njegova deveta simfonija, svoje estetične in modroslovne pojme o krščanstvu pa je vlil v slavno „Missa solemnis“. Zato je Klinger na prestolu vklesal simbole krščanstva in poganstva.

Tu ima pa Mantuani priložnost, da izgovori resno besedo v brambo zgodovinskega ideala krščanskega, s katerim novejši umetniki postopajo tako samovoljno. Klinger je Kristusa na križu upodobil nekako brutalno, sirovo. Na križ, ki ima obliko T, je pribil Izveličarja nagega, jahajočega na kladi, noge so mu pa pribite na zadnji strani križa na podnožju. Mantuani citira stare pisatelje ter dokazuje, da ni pravo to naziranje, in da mnogo bolj soglaša z zgodovinsko resnico predstavljanje krščanskih umetnikov, katero je tudi bolj spoštljivo in estetično.

Splošno pa sodi dr. Mantuani, da se bo iz teh nemirnih modernih struj razvila pomlajena, izčiščena in novim potrebam odgovarjajoča umetnost.

L.



Novi akordi. Zbornik za vokalno in instrumentalno glasbo. Urejuje dr. Gojmir Krek. — Tega glasbenega zbornika je izšlo doslej šest števil. Vsebina je jako mnogovrstna ter obsega moške, ženske, mešane zборе, solospespe, skladbe za klavir, za gosli in orgle. Umevno je, da je pri tem tudi slog raznoličen: Od strogo umerjene fuge do svobodno se zibajoče barkarole ali romance, od liričnega samospespeva do hrupnih koračnic najdeš v „Novih akordih“ zastopane različne oblike iz starejše in novejše dōbe. Med skladatelji nam je omeniti pred vsem gospoda urednika dr. Gojmira Kreaka in g. Jos. Procházka. Med sotrudniki pa srečujemo tudi dr. Benjamina Ipavca, Fr. Ferjančiča, Iv. pl. Zajca, Rista Savina, Emila Komela, dr. Antona Schwaba, K. Hoffmeistera, L. Pahorja, Ant. Lajovica, Vikt. Parma, dr. Gust. Ipavca, Danila Fajglja, Dav. Jenka,

Pet. Jereba, Jan. Laharnarja, Ant. Foersterja, Ign. Hladnika, Fr. Koruna, Oskarja Deva, Kárla Jeraja, Fr. Gerbiča, Stanka Premrla in Emila Adamiča. Tu so torej „stari“ in „mladi“ v pestri družbi.

Češčena Kraljica! 15 Marijinih pesmi za mešan zbor, solospespe in spremljavo orgelj. Zložil Ign. Hladnik. Op. 45. Posvečene prečastitemu predstojniku novomeškega frančiškanskega samostana, p. Otokarju Alešu. V Ljubljani 1902. Založil skladatelj. Tiskala „Katoliška Tiskarna“. Cena partituri in 4 glasom 4 K. — Že večkrat smo govorili o skladbah gospoda Hladnika. Imajo sicer za ljudsko uho marsikaj prikupnega, a manjka jim temeljitosti in pile. G. Hladnik bi dobro storil, če bi se oziral na take nasvete, saj so le njemu v korist. Gotovo bi se njegove pesmi še bolj priljubile, ako bi jih skrbno opilil. M.



Jožefu Marnu v spomin so častivci s pomočjo „Slovenske Matice“ dali vzdati v južni zid farne cerkve v Štangi spominsko ploščo iz črnega marmorja z lepim sivim, tudi marmornim okvirjem. Odkrili so jo kresni dan s skromno slavnostjo bolj cerkvenega značaja, ki je bila — tako sodimo — prav po okusu rajnega Marna.

Udeležil se je slavnosti presv. gosp. knez in škof ljubljanski dr. Anton Bonaventura Jeglič, rajnega slavljenca „izredno nadarjen in izredno marljiv učenec vseh osem let na gimnaziji“ (glej „Jezičnik“ XXX. str. 57.), ki je imel rajnemu „učitelju in pozneje prijatelju“ v spomin v cerkvi poljuden, pa navdušen govor. Slovesno mašo je služil č. g. kanonik-dekan Janez Sušnik, ki je kot podpredsednik „Slovenske Matice“ govoril zunaj cerkve slavnosten govor o

Marnovih zaslugah na slovstvenem polju. Ko je palo zagrinjalo, je zapel štangarski cerkveni zbor kaj primerno in krasno slavnostno kantato, ki jo je nalašč za to priliko uglasbil čast. g. P. Angelik Hribar. Nato je še pesnik Ant. Medved deklamiral kratko pesem, ki jo je zložil v spomin rajnemu slovstveniku. Pevci so zapeli še eno pesem, s katero se je slavnost završila.

Udeležili so se slavnosti: V imenu profesorskega zbora c. kr. I. državne gimnazije v Ljubljani njen ravnatelj, gosp. Andrej Senekovič; v imenu „Slovenske Matice“ razen že imenovanega podpredsednika kan. Sušnika še tajnik Evgen Lah ter odbornika Fr. S. Finžgar in dr. Jožef Lesar, zadnji tudi kot zastopnik „Katol. tiskovnega društva“; dva odposlanca iz Horjula, kjer je bil rajni Marn par let

kapelan; župnik Anton Žlogar iz Kranjske gore, več gg. duhovnikov iz litijske dekanije ter precej ljudstva iz štangarske in sosednjih župnij. — Dospeli sta tudi dve brzojavki. Eno je odposlal nečak slavljenčev, dr. M. Marn, drugo gosp. Janko Polec, kot predsednik tehničnega društva „Triglav“ iz Gradca.

Slavnost sta priredila č. g. štangarski župnik, duhovni svetnik Mihael Sajè, in šmartinski dekan č. g. Ivan Zl. Lavrenčič, katerima izrekamo zahvalo za to, da se je iznova počastilo ime marljivega učitelja in zaslužnega slovstvenika. Slava Marnovemu spominu!

Lovro Serajnik †. Dne 28. jun. je umrl starosta koroških domoljubov, prošt Lovro Serajnik v Tinjah. Rojen je bil 8. avg. 1808 v Št. Petru v Rožni dolini, v duhovnika posvečen pa 1. avg. 1835. Še kot devetdesetletni starček je gorel z mladostnim navdušenjem za slovenščino.

Domača umetnost. G. Fr. Tončič, podobar v Kamniku, je izdelal krasna kipa svetega Cirila in Metoda v nadnaravni velikosti za cerkev sv. Ivana v Trstu. Pred kratkim je bila v Kamniku razstavljena istega umetnika podoba „Mati Božja prečistega spočetja“ za kapelo v Studencu pri Dobu. Za župnijo Podstene na Hrvaškem poleg Fare pri Kostelu je izdelal g. Tončič kip „Marije Pomočnice“. — G. Jakopič je razstavil prošli mesec več secesionistiških slik, večinoma pokrajin. — G. M. Ruppe je razstavil v modelirski šoli ljubljanske realke jako fino slikane pokrajinske slike iz Kranjske, Švice in Italije. Po njegovih gorenjskih pokrajinah so prirejene pravzale barvane razglednice. Zdaj je pa razstavil 110 novih pokrajin, večinoma akvarelov. Njegov slog je fin, motivi skrbno izbrani. Najboljše so one njegove podobe, ki nam slikajo vodo v njenih barvenih izpremenih, bodisi modro morsko valovje ali pa šumeče slapovje. G. Ruppe je brez dvoma zdaj najboljši kranjski pokrajinski slikar. — G. Iv. Grohar je razstavil nekaj slik, ki pa trpé vsled pretirane secesionistiške manire.

Poljaki o Slovencih.

Na slovanskem časnikarskem shodu v Ljubljani smo se posebno zanimali za Poljake in se tudi osebno seznanili z nekaterimi izmed njih. Naše zanimanje je bilo tem večje, ker so se Poljaki šele v zadnjih letih začeli gorkeje vnemati za slovansko idejo. Posebno poudarjati je tudi to, da ima slovanska ideja med Poljaki največjo oporo v zrelih, treznih in premišljenih možeh. Sicer je za take ideje navadno najbolj vneta mladina; toda poljska mladina je, žalibog, drugačna. Pod vplivom radikalnih in socialistiških agitacij je poljska mladina že večkrat, seveda malo premišljeno, nastopila proti slovanski ideji. Vendar postaja slovanska ideja vsem treznejšim krogom vedno bolj simpatična in upati je, da bode v nekoliko letih prešinila vse sloje poljskega naroda.

Lansko jesen se je v Krakovu ustanovil „Slovanski klub“ po prizadevanju prof. Zdziechowskega in Zaviliškega. Že takoj izpočetka se je začel klub zanimati posebno za katoliške južne Slované. Priredil je že več predavanj o južnih Slovanih; o Slovencih se je predavalo že dvakrat. Uspeh teh predavanj je ta, da med Poljaki vedno bolj raste zanimanje za Jugoslovane in da se kulturna vez med Poljaki in katoliškimi Slovani vedno bolj krepi.

V prvem predavanju, ki ga je „Slovanski klub“ priredil o Slovencih, je prof. Zawiliński vsestransko zanimivo poročal o slovenskih geografičnih, ekonomičnih in kulturnih razmerah. Profesor Zdziechowski je temu predavanju dodal zanimive in globoko premišljene opazke o pomenu katoliške ideje za Slované. Zanimivo je govoril o katoliškem gibanju med Slovenci: „Trdna podlaga narodnega razvoja je tradicija preteklosti. Te pa Slovenci niso imeli. Zato so po zgledu Čehov in Slovakov iskali opore v panslaviških sanjarijah. Toda te nedoločne sanjarije ne morejo dati prave podlage narodni individualnosti in slabé narodno čuvstvo. Katoliška ideja je pa podlaga moralnega narodnega razvoja, podpira narodovo individualnost in vodi k pravemu razmerju do drugih slovanskih narodov. Zato so slovenski možje katoliškega duha narodni ideji iskali trdnejše, zanesljivejše in plemenitejše podlage kakor so panslaviške sanjarije — in to so našli v verski ideji katoliški.“ Omenjal je, kako visoko je razvito katoliško gibanje med Slovenci; posebno je hvalil slovensko katoliško časopisje, ki je po njegovem mnenju lahko vzor Poljakom in drugim narodom.

Tudi na banketu ob slov. časnikarskem shodu v Ljubljani je krasno govoril profesor Zdziechowski; njegov govor je bil brez dvoma eden najlepših in naglobljih, kar se jih je sploh govorilo ob tej priliki. V pesniško vnesenih besedah je v imenu poljskega naroda pozdravljaj naš mali narod in občudoval naše delo. Posebno je poudarjal idejo „Krsta pri Savici“ in simbolični pomen tega umotvora za našo narodno zgodovino. Kakor sta se Črtomir in Bogomila iz ljubezni do velike ideje krščanske odpovedala časni sreči, tako moramo tudi mi tembolj vzljubiti visoke ideje, ki narode vodijo k ciljem božjim, čim težji so pogoji narodnega življenja.

Po časnikarskem shodu je dne 7. junija predaval dr. Feliks Koneczny o vtiskih, ki so jih Poljaki iz slovenskih dežel prinesli v svojo domovino. — Prof. Zdziechowski je poln visokega idealizma, ki se že nagiblje k misticizmu, dr. Koneczny pa je bolj praktičen duh in ima mnogo zmisla za narodno organizacijo; oba sta pa navdušena in vztrajna delavca za krščansko slovansko idejo in vneta prijatelja Slovencev.

Prof. Zdziechowski se je živo zanimal za škofa Mahničá, čigar delo ima tako velik pomen za naš narodni razvoj. Zato se je po časnikarskem shodu

popeljal na Krk, kjer se je mnogo razgovarjal s škofom Mahničem.

Poleg za „Dom in Svet“ se Poljaki posebno zanimajo za našo izborna krščansko revijo „Katoliški Obzornik“. Krakovski „Czas“ je pod naslovom „Slovenec o ideji poljsko-slovanski“ prinesel simpatično pisan obširen referat o spisu „Slovanska in poljska ideja“ (v 3. št. „Katol. Obzornika“).

V 1. letošnji številki izborne in ugledne poljske katoliške revije „Przegląd Powszechny“ je mladi gimnazijski profesor Jan Magiera napisal lep referat o „Dom in Svetu“; spominja se umrlega ustanovnika in večletnega urednika nepozabnega dr. Fr. Lampeta in pohvalno omenja leposlovno in znanstveno vsebino našega lista.

Tako se je napravila v kratkem času živa in trdna duševna zveza med Poljaki in Slovenci. Da bo pa ta zveza imela še obilnejši uspeh, se moramo mi še bolj kakor dosedaj zanimati za Poljake in za njih visokorazvito narodno kulturo in umetnost. F. G.

Jan Kubelik in „Česká filharmonie“. Slavljeni češki goslar Jan Kubelik je storil češki glasbi veliko uslugo. „Česká filharmonie“, o kateri smo poročali na str. 123., je prišla v denarne zadrege. Zbor izvrstnih umetnikov bi se bil moral raziti. Kubelik pa, kateri si je s svojimi zvonkimi goslimi širom sveta pridobil veliko premoženje, je rešil izbrani orkester s tem, da ga je vzel vsega v svojo službo. To je prvi zgled, da je samostojen koncertist engaziral cel orkester. Kubelik je priredil prve koncerte na Angleškem. Kaj takega pa premore tudi le Kubelik.

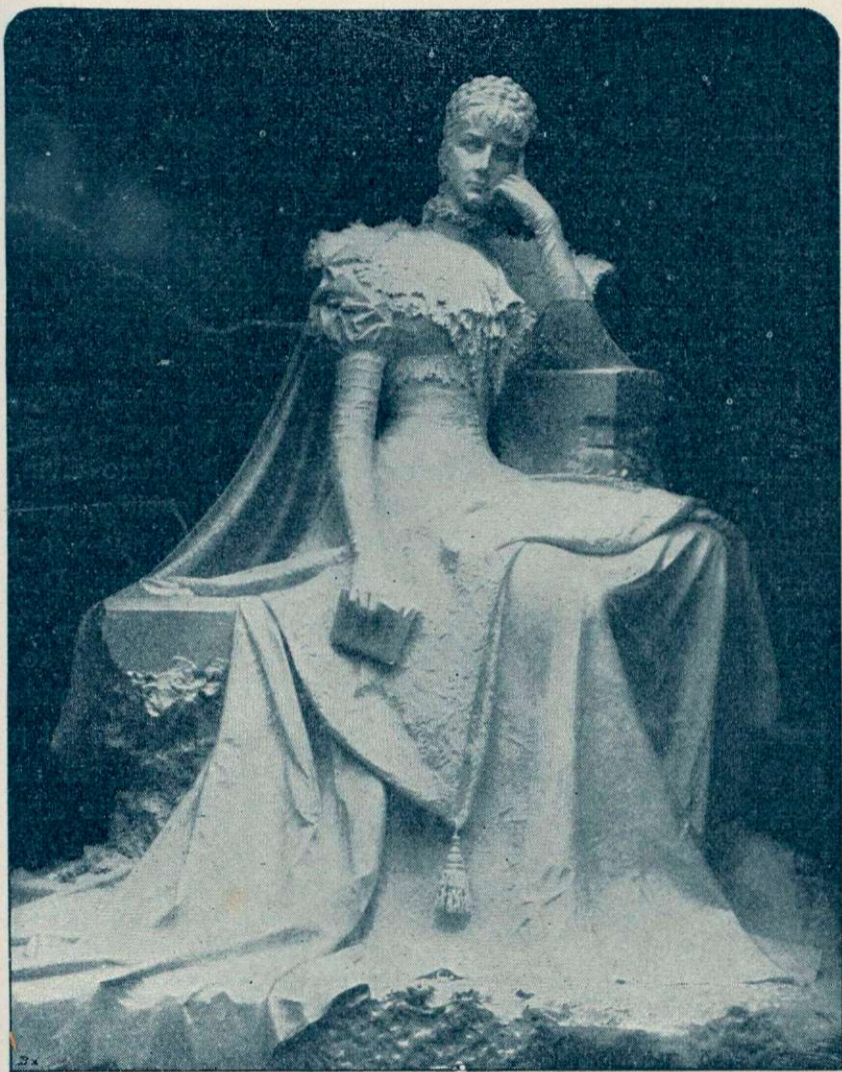
Glėb Iv. Uspenskij (rojen l. 1840.), znameniti ruski pisatelj, je umrl 24. marca 1902. Izprva je v svojih spisih risal življenje ruskih izobraženih krogov, potem se je pa zatekel k preprostemu narodu. Podobno kakor Tolstoj je bil tudi Uspenskij prepričan, da stoji življenje preprostega naroda neprimerno višje, kakor pa življenje „omikancev“. Zato je z veliko ljubeznijo opazoval in opisoval življenje preprostega naroda; s tem si je pridobil največ zaslug za rusko književnost. S svojimi spisi je v ruski literaturi ustvaril novo smer „narodnikov“. L. 1876. je obiskal Srbijo; v svojih „Pismih iz Srbije“ je pokazal, da je globoko proučil psihologijo srbskih kmetov. Glavni in najhvaležnejši predmet njegovih spisov je pa ruski mužik s svojo otožnostjo in radostjo, s svojimi dobrimi in slabimi lastnostmi. Uspenskij je bil izvrsten poznavavec kmečkega življenja; globoko je gledal v dušo preprostega ljudstva. Njegova analiza je resnična in živa, njegova sinteza in njegove ideje, ki jih izvaja iz življenja, pa niso tako zanesljive. Za preprosti narod je živel in delal, z njim je sočustvoval in žaloval. Žalostni položaj ruskega kmeta mu je zagrenil zadnja leta njegovega življenja in zmračil njegovega duha.

Spomenik cesarice Elizabete v Montreuxu.

Kdo se ne spominja z žalostjo onega dne, ko je pretresel Avstrijo tužni glas, da je zločinska roka prebodla s smrtonosnim orožjem blago srce soproge našega presvetlega vladarja? Cesarica Elizabeta je živela rada na samem, daleč proč od dvornih krogov. Gnalo jo je vun v prosto naravo. Ali je zrla s svojega gradu „Ahilejona“ na Krfu na morja nepregledno ravan, ali se je pa zatekala pod vznožje nebotičnih planin. V gorati Švici si je bila izbrala ob Genevskem jezeru mirno letovišče v prijaznem mestecu Montreux (izg. Montré). In ko je bila nekoč — bilo je dne 10. septembra 1898 v Genevi na izprehodu, jo je zalezoval tam eden od one brezbožne stranke, ki je zapriseгла smrt vladarjem in pogin vsej sedanji družbi. Zavrtno jo je napadel in ji porinil bodalo v prsi. Morivca so vklenili in po švicarski postavi obsodili v dosmrtno ječo. Pred nekaj dnevi smo brali v časopisih, da je nesrečnež zblaznel v svoji temni ječi. V Montreuxu pa so postavili naši cesarici spomenik, ki ga kaže naša slika.

Gerhart Hauptmann. Med novejšimi dramatikami je posebno Gerhart Hauptmann dosegel nenadno in nepričakovano slavo. Seveda je samo en del kritikov navdušen zanj; mnogo treznih slovstvenikov pa ni prav zadovoljnih z njegovo umetnostjo. Hauptmann ni pisatelj samostojnega mišljenja, ampak odvisen od nazorov, ki ravno prevladujejo v javnem mnenju. V mladosti je dolgo iskal pravega poklica. Obiskoval je umetniške šole, da postane kipar, je potoval in se slednjič oženil kot triindvajsetletni mladenič. Priženil je toliko doto, da je bil oproščen vseh gmotnih skrbi. Iskal je kot mož dalje svojega poklica ter se slednjič odločil za pesništvo, ki je, kakor znano, jako prijeten posel za one, ki imajo čas in veselje zanj. Prvo njegovo pesniško delo, ki nosi doneči naslov „Promethidenlos“, ni doseglo nikakega priznanja, in Hauptmann sam ga je zavrgel. Zdaj pa je dobil v roke prevod Holmsenove igre „Papa Hamlet“. Skrajni naturalizem, ki slika vsako malenkost s fotografično natančnostjo, je Hauptmannu ugajal tako, da je spisal kmalu igro v tem slogu, katero je posvetil Bjarne P. Holmsenu, „najdoslednejšemu naturalistu, z radostnim priznanjem od njega dobljenega, odločilnega nagiba“. Tej igri je dal naslov „Vor Sonnenaufgang“. Ker so jo „moderni“ razglasili kot epohalno delo, navedimo kratko njeno vsebino. — Socialno - demokratičen agitator pride v šleski premogarski okraj, da bi proučeval njegove socialne razmere. Tu najde nekdanjega sošolca kot zeta bogatega premogarja, ki presedeva cele dneve v krčmi pri žganju, med tem ko živi njegova rodbina doma bahato in razkošno. Žena prijateljeva pričakuje poroda in se ne prikaže na odru. A toliko izvemo o njej, da se kot vredna hči svojega vedno pijanega očeta tudi ona ne more lo-

čiti od steklenice. Sirovost starega pijanca, podlost in propalost in napuhnjenost njegove druge žene, kateri se pridružuje nič boljši ljubimec, samopridnost in razkošno poželjivost zetovo — vse to popisuje Hauptmann brez obzira in usmiljenja „po naravi“. Nekaj kmečkih delavcev izpopolnjuje to „socialno“ podobno. Sredi tega močvirja stoji nepokvarjeno dekle, sirovega premogarja mlajša hči Helena, ki je zunaj domače hiše dobila precej dobro vzgojo, dasi njena izobrazba ne presega mnogo navadnega kmečkega obzorja. Socialistiški agitator se naglo vname za to kmečko nedolžnost in za njene svetle lase. Takoj



Spomenik cesarice Elizabete v Montreuxu.

pri prvi večerji govori agitator dolgo razpravo proti alkoholizmu, polno statističnih podatkov in števil. Helena je tako prepričana, tako navdušena zanj, da takoj sklene, nikdar več ne pokusiti alkoholske pijače. A nesreča se že bliža. Dr. Alfred Loth — tako je ime našemu socialistu — se hoče oženiti samo pod dvema pogoje: Prihodnja soproga mora biti iz popolnoma zdrave rodbine, da bodo tudi otroci zdravi, in pa ona mu mora prva odkriti svojo ljubezen. Drugi pogoj se kmalu izpolni, in zdaj sledi več nežnih ljubavnih prizorov. A pri prvem pogoju je težava. K porodnici pokličejo zdravnika, in ta razjasni Lothu strašne razmere v tej hiši, o katerih

naš socialist — to je čudno — doslej ničesa zapazil ni. Prvi otrok starejše hčere je tri leta star umrl „za alkoholizmom“. To je seveda zoper Lothove principe, in vkljub temu, da zdravnik konstatira popolno zdravje Helenino, beži socialist iz zastrupljene hiše brez slovesa in pojasnila. Tako se pokaže Loth kot mrzla matematična formula brez srca in čuvstva. Po vročih ljubavnih prizorih gledavec ne more umeti tega nedramatičnega dogodka. Loth ni človek, ampak nekak računski zaključek. Dosledno bi bilo, da bi zdaj pisatelj razvijal dalje svojo alkoholistiško teorijo. A Helena zagradi namesto za žganjarsko steklenico za — lovski nož in se konča. Če bi to storila v prvi razburjenosti, bi sicer tudi ne bilo prav, a vsaj umljivo. Pa naturalizem mora vse popisovati počasi in natančno, in zato tudi Helena čaka, da se najprej izprazni stranska soba, v kateri namerava izvršiti svoje dejanje. Nato pride dekla in nam pove v neotesanem šleskem dialektu, kaj se je zgodilo. — Taka je vsebina te igre, ki jo imajo novejši naturalisti za nekak vzor. Posameznosti nam predočuje z največjo natančnostjo, vsaka poteza je z najskrbnejšim opazovanjem vzeta iz življenja, a vendar prava dramatiška umetnost to ni. Namesto živega razvoja značajev vidimo tu le osebe v različnih položajih. To je umetnost v malem, in zato ni velika umetnost. Kadar se pa začne vlačiti na oder tudi stvari, ki so sicer istinite, ki pa so sirove in gnusne, tedaj tudi nimamo več pred seboj umetnosti. Tega prepričanja nam nihče ne more vzeti, da je umetnost le tam, kjer je lepota.

Ognjeniški izbruh na otoku Martiniquu.

Iz stare rimske zgodovine nam je znano, kako je l. 79. po Kr. rojstvu nenadoma ognjenik Vezuv izbljuval toliko lave, da je zasul z ognjeno zmesjo mesti Herculanium in Pompei (glej „Dom in Svet“, l. 1897., str. 54). Kakor pravljica iz prastarih dób se nam je zdelo zgodovinsko poročilo. A dné 8. maja t. l. je prišla v Evropo strašna novica, ki nas je prepričala, da še vedno delujejo podzemne ognjene sile, proti katerim je človek brez brambe in moči.

Francosko pomorsko ministrstvo je dobilo od poveljnika križarke „Suchet“ sledečo brzozjavko iz mesta Fort de France na otoku Martiniquu: „Vračam se iz mesta Saint-Pierre. Ob 8. uri zjutraj je ognjenik uničil celo mesto. Bojimo se, da so pokončani vsi prebivavci. Rešilo se jih je kakih trideset, katere imam

na svoji ladji. Ladje v pristanišču so se vnele in so zgorele. Ognjenik bljuje dalje. Jaz jadram v Guadeloupe po živež.“

Kaj se je zgodilo? Na otoku Martinique med Malimi Antilami v Ameriki je nenadoma izbruhnil ognjenik Mont Pelée, kateri je med groznim potresom zasul mesto St. Pierre z ognjeno lavo.

Vzemite v roke zemljevid Amerike! Med Severno in Južno Ameriko najdete Karibsko morje. Okoli njega se vije v raztegnjenem loku vrsta otokov: To so Velike in južno od njih Male Antile, ki se vrsté v nekoliko izbočeni črti od severa proti jugu. Nekako v sredi Malih Antil najdete otok Martinique (izgovori Martinik, t. j. Martinov otok), in na njegovi zapadni strani glavno mesto St. Pierre (izgovori Sen Pjer, t. j. Sv. Peter). Severno od tega mesta pa je precej visoka gora Mont Pelée. Tu se je zgodila omenjena strašna nesreča. Na naši sliki (stran 441.) vidite te kraje, njih prebivavce in rastlinstvo.

St. Pierre je štel nekaj čez 30.000 prebivavcev; bil je torej manjši od Ljubljane, a večji kakor Gorica, ter je stal že od l. 1665. Tudi nekdanji Pompei so bili tako veliki, ko jih je zadel strašni udarec. Otok Martinique je odkril Kolumb, a se ga ni polastil, ampak je jadral dalje. Šele l. 1635. se je tu naselilo kakih 150 Francozov. L. 1664. je francoski minister Colbert (izg. Kolbér) kupil ta otok od priseljencev za 60.000 frankov, in odtlej je bil večinoma v francoskih rokah. Admiral Ruyter (izg. Rajter) je zaman napadal Martinique s holandskim ladjevjem, in tudi Angleži so svoje prste večkrat zastonj stezali po njem. L. 1761. se je Angležem posrečilo, da so ga vzeli, pa so ga že čez dve leti morali vrniti Francozom. Pa ni jim dalo miru, in l. 1794., ko so bili Francozi zamotani v druge vojske, so se ga zopet polastili. Še enkrat so ga Francozi dobili in zopet izgubili, a od pariškega miru l. 1814. je ostal otok do danes v francoski oblasti. Glavno mesto St. Pierre je imelo ozke ulice z visokimi hišami. Tu je stoloval škof, ki je imel jako lepo stolno cerkev; mesto je imelo svoje šole, lepo mestno hišo, pravosodno palačo, gledišče, blaznico, botanični vrt, vojaško bolnico, več utrdeb ob morju — izkratka: Razvijalo se je vedno bolj po številu prebivavstva, po obrti in trgovini.

Ognjenik Mont Pelée je oddaljen od St. Pierra 8—9 km, recimo tako daleč, kakor Šmarna gora od Ljubljane. Visok je 1328 m kot najvišji vrh skalnatega gorovja, katero se vleče skozi ves otok. Ognjenik je bil od l. 1851. sem čisto miren, in zato je bilo prebivavstvo ob njegovem vznožju brez skrbi. Naseljevali so se vedno višje na njem. V bljuvalniku se je nabrala voda v majhno jezero, katero je veljalo kot zdravilno. Radi so hodili hribolazci na vrh, in še malo pred izbruhom je bila na ognjeniku družba veselih izletnikov. Sicer se je že od 5. maja sem raznesla no-

vica, da je postalo jezero nemirno, a nihče se ni nadejal tako nenadne in strašne nesreče. Nekaj prebivavcev je hotelo pač zbežati takoj, a vlada jih je mirila, češ da ni nikake nevarnosti. Bile so ravnokar volitve za pariški državni zbor, v katerega je pošiljal Martinique svojega poslanca. Dva kandidata sta se pri ožjih volitvah že drugič potegovala za ljudske glasove. A to pot ni zmagala nobena stranka: volivci in oba kandidata — vsi so našli smrt v pepelu in ognjenih razvalinah.

V pristanišču je bilo dvajset ladij. Ena sama — parnik „Roddam“ — je ušla pogubi. Kapitan Mr. Freeman nam kot očitavec popisuje, kako se je dogodila ta strašna prirodna prikazen. Po hudem viharju je dne 7. maja zjutraj usidral ladjo v pristanišču in se je ravno pogovarjal z osobjem nekega čolničarja, kateri se je bližal „Roddamu“. Kar zagleda velikanski oblak črnega, z žarečo žlindro napolnjene dima, ki se je dvignil iz ognjenika in hitro kot blisk padal na mesto in na pristanišče. Mesto je bilo namah v plamenu, ladje so se vnele in mornarji so bili ožgani. Več se jih je takoj mrtvih zgrudilo na tla, drugi pa so izkušali, kako bi se ubranili ognjenega dežja. Kapitan je skočil skozi vratca v čumnato, a pri tem ga je zadelo in ožgalo več žarečih kosov. Le nekaj mornarjev je ostalo živih, in ti so v največji naglici oprostili ladjo sidra. K sreči je bilo v kotlih še toliko para, da je bilo mogoče parnik takoj pognati vun na prosto morje. Debela plast pepela je pokrivala ladjo, in vsa ožgana se je rešila na otok sv. Lucije. Iz temnega pepela so izvlekli grozno ožgana in zadušena trupla „Roddamovih“ mornarjev. Vse druge ladje in skoro vsi prebivavci st. pierrski z gouvernerjem vred, ki se je ravnokar mudil v mestu, pa so našli naglo smrt v ognju in pod razvalinami.

Rešil se je škof, ki je bival v Bordeauxu na Francoskem pri svojem nadškofu, in ta je takoj začel nabirati milodare za otok. Na čudovit način so ostale žive neke redovnice. Sovrašтво proti redovom, katero goji sedanja francoska protikatoliška vlada in ki je pri zadnjih volitvah bruhnilo tako silovito na dan, je tudi v mešanem prebivavstvu na Martiniquu gnalo visoke politične valove. Neka sociališka zamorska družba je zagrozila, da bo napadla samostan. Prestrašene redovnice so bile zbrane v svoji kapelici in so molile, ko je izbruhnil ognjenik. Čudno: kapelica je vzdržala vročino in lavo, in pol žive so prišle redovnice izpod pepela na dan.

Male Antile so vrhovi velikega gorovja, katero je gledalo nekdanj mnogo višje iz morja. Zato so bili tudi otoki večji. Vsled podzemskih vulkanskih izprememb pa se je zemlja znižala, in otoki se potaplajo polagoma v morje. Zato nekateri zemljelovci napovedujejo, da bodo nekoč ti otoki pod vodo. A to ve sam Bog, ki vidi zemlji v osrčje.

Nove knjige.

Krajnski kraž i jęgo čudesnyja javljenja. Al. Haruzin. Ottisk iz Russkago Věstnika. Mart-Aprêlj 1902. g. St. Peterburg. Tipo-litografija V. V. Komarova. Nevskij, 136.

Dr. A. Tresić Pavičić: **Finis Reipublicae.** Historična drama. Zagreb. Tisak Antuna Scholza. 1902.

Zabavna knjižnica za slovensko mladino. Urejuje in izdaja Anton Kosi, učitelj v Središču. X. zvezek. V Ljubljani, 1902. V zalogi izdajateljevi. — Natisnila „Katoliška Tiskarna“. Cena 30 h.

Kletev nezvestobe. Prvi del. Ferdo Becić. „Slovanska knjižnica“ snopič 107 do 109.

Idea katolička v spoleczeństwie polskiem. Ks. Leon Zbyszewski: Demokracja katolička w Polsce (1896). Prawowitość i lojalizm (1896). Kraków. Nakładem Redakcji „Głosu Naroda“. 1902. Str. 25.

Duch ctihod. sluhý božího Jana Křtitele Marie Vianney-e, faráře v Arsu, v jeho katechesi, kázáních a životě. Napsal A. Monnin (Duchovní knihovna XXII. 2. Str. 203. Cena 1 K.

Anonimus. **Muslimansko pitanje u Bosni i Hercegovini.** Dio prvi. Dionička tiskara. Zagreb.

Istorija Moskovščini do Petra Velikogo. Z rosijskogo A. M. Blagoveščanskogo pereklav M. K. U Lvovi, 1902. Z drukarni Naukovogo Tovarištva imeni Ševčenka.

Der Kampf der österreichischen Nationen um den Staat. Von Rud. Springer. Erster Theil: Das nationale Problem als Verfassungs- und Verwaltungsfrage. Leipzig und Wien. Franz Deuticke, 1902. Strani 252. — Zahteva Springerjeva je: „Der Nationalitäten-Bundesstaat als Verwirklichung der nationalen Autonomie und der staatlichen Union.“

P. n. naročnikom „Dom in Sveta“.

Na početku družega polletja si usojamo vljudno opozarjati cenj. p. n. naročnike našega lista, da blagovolijo **obnoviti** svoje naročnine za drugo polovico leta, oziroma **poravnati** upravništvu, kar je morda še zaostalih zneskov za prvo polletje. Tako bogato ilustriran list, kot je „Dom in Sveta“ stane ogromno denarnih žrtev, to naj naši naročniki blagohotno upoštevajo! — Takisto prosimo vse svoje prijatelje, da pridobivajo „Dom in Svetu“ novih naročnikov, kakor se trudi uredništvo, da zbira okrog lista vedno novih krepkih pisateljskih moči. Kolikor več gmotne in duševne podpore: tem lepše se bode razvijal naš leposlovno-znanstveni mesečnik. Uredništvo in upravništvo delata z nesebično požrtvovalnostjo. —

Upravništvo „Dom in Sveta“.

Marijanišče — Ljubljana.

Skrivalnica.



Kje je mali bratec?

Podobarski in pozlatarski ateljé
Andrej Rovšek v Ljubljani

Kolodvorske ulice št. 20.

v hiši gospé
Wessner-jeve

se priporoča preč.
duhovščini in cer-
kvenim predstojni-
štvom v naročila za
izvrševanje vsako-
vrstnih **strogo**
umetniško iz-
vršenih

lesenih 
oltarjev
v raznih slogih
kipov

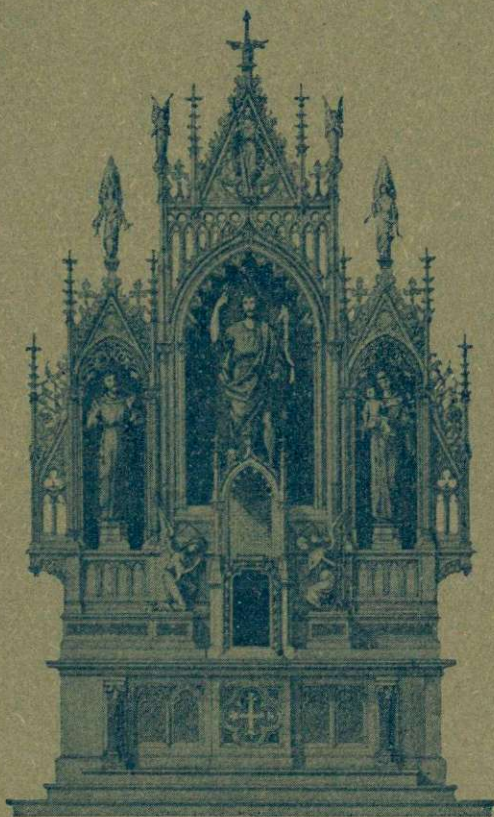
in svetniških soh
iz kamena, gipsa
ali lesa itd.

Oltarne skupine
iz
različnega materijala

Priznana umetniško
dovršena dela!

Priznalna pisma
so na razpolago!

Domača tvrdka!



Ana Hofbauer


zaloga cerkvene
obleke, orodja in
posode

v Ljubljani,
Wolfve ulice 4

se priporoča prečastiti duhovščini,
cerkvenim predstojništvom in do-
brotnikom v naročila iz zaloga in v ročno
izdelovanje **bander, baldahinov, plaščev,**
kazul, pluvialov, dalmatik, velumov, alb,
koretljev, prtov, sploh vsega, kar se rabi pri
službi božji in obrednih opravilih.

Zagotavlja pošteno postrežbo, prosi, da se gg. naročniki blago-
volé ozirati na domačo tvrdko, katera tudi prevzema vsa-
kršna prenavljanja in popravljanja.

Ceniki so na razpolago, cene vseskozi nizke.

 Najboljše in najcenejše
tamburice! 

Slavnemu p. n. občinstvu pripo-
ročam svoje solidno izdelane **tam-
burice**, ki odgovarjajo vsem za-
htevam, po izredno nizki ceni kot
nikjer drugje.

Priporočam na upogled svoje ob-
širne cenike, ki jih dopošljem vsa-
komur franko in zastonj.

Velespoštovanjem
Šimo Habianec
Preloščica, pošta Topolovac pri Sisku.


JOSIPA BRANDL
zavod za izdelovanje orgel v Mariboru

na Štajerskem se najuljudneje priporoča v
izdelovanje orgel vsakršne velikosti naj-
boljšega zistema.

Od leta 1893. je tvrdka postavila že 23 del, mej
temi z dvema manualoma: v novi frančiškanski cerkvi
v Mariboru s 34 spremeni, v Varaždinu 20, Čadramu 16,
Mariji v Puščavi 16, Ljutomeru 14, Št. Petru pri
Radgoni 12 in Požegi v Slavoniji z 12 spremeni. Pri-
znalna pisma o izvršenih delih na željo vsakomur na
vpogled. — **Prenavljanja in popravila najcenejša.**

FR. ČUDEN Ljubljana, Mestni trg
št. 25, npr. mestni hiši
urur in juvelir

priporoča prečastiti du-
hovščini in sl. občin-
stvu največjo svojo
zalogo najraznovrst-
nejših zlatih, srebr-
nih in nikelnastih

žepnih ur 
stenskih ur in ur
z nihalom, budil-
nic in ur z godbo,
visečih in na stojalih.

Največja zaloga

 **bicikljev** 
najboljših sistemov in
iz najslovitejših tvornic
pod jamstvom. 

Zaloga

šivalnih strojev
iz najboljše tvornice

Poprave vseh naštetih pred-
metov in **prenavljanja**
izvršujem točno in po ceni.



Najprimernejše darilo pridnim
učencem koncem šolskega
leta so 

„MARJETICE“

nabrane nežni mladini.

Uredil in založil Alojzij Merhar.

CENA:

V platno vezane 1 K 10 v., kartonirane 80 v.,
broširane 60 v.

Po istih cenah se dobijo tudi še

„POMLADNI GLASI“

VI.—X. letnik.

Naročajo se: Jern. Podbevšek,
bogoslovec v Ljubljani.

